

« Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ »

Η σταδιακή σύνθεση της έννοιας της συλλογικής κατοίκησης,
στην Ευρώπη, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΦΡΑΓΚΙΑΔΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΤΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ ΑΛΕΞΙΟΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ | ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ »

Η σταδιακή σύνθεση της έννοιας της συλλογικής κατοίκησης, στην Ευρώπη, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΦΡΑΓΚΙΑΔΑΚΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Α.Μ.:2010060037
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΤΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ ΑΛΕΞΙΟΣ
ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΔΙΜΕΛΛΗ ΔΕΣΠΟΙΝΑ, ΒΑΖΑΚΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ: 2019-20 | ΜΑΡΤΙΟΣ 2020 | ΧΑΝΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΕΛ.4-5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ	ΣΕΛ.6-18
1.1. Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΩΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΣΕΛ.6-8
1.2. ΤΑ ΟΥΤΟΠΙΚΑ ΜΟΤΕΛΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	ΣΕΛ.9-14
1.2.1. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ FOURIER ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΗ	ΣΕΛ.10-11
1.2.2. Ο ΕΒΕΝΕΖΕΡ HOWARD ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΚΗΠΟΥΠΟΛΕΩΝ	ΣΕΛ.12-14
1.3. ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ: Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ «ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ»	ΣΕΛ.15-18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΣΕΛ.19-44
2.1. Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΔΥΣΜΕΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ	ΣΕΛ.19-20
2.2. ΟΙ ΔΥΟ «ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΕΛ.21-40
2.2.1. ΚΤΙΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ – ΤΟ ΓΑΛΛΟ-ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	ΣΕΛ.21-33
2.2.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΩΣ ΑΣΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ – ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ	ΣΕΛ.34-40
2.3. ΝΕΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΙΣΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ	ΣΕΛ.41-44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ	ΣΕΛ.45-57
3.1. TEAM 10, Η ΜΙΚΡΟΚΛΙΜΑΚΑ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	ΣΕΛ.45-49
3.2. ALDO ROSSI, Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΩΣ ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	ΣΕΛ.50-51
3.3. ΙΒΑ, ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ_ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ	ΣΕΛ.52-54
3.4. ΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΣΕΛ.55-57

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ_ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ '90 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ)	ΣΕΛ.58-78
4.1. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ	ΣΕΛ.59-61
4.1.1. ALVARO SIZA, QUINTA DA MALAQUEIRA	ΣΕΛ.59-61
4.2. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΤΟΠΙΟ	ΣΕΛ.62-66
4.2.1. YPENNBURG, MVRDV	ΣΕΛ.62-63
4.2.2. HET FUNEN, FRITS VAN DONGEN	ΣΕΛ.64-66
4.3. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΥ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ	ΣΕΛ.67-70
4.3.1. OLYMPIAKWARTIER, MVRDV	ΣΕΛ.67-68
4.3.2. ROTTERDAMERSTRASSE HOUSING, HERMAN HERTZBERGER	ΣΕΛ.69-70
4.4. ΣΥΝΔΙΑΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ ΓΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ	ΣΕΛ.71-75
4.4.1. GWL TERREIN, KCAP (KEES CHRISTIANSE)	ΣΕΛ.71-73
4.4.2. URBAN HYBRID, MVRDV	ΣΕΛ.74-75
4.5. ΝΕΕΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	ΣΕΛ.76-78
4.5.1. SILODAM, MVRDV	ΣΕΛ.76-77
4.5.2. TOOLENBURG ZUID, SCHIPHOL, STEVEN HOLL	ΣΕΛ.78
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	ΣΕΛ.79-80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	ΣΕΛ.81-84
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	ΣΕΛ.85-88

Η παρούσα μελέτη αναφέρεται στο θέμα της συλλογικής κατοίκησης και συγκεκριμένα στη σταδιακή σύνθεση της έννοιας της συλλογικής κατοίκησης, στην Ευρώπη, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα. Αρχικά αναζητούνται οι ρίζες του νέου αυτού τύπου κατοίκησης στις απαρχές του 19^{ου} αιώνα ως αποτέλεσμα των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών της εποχής. Οι νέες ανάγκες φέρνουν στο προσκήνιο ένα νέο τρόπο ζωής και κατοίκησης που θα επηρεάσει συνολικά την πορεία της αρχιτεκτονικής εκείνης της περιόδου.

Τον 20^ο αιώνα η κατοικία θα αναδειχθεί ως το μείζον πρόβλημα της αρχιτεκτονικής και θα αποτελέσει πεδίο πειραματισμού της πρωτοπορίας και προώθησης ιδεών για την σύγχρονη πόλη. Η μελέτη, παρακολουθώντας τις μεταλλαγές της αρχιτεκτονικής σκέψης στο θέμα της κατοικίας, θα εστιάσει στα κοινωνικά κινήματα του 20^{ου} αιώνα και τις μαζικές οικοδομήσεις κοινωνικής κατοικίας με βασικότερους πυλώνες δύο μεγάλες «οικογένειες» του μεσοπολέμου, το «συμπαγές συγκρότημα κατοικίας» και τις «ελεύθερες οικοδομικές μονάδες». Οι σοσιαλιστικές δημοτικές αρχές θα συμβάλουν στην ανάπτυξη των νέων αυτών αρχιτεκτονικών οραμάτων, θεσπίζοντας νόμους-πλαίσια για την πολιτική της συλλογικής κατοίκησης, κυρίως στην Γερμανία και την Αυστρία.

Εν συνεχεία, η μελέτη θα εστιάσει στις προσπάθειες ανοικοδόμησης νέων κατοικιών που έγιναν μετά το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου και ενώ η Ευρώπη υφίσταται ακόμα τις συνέπειές του, με κτίρια σταθμούς που θα επηρεάσουν το σχεδιασμό ανάλογων συγκροτημάτων στο μέλλον.

Αναλογιζόμενοι τη σχέση πόλης και κατοίκησης θα ανακαλύψουμε νέες δυνατότητες σχεδιασμού με στόχο την αναζωογόνηση και όχι τον κατακερματισμό των πόλεων. Το οικοδομικό τετράγωνο, που αποτέλεσε απαραίτητο στοιχείο οργάνωσης και ιεράρχησης της ευρωπαϊκής πόλης, θα αμφισβητηθεί από το μοντέρνο κίνημα που προτείνει την εφαρμογή της ανοιχτής πόλης και του ελεύθερου κτιρίου. Η αξία του θα επανεκτιμηθεί μετά την αμφισβήτηση της μοντέρνας πολεοδομίας στη δεκαετία του '60, που θεωρείται υπεύθυνη για τη χαμένη αστικότητα στα σύγχρονα προάστια και τις επεκτάσεις των πόλεων. Την ίδια περίοδο επιχειρείται να ερμηνευτεί η μορφική και δομική συνέχεια των παραδοσιακών πόλεων με σκοπό αντί να τις γκρεμίσουν και να τις αντικαταστήσουν να τις επισκευάσουν και να τις αναζωογονήσουν.

Μετά την μελέτη της πορείας της συλλογικής κατοίκησης όλων των προηγούμενων ετών, θα καταλήξουμε μέσα από παραδείγματα της σύγχρονης εποχής σε νέους τύπους συλλογικής κατοίκησης που συνεχίζουν να εξελίσσονται και να διαμορφώνουν την αρχιτεκτονική του σήμερα.

Τα παραδείγματα που επιλέχθηκαν για σχολιασμό στην παρούσα μελέτη δεν αποτελούν μια συστηματική καταγραφή της εξέλιξης της συλλογικής κατοίκησης αλλά είναι από τα προσφορότερα κατά την άποψή μου για να συλληφθεί η πολυφωνία των απόψεων και των εφαρμογών της κάθε περιόδου. Στην πλειοψηφία τους αποτελούν κτίρια σταθμούς στην ιστορία της αρχιτεκτονικής της κατοικίας, τοποθετούνται στην Ευρώπη και καλύπτουν χρονικά τις περιόδους από τον 19^ο αιώνα μέχρι τη σύγχρονη εποχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναζητήσουμε τις ρίζες της συλλογικής κατοίκησης στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα. Η αναζήτηση αυτή θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε κάτω από ποιες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες έγινε η σταδιακή σύνθεση της έννοιας, ποιες ανάγκες οδήγησαν στη δημιουργία του νέου αυτού τύπου και πως η αρχιτεκτονική ανταποκρίθηκε στην ανάγκη αυτή με νέες ιδέες για την κατοίκηση και την πόλη.

«Η κατανόηση των προβλημάτων κατοίκησης και κατοικίας σήμερα, σε όλη τους τη συνθετότητα, δεν είναι απλή από την πλευρά της αρχιτεκτονικής».¹

1.1. Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΩΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ

Στις απαρχές του 19^{ου} αιώνα εμφανίζεται² και αρχίζει να κατασκευάζεται η εργατική κατοικία, μια μορφή κατοίκησης που θα αποτελέσει τον πρόδρομο για την διαμόρφωση του τύπου της συλλογικής κατοίκησης. Η ανάγκη για κατασκευή αυτού του τύπου κατοικίας απορρέει από αλλαγές της περιόδου εκείνης που συνδέονται με την βιομηχανική επανάσταση³.

Ως αποτέλεσμα των αλλαγών αυτών δημιουργήθηκαν και νέες ανάγκες που έφεραν στο προσκήνιο ένα νέο τρόπο ζωής και κατοίκησης, επηρεάζοντας την συνολική πορεία της αρχιτεκτονικής της εποχής εκείνης. «Στην ουσία είναι σε εκείνη την περίοδο και συγκεκριμένα στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, που διαμορφώνεται χωρικά και κατασκευάζεται κοινωνικά, πολιτισμικά και ιδεολογικά ο σύγχρονος τρόπος ζωής στις πόλεις».⁴

Κατά τον Engels «η περίοδος που μια παλιά πολιτισμένη χώρα περνάει από τη μικροεπιχείρηση στη μεγάλη βιομηχανία, είναι επίσης και περίοδος στενότητας της κατοικίας. Από τη μία, μάζες

¹ Κατοίκηση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003 σελ.33

² Τα παραδείγματα εργατικής κατοικίας πριν από τον 19^ο αιώνα είναι λίγα και ουσιαστικά το ζήτημα των εργατικών κατοικιών έρχεται στο προσκήνιο κυρίως κατά τον 19^ο αιώνα.

³ Η «βιομηχανική επανάσταση» κατά τον Π. Λαζαρίδη είναι μια εννοιολογική κατασκευή, η οποία απέβλεπε να ορίσει το σύνολο των μετασχηματισμών που είχαν συντελεστεί την χρονική αυτή περίοδο, και σχετίζεται με την τεχνική πρόοδο . Λαζαρίδης Π, Benolo L., «Βιομηχανική επανάσταση, Βιομηχανική Πόλη», Νέα σύνορα, Αθήνα,1977, σελ. 35

⁴ Κατοίκηση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003 σελ.43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

από εργάτες της υπαίθρου τραβιούνται απότομα στις μεγάλες πόλεις που αναπτύσσονται σε βιομηχανικά κέντρα. Από την άλλη, η πολεοδομική διαρρύθμιση αυτών των παλιών πόλεων δεν ανταποκρίνεται πια στις συνθήκες της νέας μεγάλης βιομηχανίας, ούτε και στις αντίστοιχες μ' αυτήν συγκοινωνιακές ανάγκες».⁵

«Η αντιμετώπιση μιας τέτοιας άστατης κατάστασης οδήγησε στο μετασχηματισμό των παλιών συνοικιών σε φτωχογειτονιές, όπως επίσης και στην ανέγερση κακοχτισμένων σπιτιών και λαϊκών πολυκατοικιών. Στόχος τους ήταν να παρέχουν με το μικρότερο δυνατό κόστος, όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχειώδη καταλύματα σε μια μικρή σχετικά, για τον πεζό, ακτίνα γύρω από τα κέντρα παραγωγής».⁶

Εκτός λοιπόν από την απότομη αύξηση των κατοίκων των ευρωπαϊκών πόλεων και ενώ νέοι εργάτες καταφθάνουν συνεχώς, στις πόλεις κατεδαφίζουν κτίσματα συμπεριλαμβανομένων και εργατικών κατοικιών για να αναβαθμίσουν το ελλιπές συγκοινωνιακό δίκτυο δημιουργώντας έτσι έλλειψη στις κατοικίες για τους εργάτες.

Η μεγάλη πυκνότητα του οικιστικού ιστού και η ανεπάρκεια χώρων διαμονής για τους εργάτες οδήγησε σε συνωστισμό πολλών ατόμων σε μικρούς χώρους καθιστώντας την υγιή διαβίωση αδύνατη. Συγκεκριμένα, «οι ανεπαρκείς συνθήκες φωτισμού, αερισμού, υπαίθριων χώρων και οι ελλείψεις εγκαταστάσεις υγιεινής»⁷ είναι μόνο μερικά από τα προβλήματα που επέφεραν ασθένειες.

Το ζήτημα αυτό ξεκινά να ευαισθητοποιεί και να απασχολεί την πολιτεία μετά το 1830. «Ο Μάρξ και Ένγκελς έκαναν τις δικές τους αναφορές στις άθλιες συνθήκες κατοίκησης της εργατικής τάξης υποστηρίζοντας ότι η κρίση κατοίκησης δεν είναι τυχαίο συμβάν του καπιταλισμού αλλά μια δομική συνιστώσα του και ότι η οριστική επίλυση του προϋποθέτει την κατάργηση της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης της εργατικής τάξης από την κυρίαρχη τάξη».⁸

⁵ Φρίντριχ Ένγκελς, «Για το ζήτημα της κατοικίας», Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2012, σελ.7-8

⁶ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.30

⁷ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.30

⁸ Κατοίκηση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003 σελ.47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Ο Ένγκελς το 1845 γράφει το βιβλίο «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία»⁹, όπου αναφέρετε αναλυτικά στις συνθήκες διαβίωσης των εργατών. Την ίδια εποχή συγγραφείς¹⁰, μέσα από το λογοτεχνικό τους έργο, ευαισθητοποίησαν την κοινή γνώμη σχετικά με το πρόβλημα της εργατικής κατοικίας. Αντίθετα ελάχιστοι αρχιτέκτονες πριν από το 1850 ασχολήθηκαν με το σχεδιασμό εργατικών κατοικιών.

Μετά το 1848 οργανώνεται το εργατικό κίνημα και θα προσπαθήσει να υπερασπιστεί το δικαιώματα των εργατών. Σύμφωνα με τον Π. Λαζαρίδη «ο τόνος χάνει τον χαρακτήρα της θλίψης και υποταγής που είχε στη προβιομηχανική περίοδο για να φορτιστεί σιγά σιγά με ένα πνεύμα εξέγερσης που εμπνέεται από την πίστη σε ένα καλύτερο μέλλον παρόλες τις απογοητεύσεις του παρόντος».

«Το 1921 ο Berlage, δηλωμένος σοσιαλιστής, προέβλεπε ότι «αυτός ο οποίος στο μέλλον θα γράψει την ιστορία της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, χωρίς αμφιβολία θα βρει ότι η εργατική κατοικία υπήρξε το πιο σημαντικό στοιχείο της εξέλιξής της». Πράγματι η κατοικία των εργατών υπήρξε το πιο βασικό στοιχείο στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της πόλης.»¹¹

⁹ Friedrich Engels, Die Lage der arbeitenden Klasse in England, Leipzig, Germany, 1845

¹⁰ Όπως ο V. Hugo με τα βιβλία του Oliver Twist και Les temps difficiles και ο Eugene Sue με το έργο του Les mysteres se Paris.

¹¹ Κατοίκιση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003 σελ.39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ1.2. ΤΑ ΟΥΤΟΠΙΚΑ ΜΟΤΕΛΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Αμέσως μετά τη βιομηχανική επανάσταση, ο συνωστισμός που επικρατούσε στις μεγάλες Ευρωπαϊκές πόλεις, επέφερε την ανάπτυξη κινημάτων και θεωριών με στόχο την εκ νέου διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος σε αρμονία με τη φύση.

Οι πρώτες θεωρίες διατυπώθηκαν από τους ουτοπικούς σοσιαλιστές του 19^{ου} αιώνα, Charles Fourier, Robert Owen και Henri de Saint-Simon, οι οποίοι στόχευαν «να δημιουργήσουν λεπτομερείς απεικονίσεις των κοινοτήτων αμόλυντων από τους ταξικούς αγώνες της Βιομηχανικής Επανάστασης».¹²

Ο Karl Mannheim ορίζει την ουτοπία ως «ένα συνεκτικό πρόγραμμα δράσης που απορρέει από τη σκέψη ότι «υπερβαίνει την άμεση κατάσταση», ένα πρόγραμμα του οποίου η υλοποίηση θα «σπάσει τα δεσμά» της καθιερωμένης κοινωνίας».¹³

«Δύο θέματα κυριάρχησαν στον ουτοπικό σοσιαλιστικό σχεδιασμό: πρώτον, η επιθυμία να ξεπεραστεί η διάκριση μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου και δεύτερον η επιθυμία να ξεπεραστεί η φυσική απομόνωση των ατόμων και των οικογενειών ομαδοποιώντας την κοινότητα σε ένα μεγάλη «οικογενειακή» δομή».¹⁴

Οι ουτοπικοί σοσιαλιστές «δεν οραματίστηκαν ιδανικές πόλεις αλλά ιδανικές κοινότητες»¹⁵, με το αποτέλεσμα του ουτοπικού σοσιαλισμού να είναι ο σχεδιασμός ουτοπικών κοινοτήτων σε λεπτομερή σχέδια.

«Δεν είναι η λύση του ζητήματος της κατοικίας που λύνει ταυτόχρονα και το κοινωνικό ζήτημα αλλά αντίθετα η λύση πρώτα του κοινωνικού ζητήματος, η κατάργηση δηλαδή του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, κάνει σύγχρονα δυνατή τη λύση του ζητήματος της κατοικίας».¹⁶

¹² Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 14

¹³ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 14

¹⁴ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 14

¹⁵ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 14

¹⁶ Φρίντριχ Ένγκελς, «Για το ζήτημα της κατοικίας», Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2012, σελ.76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

1.2.1. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ FOURIER ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Ο Fourier κατακρίνει την μορφή της κοινωνίας που είναι βασισμένη σε ατομικά και ταξικά οφέλη και θεωρεί πως για την επίτευξη της παγκόσμιας αρμονίας, χρειάζεται από κοινού προσπάθεια. Για εκείνον «σε μια υγιώς διαχειριζόμενη κοινωνία οι επιθυμίες όλων των ανθρώπων θα μπορούσαν να βρουν την κατάλληλη ικανοποίησή τους»¹⁷, χωρίς να καταπατώνται τα δικαιώματα των άλλων.

«Η μη καταπιεστική κοινωνία του Fourier βασίζεται στη δημιουργία ιδανικών κοινοτήτων ή φαλάγγων(phalanx), που στεγάζονται σε φαλανστήρια».¹⁸

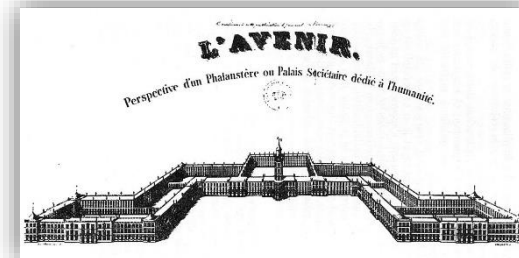
Το φαλανστήριο περιγράφεται από τον Fourier σαν «μια μικρογραφία πόλης, με δρόμους που θα είχαν το πλεονέκτημα να μην είναι εκτεθειμένοι στις καιρικές συνθήκες».¹⁹ Αυτή η μορφή ουτοπικής σοσιαλιστικής κοινότητας θεωρούσε ότι «αποτελούσε μια δομή με τέτοιο μεγαλείο που, αν γινόταν γενικά αποδεκτή, θα μπορούσε να αντικαταστήσει τη μικροαστική αθλιότητα των μικρών ανεξάρτητων σπιτιών».²⁰

«Ο Fourier οραματίστηκε μια δομή που μοιάζει με το κάστρο των Βερσαλλιών για να στεγάσει τα 1600 μέλη της φάλαγγας ή της αγροτικής ουτοπικής πόλης του».²¹

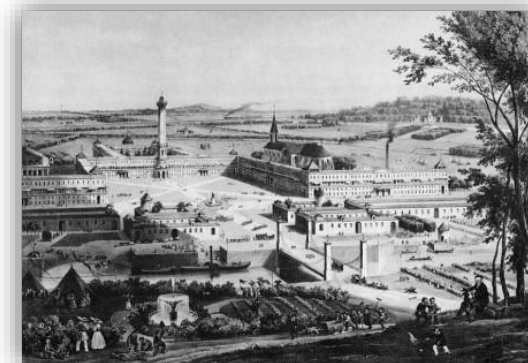
Το φαλανστήριο(phalanstère) αποτελούνταν από τρία μέρη: ένα κεντρικό τμήμα και δύο πλευρικά πτερύγια.

«Η κεντρική πτέρυγα αφιερώνεται σε δημόσιες λειτουργίες, όπως τραπεζαρία, βιβλιοθήκη, θερμοκήπιο κτλ., ενώ στις πλευρικές πτέρυγες υπήρχαν εργαστήρια και το Καραβάν Σεράι».²²

Ο Fourier συνέλαβε την ιδέα του phalanstère ως ένα οργανωμένο κτίριο με στόχο την ολοκλήρωση των αστικών και αγροτικών χαρακτηριστικών.

Εικόνα 1: Το φαλανστήριο του Fourier
- σκιτσογραφική απεικόνιση

Εικόνα 2: Άποψη από το φαλανστήριο
του Fourier

¹⁷ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 234

¹⁸ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.31

¹⁹ Η περιγραφή αυτή γίνεται στο έργο του Traite se l'association domestique agricole(1822)

²⁰ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.31

²¹ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 234

²² Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.31

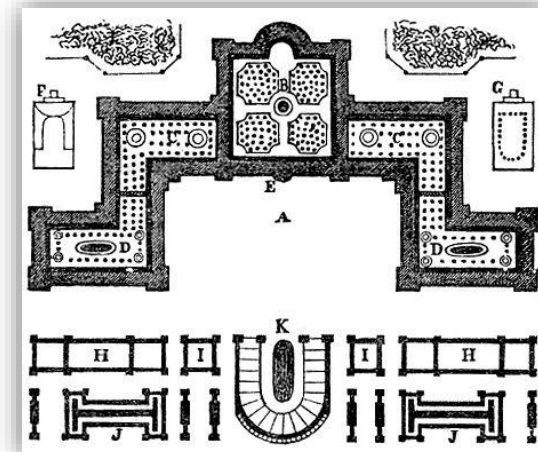
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Το κεντρικό τμήμα είχε σχεδιαστεί για ήσυχες δραστηριότητες. Περιλάμβανε τραπεζαρίες, αίθουσες συνεδριάσεων, βιβλιοθήκες και χώρους μελέτης κλπ. Σε αυτό το τμήμα βρίσκεται επίσης ο χώρος λατρείας, ο τηλεγράφος, τα ταχυδρομικά κουτιά, το αστεροσκοπείο και η χειμερινή αυλή.

Η μια πλευρική πτέρυγα σχεδιάστηκε για εργασία και θορυβώδεις δραστηριότητες, όπως η ξυλουργική, οι κατασκευές και η σφυρηλάτηση. Φιλοξενούσε επίσης τα παιδιά, επειδή οι δραστηριότητες τους θεωρήθηκαν θορυβώδεις.

Η άλλη πλευρική πτέρυγα αποτελούταν από χώρους υποδοχής επισκεπτών, με αίθουσες χορού και αίθουσες για συναντήσεις με ξένους που έπρεπε να καταβάλλουν ένα φόρο για να επισκεφθούν και να συναντήσουν τους ανθρώπους της κοινότητας. Το εισόδημα αυτό θεωρήθηκε αναγκαίο για να διατηρήσει την αυτόνομη οικονομία του φαλανστηρίου. Στο φαλανστήριο περιλαμβάνονται επίσης ιδιωτικά διαμερίσματα και πολλές κοινωνικές αίθουσες.

«Ο σημαντικότερος ρόλος του Fourier έγκειται στη ριζική κριτική που άσκησε στη βιομηχανοποιημένη παραγωγή και την κοινωνική οργάνωση, μια και οι πολυάριθμες προσπάθειες που κατέβαλε για να οργανώσει φαλανστήρια απέτυχαν και ο καινούριος βιομηχανικός του κόσμος ήταν μοιραίο να παραμείνει όνειρο».²³

Εικόνα 3: Το φαλανστήριο του Fourier
- κάτοψη

²³ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

1.2.2. Ο EBENEZER HOWARD ΚΑΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΩΝ ΚΗΠΟΥΠΟΛΕΩΝ

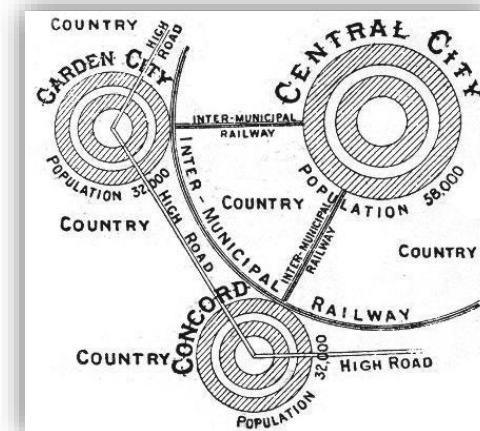
Ο Ebenezer Howard, την εποχή της προόδου στην οποία ζούσε, διακρινόταν από μια γενναιόδωρη ελπίδα για μια καλύτερη πόλη.

Η δική του συμβολή ήταν η ουτοπική πόλη της «σχετικής αποκέντρωσης»²⁴ και του «συνεταιριστικού σοσιαλισμού»²⁵, η «Κηπούπολη» (Garden City). Επιθυμία του ήταν να κατασκευάσει εξ' ολοκλήρου νέες πόλεις εν μέσω της υπαίθρου και τα εδάφη να παραμείνουν, στο σύνολό τους, στην κυριότητα των κατοίκων.

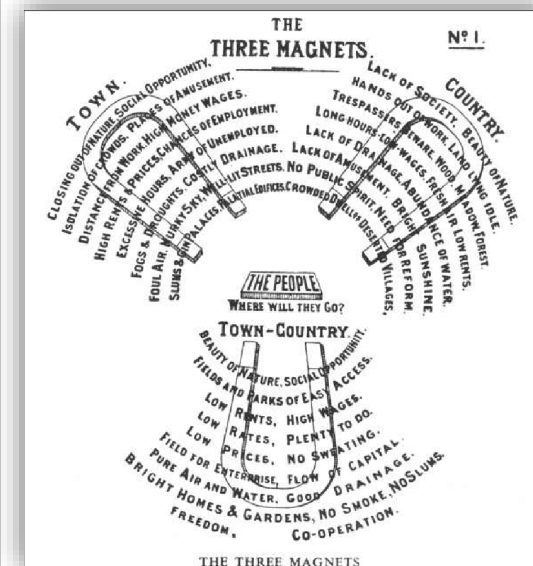
Το 1898 λοιπόν, στην Αγγλία, ο *Ebenezer Howard* δημιουργεί το κίνημα των κηπουπόλεων, «*Garden Cities*», με στόχο το συνδυασμό των πλεονεκτημάτων της πόλης και της εξοχής εξαλείφοντας παράλληλα τα μειονεκτήματά τους.

Ο Howard συνόψισε τις ιδέες του σε ένα διάγραμμα με τρεις μαγνήτες, οι οποίοι αντιπροσώπευαν την ύπαιθρο, τη βιομηχανική πόλη και την κηπούπολη που ο ίδιος προτείνει. Σύμφωνα με τη γνώμη του η πόλη και η ύπαιθρος βρίσκονταν σε μεγάλη αντίθεση. Η ύπαιθρος διέθετε καθαρό αέρα, ήλιο και πράσινο, αλλά από αυτήν έλλειπαν οι εξυπηρετήσεις, η εκπαίδευση, η αγροτική εργασία ήταν βαριά και η αμοιβή της χαμηλή. Στον αντίποδα η πόλη εξασφάλιζε καλύτερες αμοιβές, αλλά είχε αρκετές οχλήσεις, όπως έλλειψη καθαρού αέρα, πυκνοκατοικημένες συνοικίες, κυκλοφοριακό φόρτο, κ.λπ. Προτείνει, λοιπόν, την Κηπούπολη, η οποία συνδυάζει τα πλεονεκτήματα της πόλης και της υπαίθρου χωρίς κανένα μειονέκτημα.

Ο Howard όρισε «ως μέγιστο πληθυσμό της Κηπούπολης τους 32.000 κατοίκους, περιορίζοντας την περαιτέρω ανάπτυξη με μία διαχωριστική ζώνη πρασίνου».²⁶ Η ζώνη πρασίνου θα εξασφάλιζε η πόλη να είναι «συμπαγής, αποδοτική, υγιής και όμορφη».²⁷ Ακόμα με τη ζώνη αυτή, η οποία

Εικόνα 4: Διάγραμμα της ιδέας της κηπούπολης του Howard

Εικόνα 5: Το διάγραμμα με τους 3 μαγνήτες του Howard

²⁴ "Moderate decentralization", *Urban Utopias in the Twentieth Century*, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 8

²⁵ "cooperative socialism", ο.π. σελ. 8

²⁶ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton, Θεμέλιο, 2009, σελ.52

²⁷ *Urban Utopias in the Twentieth Century*, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

αποτελούνταν από αγροκτήματα και πάρκα, ο Howard «διασφαλίζει ότι οι πολίτες απολαμβάνουν τόσο το συμπαγές αστικό κέντρο όσο και την άφθονη ανοιχτή ύπαιθρο».²⁸

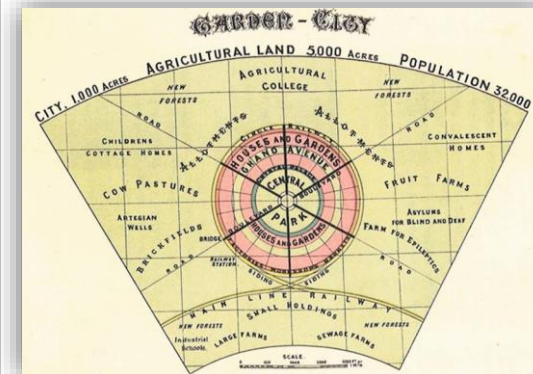
«Μία από τις πρώτες βασικές ανάγκες της κοινωνίας και του ατόμου», έγραψε ο Howard «είναι ότι κάθε άντρας, κάθε γυναίκα και κάθε παιδί θα πρέπει να έχουν άφθονο χώρο για να ζήσουν, να κινηθούν και να αναπτυχθούν».

Κάθε πόλη έπρεπε να είναι χωροθετημένη ως οικισμός-δορυφόρος και να συνδέεται σιδηροδρομικά με κάποιο μεγάλο αστικό κέντρο. Με τη μορφή αυτή, η Κηπούπολη «θα συντελούσε στην ολοκλήρωση των συνεχών προσπαθειών βελτίωσης των συνθηκών ζωής και εργασίας του βιομηχανικού προλεταριάτου μέσα από τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις».²⁹ Η Κηπούπολη θα αποτελέσει για τον Howard ένα μέσο για να εκτονωθεί η πίεση της αστικής ανάπτυξης και να αποφευχθεί η διόγκωση της μητρόπολης.

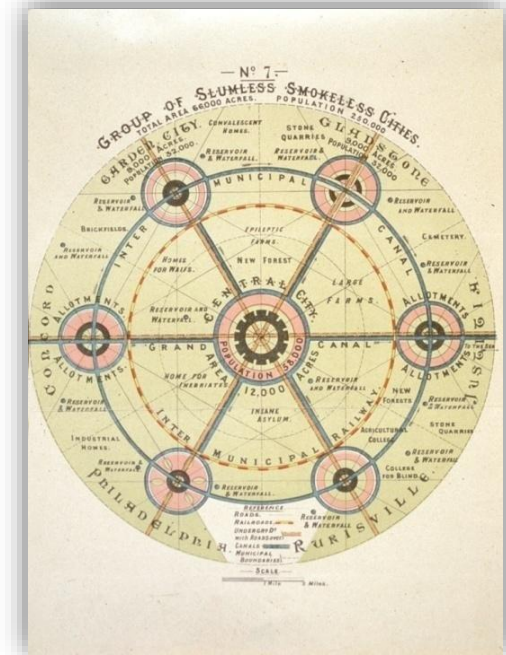
Στόχος του ήταν «να δαλεάσει του ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις υπερδιογκωμένες πόλεις με τις επικίνδυνες συγκεντρώσεις πλούτου και δύναμης και να ζήσουν στην ύπαιθρο, όπου θα δημιουργηθούν εκατοντάδες νέες κοινότητες όπου μπορούν να ανθίσουν η συνεργασία μικρής κλίμακας και η ειλικρινής δημοκρατία».³⁰

Μια κηπούπολη θα ήταν αυτάρκης, «βασισμένη στην αλληλοβοήθεια και με παραγωγή που δεν θα ξεπερνούσε παρά ελάχιστα τις δικές της ανάγκες»³¹, και όταν θα έφτανε στον πλήρη πληθυσμό που θα μπορούσε να υποστηρίξει, μια νέα κηπούπολη θα αναπτυσσόταν εκεί κοντά.

«Ένα διάγραμμα, το οποίο εμφανίστηκε στο βιβλίο του «Tomorrow: a Peaceful Path to Real Reform(1898)», έδειξε έξι Κηπουπόλεις τοποθετημένες σε ένα κύκλο γύρω από μια μεγαλύτερη κεντρική πόλη. Το σχέδιο είχε τις πόλεις που συνδέονται με ένα κυκλικό κανάλι το οποίο παρέχει ενέργεια, το νερό, και εξυπηρετεί τις μεταφορές.»³²

Εικόνα 6:Η κηπούπολη και τα περίχωρα, όπως προτάθηκε από τον Howard

Εικόνα 7:Διάγραμμα 6 κηπουπόλεων και μιας κεντρικής πόλης

²⁸ Ο.π. σελ.44-45

²⁹ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.52

³⁰ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 8

³¹ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.35

³² Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 50

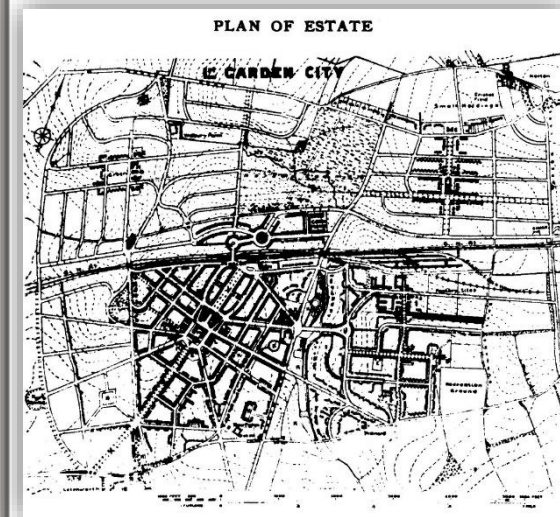
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Οι κηπουπόλεις χτίζονταν από μια εταιρία κοινωφελούς χαρακτήρα, η οποία αγόραζε μια αγροτική περιοχή, οικοδομούσε ένα τμήμα της και απέδιδε το υπόλοιπο προς ανάπτυξη στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Το όφελος, που θα προέκυπτε στο φορέα διαμέσου της υπεραξίας της γης, των ενοικίων και των δανείων χρησιμοποιείτο για τη δημιουργία υποδομών, πάρκων, βιβλιοθηκών κ.λ.π.

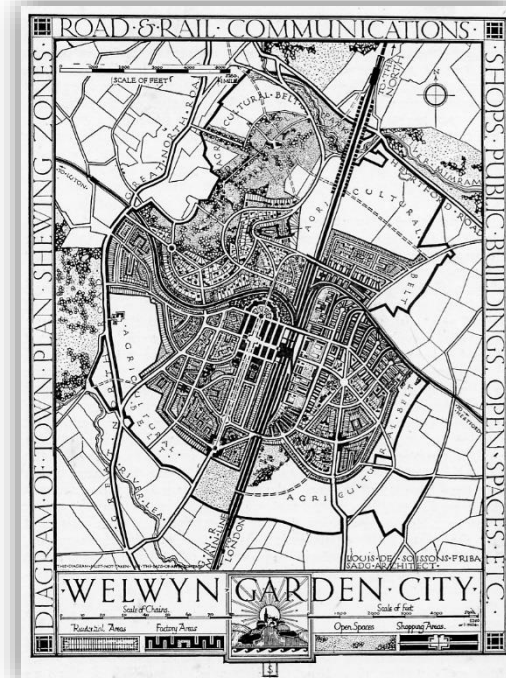
Το πολεοδομικό σχέδιο της κηπούπολης εξασφάλιζε την ύπαρξη ζωνών και τη μη σύγχυση μεταξύ βιομηχανικής περιοχής και κατοικίας καθώς, παράλληλα, διατηρείτο κι ένα αστικό κέντρο.

Ο Howard και οι υποστηρικτές του ίδρυσαν δύο Κηπουπόλεις, τη Letchworth(1903) και την Welwyn(1920), οι οποίες αντιπροσωπεύουν ακόμα και σήμερα τις απόψεις του. «Η Κηπούπολη Letchworth, που άρχισε να χτίζεται το 1904, αποτελεί ίσως τη μεγαλύτερη δυνατή απόκλιση από το αρχικό διάγραμμα του Howard. Η σιδηροδρομική γραμμή διχотоμεί την πόλη, η αγορά είναι εκτεθειμένη στις καιρικές συνθήκες, ενώ η βιομηχανία, εντελώς σκόπιμα, εισχωρεί στις περιοχές κατοικίας».³³

Ο Howard ήθελε να δείξει ότι «τα σχέδιά του δεν ήταν μόνο λογικά όμορφα από μόνα τους, αλλά ότι ενσωμάτωναν τους κοινωνικούς στόχους τους οποίους ήθελε να επιτύχει».³⁴

Εικόνα 8:Σχέδιο της κηπούπολης Letchworth

Εικόνα 9:Σχέδιο της κηπούπολης Welwyn

³³ Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009, σελ.52

³⁴ Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982, σελ. 6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ1.3. ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ: Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ «ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ»

Οι Μεγάλες Βιομηχανικές Εκθέσεις του 19^{ου} αιώνα ,που απασχόλησαν τη διεθνή κοινότητα από το 1851 έως το 1900, συνέβαλαν καθοριστικά στην εμφάνιση και καθιέρωση της «έννοιας της συλλογικής κατοίκησης». Η έννοια αυτή δημιουργήθηκε μέσα από τη σχέση των εκθέσεων με τις εργατικές κατοικίες-τύπους που παρουσιάστηκαν ως εκθέματα σε αυτές.

«Είναι στη διάρκεια αυτής της κρίσιμης πεντηκονταετίας(1851-1900) που κατασκευάστηκαν κοινωνικά, πολιτιστικά, χωρικά και ιδεολογικά οι βασικές κατευθύνσεις της μοντέρνας ζωής στην πόλη: Το νέο παράδειγμα της μοντέρνας κατοίκησης ως μοντέλο και ψευδαίσθηση, το σπίτι-μοντέλο για μεγάλο αριθμό ατόμων και η πόλη από την επανάληψη του μοντέλου.»³⁵

Σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, η αντιμετώπιση της κρίσης του προβλήματος της εργατικής κατοικίας στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα συνδέεται κυρίως με τις μελέτες γιατρών και υγιεινολόγων και ελάχιστα με την παραγωγή αρχιτεκτονικού έργου. «Το υλικό, όμως, των εργατικών κατοικιών στις Διεθνείς Εκθέσεις της περιόδου 1851-1900, με τις πολλαπλές προτάσεις, τους διάφορους τύπους, τις συζητήσεις και τα μοντέλα για το ιδανικό σπίτι αποτελούν έργο αρχιτεκτόνων, περισσότερο ή λιγότερο γνωστών. Είναι αυτοί που αποφασίζουν να ασχοληθούν με το θέμα, πράγμα καθόλου αυτονόητο για την εποχή, μια που η εργατική κατοικία δεν εμπίπτει στα αντικείμενα που απασχόλησαν παραδοσιακά την αρχιτεκτονική μέχρι τότε, συγκροτώντας μια νέα επιστημονική κοινότητα».³⁶

Οι Διεθνείς Εκθέσεις χρησιμοποιήθηκαν «ως ένας προνομιακός χώρος διαπραγμάτευσης, όπου οι αρχιτεκτονικοί τύποι νομιμοποιήθηκαν και μετασχηματίστηκαν σε κοινωνικές και πολιτιστικές κατασκευές».³⁷

Οι εργατικές κατοικίες ως εκθεσιακά αντικείμενα παρουσιάστηκαν σε όλες τις Εκθέσεις αλλά

³⁵ Κατοίκηση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003 σελ.37

³⁶ Ο.π. σελ.40

³⁷ Ο.π. σελ.41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

στο περιθώριο του βασικού χώρου τους.

Στα πλαίσια της πρώτης Διεθνούς Έκθεσης, που τοποθετείται στο Λονδίνο το 1851, διοργανώνεται παράλληλα μια παρουσίαση ενός μοντέλου φθηνής κατοικίας για τον εργάτη.

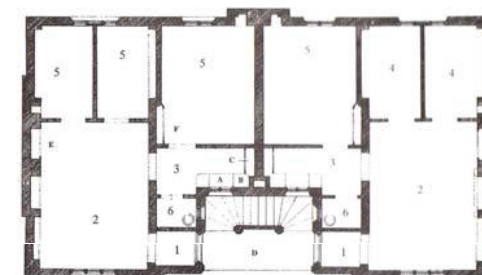
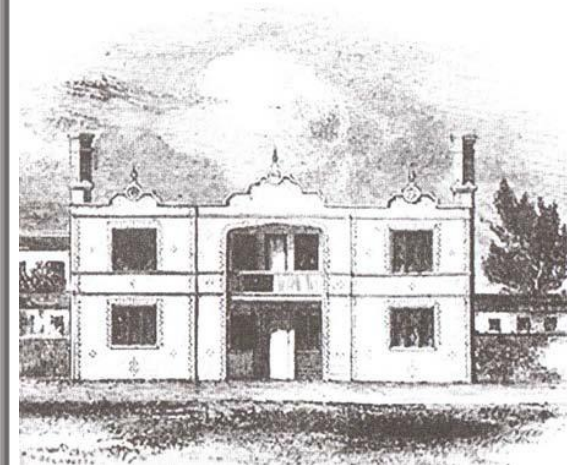
Εκεί παρουσιάστηκε, με βάση τα σχέδια του αρχιτέκτονα Henry Roberts, ένα σπίτι «μοντέλο για τέσσερις οικογένειες εργατών», το οποίο χτίστηκε σε φυσικό μέγεθος στο χώρο της έκθεσης. Η επιλογή αυτή κρίθηκε αναγκαία προκειμένου η προτεινόμενη κατοικία να γίνει αντιληπτή και κατανοητή από το ευρύ κοινό.

«Για πρώτη φορά το σπίτι-μοντέλο για τους πολλούς αντιμετωπίζεται ως ένα νέο αντικείμενο, το οποίο έπρεπε να δημοσιευθεί και να εισαχθεί ως έκθεμα ανάμεσα στα επιτεύγματα της βιομηχανίας και στα είδη που αυτή παράγει».³⁸

Το μοντέλο παρουσιάζεται ως «το ελάχιστο, ιδανικό, φθινό σπίτι μαζί με προτάσεις για τη μαζική επανάληψή του».³⁹ Προέκυψε ως αποτέλεσμα του σχεδιασμού για τέσσερις οικογένειες που επιθυμούν να μείνουν στην πόλη ή στα περίχωρα και σε συνδυασμό με μια προσπάθεια για εξοικονόμηση χώρου, λόγω της ακριβής γης, κατάληξε στην τοποθέτηση περισσότερων από μία οικογενειών κάτω από την ίδια στέγη.

«Ουσιαστικά περιγράφεται η συγκρότηση μια συλλογικής κατοικίας μέσω της επανάληψης του ίδιου βασικού πυρήνα με μικρές παραλλαγές καθ' ύψος και κατά μήκος. Πρόκειται για τις πρώτες προτάσεις αυτού του τύπου κατοίκησης, που εμφανίζονται μελετημένες και σχεδιασμένες, δημιουργώντας τομή σε σχέση με το μοντέλο της μεμονωμένης ιδιωτικής κατοικίας με κήπο το οποίο κυριαρχεί την ίδια εποχή».⁴⁰

Το μοντέλο που κτίστηκε για την Έκθεση περιλαμβάνει τέσσερα διαμερίσματα με το ίδιο τύπο κάτοψης, με δύο διαμερίσματα σε κάθε όροφο. Από το ίδιο τον αρχιτέκτονα θα τονιστεί η ιδιαιτερότητα του σχεδίου έγκειται στο ότι ενσωματώνει και προστατεύει από τον αέρα την

A. Νεροχύτης κάτω από τον οποίο υπάρχει κουτί για κάθαρση	1. Είσοδος
B. Ράφι για τα πατά πάνω από την πόρτα για τα σκουπίδια	2. Καθιστικό
C. Χώρος για την αποθήκευση του χρέατος, ο οποίος αφιερώνεται χάρη στα διάτρητα τοίχους	3. Πλύνριο και φουλάξη μαγειρικών σκευών
D. Κλιμακοστάσιο από πέτρα με χώρο για τα σκουπίδια πίσω του	4. Υαλοδομάτιο γονιών
E. Θερμανόμενο ντουλάπι πίσω από το τζάκι	5. Υαλοδομάτιο παιδιών
F. Χώρος για τα λινά σε εσοχή	6. W.C.

Μοντέλα σπιτιών για τέσσερις οικογένειες κτισμένα στους στρατώνες του ιππικού στο Hyde Park, στο πλαίσιο της Μεγάλης Έκθεσης του 1851.

³⁸ Ο.π. σελ.85

³⁹ Ο.π. σελ.90

⁴⁰ Ο.π σελ.94-95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

κεντρική ανοιχτή σκάλα.

Στην Έκθεση του 1867, δέκα χρόνια μετά την πρώτη νύξη για την κατοικία του εργάτη, η κατοικία εντάσσεται σε μια ευρύτερη ομάδα εκθεμάτων, εκείνη των «χρήσιμων ειδών για πολλούς», μια κατηγορία χρήσιμων ειδών μαζικής παραγωγής για τον κοινό άνθρωπο. Στην Έκθεση αυτή καθιερώνεται μια ειδική ομάδα, η Ομάδα 10, με τίτλο «Αντικείμενα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των εργατών της πόλης και της υπαίθρου»⁴¹, με κύριο στόχο η κατοικία να εξασφαλίζει συνθήκες υγιεινής και ηθικής διαβίωσης.

Μια ακόμα σημαντική ταξινόμηση, η οποία αφορά τις μορφές κατοίκησης, θα επιλεχθεί για την Έκθεση του 1867. «Τα παραδείγματα των κατοικιών θα ταξινομηθούν σε δύο ομάδες με διαφορετικό σχέδιο η καθεμία και θα σχολιαστούν ως διακριτές. Στην πρώτη ομάδα το σπίτι είναι μικρό, περιλαμβάνει ένα μόνο διαμέρισμα, για ένα άτομο ή μια οικογένεια, με ενοποίηση σε ένα δωμάτιο της τραπεζαρίας και της κουζίνας για λόγους οικονομίας. Στη δεύτερη ομάδα το κτίριο είναι πολύ μεγαλύτερο, έχει πολλά πατώματα, το κάθε πάτωμα διαιρείται πολλά διαμερίσματα και μπορεί να στεγάζει μικρότερο ή μεγαλύτερο αριθμό ατόμων ή οικογενειών».⁴²

Οι πολλαπλές δυνατότητες οργάνωσης της κάτοψης εμφανίζονται ως το βασικό χαρακτηριστικό των τύπων της δεύτερης ομάδας, αφού ανάλογα με τη σύνθεση της οικογένειας και τις διαφορετικές του ανάγκες, ο εργάτης θα πρέπει να μπορεί να βρει το διαμέρισμα που του ταιριάζει.

Το παράδειγμα που κατασκευάστηκε σε φυσικό μέγεθος για την Έκθεση περιλαμβάνει έξι κατοικίες από τις οποίες οι δύο διαθέτουν μαγαζί στο ισόγειο.

Μέσα από την προβληματική και τη συζήτηση που αναπτύσσεται στην Έκθεση του 1867, τίθεται για πρώτη φορά ένα ερώτημα που θα απασχολήσει και στο μέλλον την αρχιτεκτονική και πολεοδομική σκέψη ως προς τη χωροθέτηση της κατοικίας των πολλών: «Κατοικίες έξω ή μέσα στην πόλη, δίπλα στο χώρο εργασίας ή σε απόσταση;»⁴³ Ερωτήματα που παραμένουν ανοικτά μέχρι και σήμερα.

⁴¹ Ο.π. σελ.86-87

⁴² Ο.π. σελ.105-107

⁴³ Ο.π. σελ.110

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1_ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΙΣ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Μετά την Έκθεση του 1867 οι εργατικές κατοικίες νομιμοποιούνται πλήρως ως εκθέματα.

Με τις εκθέσεις του 1889 και του 1900 η συλλογική κατοικία, δηλαδή «η συνύπαρξη κάτω από την ίδια στέγη δύο ή περισσότερων οικογενειών ξένων μεταξύ τους», έρχεται στο προσκήνιο «ως αναγκαίο κακό».⁴⁴

Με την Έκθεση του 1889 υπάρχει τομή στην κατοικία των πολλών σε σχέση με τις προηγούμενες καθώς δημιουργείται ξεχωριστό τμήμα για την εργατική κατοικία, με μεγάλο αριθμό αλλά και το εύρος των παραδειγμάτων που παρουσιάζονται.

«Οι διάφοροι τύποι κατοικιών που παρουσιάστηκαν συνεχίζουν να ομαδοποιούνται σε δυο διακριτές κατηγορίες: το σπίτι με ένα διαμέρισμα και αυτό που περιλαμβάνει περισσότερα διαμερίσματα. Σε επίπεδο ορολογίας και νοήματος, η οποία χρησιμοποιείται για τις δύο ομάδες κατοικιών, παραμένει ακόμα ως αυτονόητο το σπίτι για μία οικογένεια, ενώ δεν έχει αποσαφηνιστεί τελείως μια ενιαία ορολογία για τη νέα μορφή κατοικίας η οποία περιλαμβάνει πολλά διαμερίσματα σε ένα κτίριο».⁴⁵

Στην Έκθεση του 1900 μοιάζει να ξεκαθαρίζουν τα κριτήρια με βάση τα οποία σχολιάζονται τα σπίτια-μοντέλα που παρουσιάζονται.

Η ομαδοποίηση των κατοικιών παραμένει η ίδια. Αλλάζει όμως ο τρόπος αναφοράς σε αυτές. Η κατοικία της πρώτης κατηγορίας, το φυσικό πρότυπο κατοικίας-η ανεξάρτητη κατοικία για μία οικογένεια- θα ονομαστεί τώρα «προσωπικός τύπος εργατικής κατοικίας», ενώ για την κατοικία της δεύτερης κατηγορία, το κατασκευασμένο μοντέλο-το κτίριο με πολλά διαμερίσματα για πολλές οικογένειες-, θα εμφανιστεί ο όρος «συλλογική κατοικία».⁴⁶

Ο όρος «συλλογική κατοικία» διατυπώνεται για πρώτη φορά και καθιερώνεται καθώς είναι αυτός που χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα.

⁴⁴ Ο.π. σελ.86-87

⁴⁵ Ο.π. σελ. 131-132

⁴⁶ Ο.π. σελ. 180

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Με το ξεκίνημα του 20^{ου} αιώνα, το περιπετειώδες ταξίδι των πολλαπλών τύπων και προτάσεων εργατικής κατοικίας – μέσω των Μεγάλων Εκθέσεων – έχει συναινετικά ολοκληρωθεί, και «το μοντέλο κατοίκησης έχει συγκροτηθεί κοινωνικά και αρχιτεκτονικά ενσωματώνοντας ορισμένες σταθερές και αναντίρρητες προδιαγραφές μαζί με πολλές αμφισημίες».⁴⁷

Το σίγουρο είναι ότι με τα νέα αντικείμενα αρχιτεκτονικού σχεδιασμού έχουν συντελεστεί βαθιές τομές στα ζητήματα κατοίκησης και κατοικίας των πολλών και στον τρόπο ζωής στην πόλη σε σχέση με τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

2.1. Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΩΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΔΥΣΜΕΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Σε όλη αυτή την πορεία των 50 χρόνων, από το 1851 ως ο 1900, «δεν πραγματοποιείται η συνολική και οριστική επίλυση του προβλήματος της κατοικίας για τις εργαζόμενες μάζες των πόλεων, παρ' όλες τις διερευνήσεις, τις σχεδιαστικές προτάσεις και τις πολλαπλές εμπειρίες που επιχειρούνται καθ' όλη τη συγκεκριμένη περίοδο».⁴⁸ Αντίθετα, η κρίση κατοίκησης και το ποσοτικό έλλειμα κατοικιών συνεχίζονται.

«Όμως η τυφλή πίστη στην πρόοδο, δηλαδή η προσμονή για ένα μέλλον συνεχώς καλύτερο, δεν μοιάζει να κλονίζεται. Εξακολουθεί να κυριαρχεί και στο ξεκίνημα του 20^{ου} αιώνα, παράλληλα με την κρίση».⁴⁹

Άλλωστε η ιστορία έχει δείξει πως είναι στη φύση του ίδιου του ανθρώπου να παλεύει συνεχώς για ένα καλύτερο αύριο, ένα καλύτερο μέλλον για αυτόν και τις γενιές που θα ακολουθήσουν.

Στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα η κρίση της κατοίκησης πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις καθώς σε αυτήν ήρθαν να προστεθούν σημαντικά ιστορικά γεγονότα τα οποία διαμόρφωσαν νέες οικονομικές,

⁴⁷Κατοίκηση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ. 317

⁴⁸ Ο.π. σελ. 309-310

⁴⁹ Ο.π. σελ. 310

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, οι οποίες με τη σειρά τους όρισαν τα ζητήματα της πόλης και της κατοικίας.

«Μετά από μια σειρά κοινωνικών δεδομένων όπως η εξαθλίωση μετά τον Παγκόσμιο πόλεμο καθώς και τα κοινωνικά κινήματα του 1917-1923»⁵⁰ που κατέκλυσαν την Ευρώπη (σοβιετική επανάσταση στη Ρωσία 1917, Γερμανία, Ουγγαρία 1918, Αυστρία 1918-1919) δημιουργήθηκε «φόβος για νέες εξεγέρσεις που ανάγκασαν τις κυβερνήσεις να δώσουν σημαντικές παροχές σε κοινωνική κατοικία».⁵¹ Έτσι έχουμε μαζικές οικοδομήσεις κοινωνικής κατοικίας στην κεντρική Ευρώπη 1920-1930.

«Η οικοδόμηση κοινωνικής κατοικίας πραγματοποιήθηκε κυρίως στην Γερμανία και την Αυστρία, ξεκίνησε με διάφορες μορφές όπως με προγράμματα αυτοστέγασης (Βιέννη) και αποκρυσταλλώθηκε σε καθαρά κρατική δραστηριότητα (κεντρικής διοίκησης ή δήμων)».⁵²

«Στην Κόκκινη Βιέννη, το Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης, χάρη στον φόρο κατοικίας που επιβάλλεται το 1923, είναι σε θέση να ξεκινήσει το μεγάλο πνοο οικιστικό του πρόγραμμα που μέχρι το 1933 θα κατασκευάσει περίπου 65.000 διαμερίσματα».⁵³

«Η Πόλη του Παρισιού χάρη στο νόμο Loucheur του 1928 που θεσμοθετεί την κρατική συμμετοχή στο πρόγραμμα κατοικιών χαμηλού κόστους, -σε εφαρμογή ήδη από το 1914-, θα διευρύνει κατά πολύ το οικιστικό της πρόγραμμα».⁵⁴

Τα προαναφερόμενα νομοθετήματα απηχούν τον γενικότερο προβληματισμό και τις θέσεις ευρωπαίων κυρίως πολεοδόμων και αρχιτεκτόνων πάνω στο πρόβλημα της κοινωνικής κατοικίας.

⁵⁰ <http://www.greekarchitects.gr> - Αρχιτεκτονικές Ματιές, Η «Χάρτα της Αθήνας» και το ιστορικό της πλαίσιο (Α μέρος)

⁵¹ Ο.π.

⁵² Ο.π.

⁵³ <http://www.greekarchitects.gr> - Αρχιτεκτονικές Ματιές, «Διερεύνηση της επιρροής του μοντέρνου κινήματος στον σχεδιασμό και την ανέγερση των προσφυγικών κατοικιών στην Αθήνα και τον Πειραιά (1930-1940)»

⁵⁴ Ο.π.

2.2. ΟΙ ΔΥΟ «ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Την περίοδο του μεσοπολέμου η οικοδόμηση κοινωνικής κατοικίας υπό τη μορφή συγκροτημάτων κατοικιών χωρίζεται σε δύο βασικούς τύπους:

1. το «συμπαγές συγκρότημα κατοικίας», όπου το συγκρότημα αποτελεί μια αστική ενότητα. Το μοντέλο αυτό αντιπροσωπεύεται από τα συγκροτήματα κατοικιών που κατασκευάστηκαν την περίοδο εκείνη στην Βιέννη.
2. τις «ελεύθερες οικοδομικές μονάδες», όπου το συγκρότημα αναπτύσσεται σε κτίρια ελεύθερα στο χώρο που αποτελούν μία ενότητα. Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε και αντιπροσωπεύεται κυρίως από τη Γαλλία και τη Γερμανία.

Τα συμπαγή συγκροτήματα κατοικιών «αποτελούν μια από τις πιο ολοκληρωμένες μορφές εκμετάλλευσης του αστικού εδάφους. Ήταν κατασκευές με εσωτερικές αυλές, παρατεταγμένες με πρόσοψη στο δρόμο. Τέτοιες κατασκευές χαρακτηρίζουν πόλεις όπως το Αμβούργο και τη Βιέννη».⁵⁵

Η μορφή πάντως της κατοικίας με εσωτερική αυλή αποτελεί μια τυπική λύση στην κεντρική Ευρώπη και υιοθετείται από πολλούς μοντέρνους αρχιτέκτονες.

Οι ελεύθερες οικοδομικές μονάδες «χαρακτηρίζουν τις Siedlungen⁵⁶ του Ορθολογισμού⁵⁷. Η διάταξή τους στο χώρο προϋποθέτει μια τελείως ελεύθερη διαίρεση του εδάφους και εξαρτάται περισσότερο από τις ηλιοθερμικές συνθήκες, παρά τη γενική μορφή του οικισμού».⁵⁸

Η κατασκευή αυτών των κτιρίων είναι πλήρως αποσυνδεδεμένη από το δρόμο και, κυρίως γι' αυτό, αλλάζει εντελώς τον τύπο της πολεοδομικής ανάπτυξης του 19^{ου} αιώνα.

⁵⁵ Η Αρχιτεκτονική της πόλης, Aldo Rossi, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991, σελ.98

⁵⁶ μτφ. οικισμοί

⁵⁷ Η θεωρία, κατά την οποία η βάση της γνώσης είναι η λογική.

⁵⁸ Η Αρχιτεκτονική της πόλης, Aldo Rossi, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991, σελ.98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Οι αρχιτέκτονες που εργάστηκαν για τη διαμόρφωση αυτών των οικισμών στόχευαν στη δημιουργία «οικονομικών τύπων κατοικίας και προσπάθησαν να εφεύρουν τη συγκεκριμένη μορφή του existenzminimum, της ιδανικής ελάχιστης μονάδας στην οργάνωση των λειτουργιών και στην οικονομία»⁵⁹. Αυτό ήταν ένα από τα κύρια ζητήματα των ορθολογιστών σχετικά με το πρόβλημα της κατοικίας.

2.2.1. ΚΤΙΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ – ΤΟ ΓΑΛΛΟ-ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Οι οικισμοί κοινωνικής στέγασης που χτίστηκαν στο Βερολίνο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 είναι μια κληρονομιά που ενώνει όλα τα θετικά επιτεύγματα του πρόωρου μοντερνισμού. «Αντιπροσωπεύουν μια περίοδο κατά την οποία το Βερολίνο έγινε σεβαστό σε όλο τον κόσμο για την πολιτική, κοινωνική, τεχνική και πολιτιστική προοδευτικότητα του. Αυτό το δημιουργικό περιβάλλον διευκόλυνε την ανάπτυξη των οικισμών που μπορούν να θεωρηθούν και ως έργα τέχνης και ως επιτεύγματα της υγείας και της κοινωνικής πολιτικής»⁶⁰.

Οι πολιτικές και οικονομικές μεταβολές στην Γερμανία, αφού είχε χάσει τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο έκανε την ανάπτυξη των οικισμών θέμα κοινωνικής πολιτικής. «Μετά την ενσωμάτωση του Βερολίνου και των γύρω κοινοτήτων για το σχηματισμό μιας μεγάλης πόλης το 1920, οι σοσιαλδημοκράτες απέκτησαν ακόμα μεγαλύτερη επιρροή στα θέματα δημοτικής αστικής ανάπτυξης. Τα νέα συνδικάτα και οι συνεταιριστικές κατασκευαστικές κοινότητες όπως η GEHAG, που ήταν οι στενότεροι σύμμαχοί τους, διέδωσαν τη σύγχρονη ανάπτυξη της κοινωνικής στέγασης»⁶¹.

Όταν οι καλύτεροι αρχιτέκτονες και αρχιτέκτονες κήπων της Γερμανίας ενεπλάκησαν, τα συγκροτήματα κατοικιών έγιναν το μοντέλο και το πραγματικό εργαλείο για την ανάπτυξη της αρχιτεκτονικής. Η επιρροή τους μπορούσε να γίνει αισθητή ακόμα και δεκαετίες αργότερα.

⁵⁹ Ο.π. σελ.99

⁶⁰ Housing estates in Berlin Modern Style, Nomination for inscription on the unesco world heritage list, Berlin, January 2006, σελ 2

⁶¹ Ο.π. σελ. 2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Το Βερολίνο, με τις εκτενείς ανεκμετάλλευτες ιδιοκτησίες του, έγινε χώρος πειραμάτων για την ανάπτυξη σύγχρονων διαμερισμάτων για το λαό.

«Μια νέα έννοια χωρικής και κοινωνικής δομής υλοποιήθηκε στο Βερολίνο με αυτά τα συγκροτήματα κατοικιών. Τα περισσότερα, αλλά όχι όλα χτίστηκαν έξω από την πόλη, όπως είχε σχεδιαστεί στο master plan του James Hobrecht το 1862»⁶².

Στο σχεδιαστικό τους έργο, η φαντασία των αρχιτεκτόνων στόχευε τόσο στην ανάπτυξη λειτουργικών κατόψεων για διαμερίσματα που θα προάγουν την υγεία και την οικογενειακή ζωή όσο και στη διευθέτηση των κτιρίων σε μεγαλύτερες αστικές δομές, έχοντας παράλληλα κατά νου την εκμετάλλευση του προσανατολισμού και της ηλιακής ακτινοβολίας. Ιδιαίτερη σημασία στα συγκροτήματα αυτά έχουν οι δημόσιοι χώροι πρασίνου καθώς και η μελέτη της μονάδας κατοικίας, του κυττάρου. Οι Κοινόχρηστοι χώροι προσέφεραν "Aussenwohnräume" (εξωτερικούς χώρους διαβίωσης) (Taut), οι οποίοι θα τους καλούσαν να περνούν το χρόνο τους έξω απολαμβάνοντας το φως του ήλιου και το φρέσκο αέρα, βοηθώντας και στην καταπολέμηση ασθενειών.

Πλέον οι κάτοικοι των πόλεων δεν ήταν αναγκασμένοι να ζουν σε λιγότερο ευημερείς συνθήκες, κρυμμένοι στα μικρότερα, λιγότερο υγιή διαμερίσματα σε υπόγεια, σοφίτες και συνωστισμένα φθηνά οικήματα του πυκνοδομημένου κέντρου της πόλης.

«Οι οικισμοί του Βερολίνου, οι οποίοι είχαν προσελκύσει την προσοχή των ειδικών και του ειδικευμένου τύπου εξ αρχής, απέκτησαν συμβολική αξία και εμφανίστηκαν σε όλες τις σχετικές δημοσιεύσεις, ως υποδειγματικά επιτεύγματα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και αστικής ανάπτυξης»⁶³.

⁶² Housing estates in Berlin Modern Style, Nomination for inscription on the unesco world heritage list, Berlin, January 2006, σελ 3

⁶³ Ο.π., σελ 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣHufeisensiedlung – Horseshoe Housing Estate Britz Berlin Bruno Taut – Martin Wagner

Τα μεγάλα αυτά συγκροτήματα κατοικιών της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης χτίστηκαν στο περιθώριο του Βερολίνου, μακριά από τον πυρήνα των φθηνών κατοικιών της πόλης, σε ανεκμετάλλευτη γη των προαστίων.

Ένα από αυτά τα συγκρότημα είναι και το Hufeisensiedlung ή Groß-Siedlung Britz το οποίο «συγκροτήθηκε στα Νοτιοανατολικά της πόλης και ανεγέρθηκε στη γη του πρώην αρχοντικού του Britz σε έξι φάσεις που διαρκούν συνολικά από το 1925 μέχρι το 1930»⁶⁴.

Γενική περιγραφή

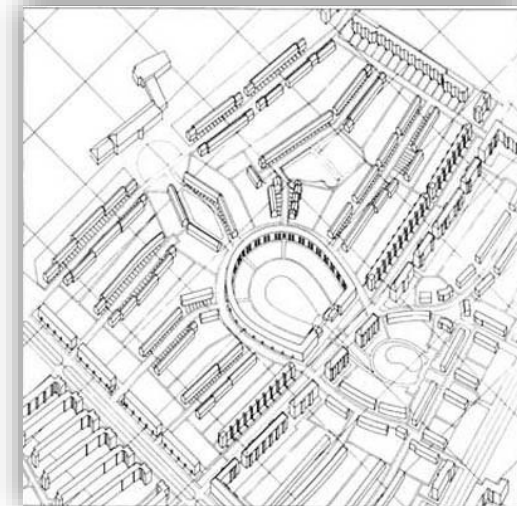
Αφού είχε ήδη ανεγερθεί, το συγκρότημα κατοικιών πήρε το όνομά του από το εντυπωσιακό σχήμα πετάλου του κέντρου του. Συνολικά, «το συγκρότημα αποτελείται από 1963 οικιστικές μονάδες, που χτίστηκαν βάσει των σχεδίων του Bruno Taut και του Martin Wagner »⁶⁵.

Αποτελεί, « το πρώτο μεγάλο γερμανικό συγκρότημα κατοικιών που χτίστηκε μετά το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και τα χρόνια του πληθωρισμού με στόχο την παροχή ανθρώπινων, υγιείς και υγιεινών συνθηκών διαβίωσης και για τις κοινωνικές ομάδες με χαμηλό εισόδημα »⁶⁶, προσφέροντας διάφορες μορφές στέγασης.

Συγκεκριμένα, ο Taut στο σχέδιο του έπρεπε να συνδυάσει πολυκατοικίες και μονοκατοικίες σε σειρά, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει μια ιδιαίτερη ποιότητα αστικής ανάπτυξης. Στο σχεδιασμό του εκμεταλλεύτηκε την τοπογραφία και το φυσικό τοπίο και δημιούργησε ολοκληρωμένα στοιχεία πρασίνου τόσο στο σχεδιασμό σπιτιών με προσωπικούς κήπους, καθώς και κοινόχρηστων χώρων και χώρων συγκέντρωσης για τα συγκροτήματα κατοικιών δημιουργώντας έτσι ένα παραμυθένιο τοπίο κατοίκησης.

Εικόνα 10: Άποψη από το Hufeisensiedlung – Horseshoe Housing

Εικόνα 11: Σχέδιο από το Hufeisensiedlung – Horseshoe Housing

⁶⁴ Ο.π., σελ 39

⁶⁵ Ο.π., σελ 39

⁶⁶ Ο.π., σελ 3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣΤα κεντρικά μοτίβα – σύμβολα

Η ενσωμάτωση της αρχιτεκτονικής και της τοπογραφίας φαίνεται πιο καθαρά στο σύμβολο του οικισμού: το πέταλο. Ο Taut «δημιούργησε μια ενότητα μήκους 350 μέτρων και ύψους τριών ορόφων σε σχήμα πέταλου, που αποτελείται από μια σειρά κτιρίων γύρω από μια κατάπτωση του εδάφους και με μια λίμνη στο κέντρο της περιοχής. Αποτελείται από 25 σπίτια του ίδιου τύπου και ένα μεγάλο κοινό χώρο πρασίνου. Σύμφωνα με την τυπολογία της αστικής ανάπτυξης το πέταλο δεν είναι τίποτα άλλο, παρά ένα πρότυπο ενοποίησης μεταξύ της έννοιας του περιφερειακού μπλοκ και της κορδέλας(κτίρια σε σειρά) αφού η δομή αποτελείται ουσιαστικά από μακριά κορδέλα 360 μέτρων που έχει καμφθεί σε σχήμα πετάλου»⁶⁷. Οι κατοικίες με στοά έχουν όλες την ίδια κάτοψη και είναι προσανατολισμένες ανάλογα προς το Νότο, τη Δύση ή το Βορά. Όλες οι εισοδοί βρίσκονται στην εξωτερική πλευρά του πετάλου.

Στη Δύση βρίσκεται μια ακόμα συμβολική χωρική διάταξη – μια αυλή σε σχήμα διαμαντιού που ονομάζεται Hüsung και περιβάλλεται από σειρές μονοκατοικιών. Το «Hüsung» ήταν μια περιοχή που «επέτρεπε στους ιδιοκτήτες τη στέγαση της περιουσία τους η οποία έπρεπε να αποκτηθεί με χειρωνακτική εργασία»⁶⁸. Και τα δύο σχήματα μοιράζονται έναν άξονα και μαζί αποτελούν τα κεντρικά μοτίβα των δύο πρώτων φάσεων ανάπτυξης της επέμβασης.

Λεπτομέρειες σχεδίασης

Οι δρόμοι και οι πλατείες γύρω από το πέταλο και το Hüsung τοποθετούνται σε μια φαινομενικά ελεύθερη μη γεωμετρική σύνθεση. Τα στοιχεία αυτά της σύνθεσης «έπρεπε να λειτουργήσουν ως εξωτερικοί χώροι κατοικίας, δηλαδή ως «εξωτερικοί χώροι διαβίωσης». Στενά δρομάκια με σειρές από μονοκατοικίες χαμηλής δόμηση ξεκινούν από το πέταλο και οδηγούν προς το Βορρά και το

Εικόνα 12: Άποψη από το Hufeisensiedlung – Το πέταλο

Εικόνα 13: Άποψη από το Hufeisensiedlung – Hüsung

⁶⁷ Ελεύθερη μετάφραση από το άρθρο: Housing estates in Berlin Modern Style, Nomination for inscription on the unesco world heritage list, Berlin, January 2006, Σελ 40

⁶⁸ Ο.π., σελ.40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Νότο. Στις μονοκατοικίες περιλαμβάνεται και μια σχεδιασμένη ζώνη προσωπικών κήπων του κάθε νοικοκυριού»⁶⁹.

Ο Taut τοποθετεί κάθε ενιαία σειρά κατοικιών σε ένα τέλεια δομημένο σύστημα, σε «γραμμές μετατοπισμένες μεταξύ τους, με τις ασύμμετρες θέσεις τους και τα κενά να μπορούν δύσκολα να γίνουν αντιληπτά με την πρώτη ματιά. Με αυτό τον τρόπο αποδεικνύει αρκετά αριστοτεχνικά ότι ο περιορισμός σε δύο τύπους κατοικιών για 472 μονοκατοικίες δεν χρειάζεται απαραίτητα να οδηγήσει σε μονότονη επανάληψη των κτιριακών μονάδων»⁷⁰, καταφέροντας να προσδώσει την επιθυμητή πολυπλοκότητα στη σύνθεση. Κάθε δρόμος έχει ένα δικό του χαρακτήρα που δημιουργήθηκε με την ανάλογη προεξοχή ή υποχώρηση των κτιριακών ομάδων κατοίκησης ή των κεντρικών κτιρίων, διευρύνοντας ή περιορίζοντας τον ελεύθερο χώρο.

Στην σύνθεσή του ο Taut, χρησιμοποιεί το χρώμα ως στοιχείο σχεδιασμού. «Η ομοιόμορφη χρήση του λευκού και του μπλε στις μονάδες κατοικιών κατά μήκος του πετάλου τονίζουν το κλειστό του σχήμα. Στο εσωτερικό μόνο τα εσωτερικά τοιχώματα στις λότζιες είναι μπλε, ενώ στο εξωτερικό μπλε χρώμα έχει χρησιμοποιηθεί για παραστάδες και σκάλες. Για τις γύρω μονοκατοικίες σε σειρά ο Taut απέχει από τη χρήση ενός ομοιόμορφου χρώματος για κάθε μπλοκ. Με τη βοήθεια των διαφοροποιημένων χρωματισμών χρησιμοποιώντας έντονο κόκκινο, κίτρινο, λευκό ή μπλε ολοκληρωτικά χρωματισμένο με κουκίδες (sandfloat φινίρισμα) κάνει τις αστικές και χωρικές συσχετίσεις οπτικά αντιληπτές»⁷¹. Κάθε σειρά ή ομάδα σπιτιών πήρε το δικό του χρώμα, κάθε δρόμος δική του χωρική χρωματική ταυτότητα.

Εικόνα 14: Άποψη από το εσωτερικό του πετάλου

Εικόνα 15: Άποψη μονοκατοικιών

⁶⁹ Ο.π., σελ. 40

⁷⁰ Ο.π., σελ. 40

⁷¹ Ο.π., σελ. 40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Το «Κόκκινο Μέτωπο»

Ο Bruno Taut πραγματοποιεί μια προκλητική χειρονομία οριοθέτησης του συγκροτήματος με τη γύρω περιοχή. Η χειρονομία αυτή αποτελείται από «δυο μεγάλες σειρές τριάντα ίσων τριώροφων μονάδων κατοικίας, ο πύργος των οποίων μοιάζει με προβολή σκάλας, και θυμίζει κυριολεκτικά στρατιωτική αρχιτεκτονική»⁷². Τα δυο οικοδομικά τετράγωνα(μπλοκ) με το κόκκινο χρώμα, που ονομάζονται «Κόκκινο Μέτωπο» ή «Κινέζικο Τοίχος», αποτελούν απόδειξη στο γεγονός ότι η διαφορά μεταξύ της σύγχρονης και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στη δεκαετία του 1920, δεν πραγματοποιήθηκε μόνο στα χαρτιά. Ωστόσο, με ένα έξυπνο τρόπο ο Taut διατυπώνει σε αυτό το σημείο της σύνθεσης μια πρόσκληση για τους κατοίκους και τους περαστικούς να εισέλθουν στο μεγάλο τοπίο του συγκροτήματος: το εσωτερικό του πετάλου. Τα κεντρικά κτίρια του πετάλου με τις υπέροχες λευκές προσόψεις τους διακόπτουν το "Κόκκινο Μέτωπο" στην οδό Fritz-Reuter-Allee. Στο σημείο αυτό βρίσκεται - πλαισιωμένη από δημόσια κτίρια - η κύρια είσοδος του συγκροτήματος που οδηγεί προς τα κάτω στη λίμνη του πετάλου.⁷³

Κριτική προσέγγιση της επέμβασης

Το Horseshoe Housing Estate αποτελεί μια προσπάθεια του Bruno Taut να σχεδιάσει και να υλοποιήσει ένα συγκρότημα κατοικιών που θα απευθύνεται σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών ομάδων, προσφέροντας διάφορες μορφές κατοίκησης.

Το σχήμα του πετάλου με την κυρτή μορφή του αντιπροσωπεύει την πεποίθηση του Taut ότι όλοι οι κάτοικοι θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να απολαύσουν τον ήλιο, προάγοντας έτσι το αίσθημα της κοινωνικής ισότητας.

⁷² Ελεύθερη μετάφραση από το άρθρο: Housing estates in Berlin Modern Style, Nomination for inscription on the unesco world heritage list, Berlin, January 2006, Σελ 41

⁷³ Ο.π., Σελ. 41

Εικόνα 16: Άποψη των τριώροφων κατοικιών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Στην επέμβασή του ενσωματώνει τα υφιστάμενα φυσικά χαρακτηριστικά του τοπίου, με στόχο να μείνει αναλλοίωτος ο φυσικός πλούτος. Στην ίδια λογική, προάγει τη καθημερινή επαφή με τη φύση και το τοπίο σχεδιάζοντας μεγάλους κήπους και χώρους πρασίνου ως περιοχές ηρεμίας μεταξύ των τμημάτων του κτιρίου.

Μέσα από το σχεδιασμό του προσπαθεί να αποδώσει μια αντιπαράθεση μεταξύ μοντέρνου - παραδοσιακού και αρχιτεκτονικής - πολιτικής. Οι αντιθέσεις των χρωμάτων με πολύ απαλές αποχρώσεις σε αντιπαράθεση με πολύ έντονα χρώματα αλλά και εναλλαγή επίπεδων με δίρριχτες στέγες αντιπροσωπεύουν κάποιες από αυτές. Το ζήτημα της στέγης ήταν θέμα φυλετικής καθαρότητας καθώς η προέλευση της επίπεδης στέγης ήταν μη-Γερμανική, μεσογειακή, αραβική, πιθανότατα Εβραϊκή, ενώ η δίρριχτη ήταν αυτόχθον Γερμανική. Για τους Taut και Wagner ήταν κάτι με το οποίο ήταν πολύ χαρούμενοι να πειραματιστούν ανάλογα με την περιοχή και τις προτιμήσεις.

Το Horseshoe Housing Estate δεν ήταν μοντερνιστικό σαν στυλ αλλά ως ένας τρόπος ζωής, ένα όραμα της εξανθρωπισμένης τεχνολογίας, μια εξημέρωση της φύσης. Στο σύνολό του αποτελεί μια σύγχρονη, με αυτοπεποίθηση, κοινωνική, κοινόχρηστη προσέγγιση στην πόλη.

Εικόνα 17: Άποψη του φυσικού τοπίου της επέμβασης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Großsiedlung Siemensstadt _ Siemensstadt Housing Estate _ Berlin _ Hans Scharoun, Walter Gropius, Fred Forbat, Otto Bartning, Paul Rudolf Henning, Hugo Häring

Μια άλλη προσέγγιση για το σχεδιασμό και την αστική ανάπτυξη αποτελεί το συγκρότημα Siemensstadt το οποίο υλοποιήθηκε από το 1929 έως το 1934.

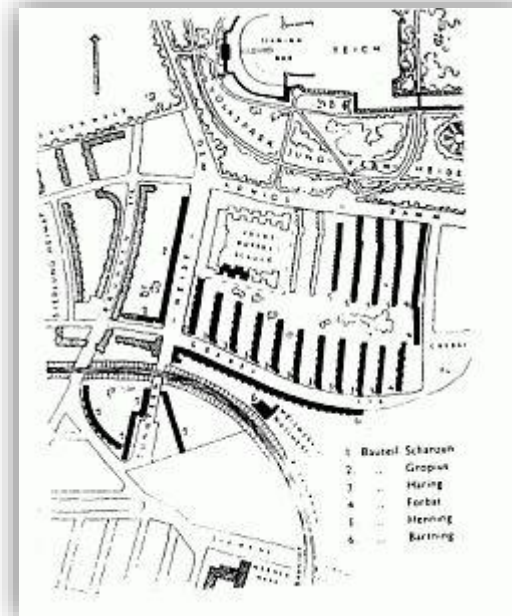
Γενική περιγραφή

Χτισμένο στο βορειοδυτικό όριο του Βερολίνου ανήκει σε μία από τις μεγαλύτερες οικιστικές περιοχές του Βερολίνου. «Για την κατασκευή του έργου συγκροτήθηκε μια ομάδα εργασίας από τους Αρχιτέκτονες: Hans Scharoun, Walter Gropius, Fred Forbat, Otto Bartning, Paul Rudolf Henning, και Hugo Häring. Επικεφαλής της ομάδας ήταν ο σύμβουλος αστικής ανάπτυξης, Martin Wagner και τον πολεοδομικό σχεδιασμό ανέλαβε ο Hans Scharoun»⁷⁴.

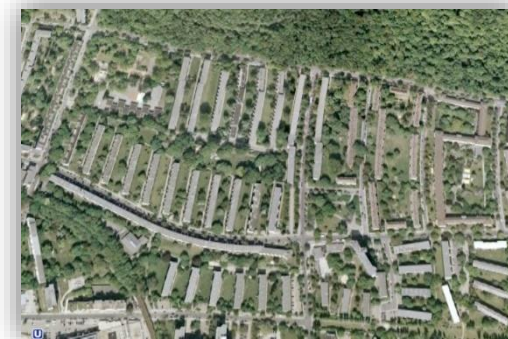
Σε κάθε αρχιτέκτονα ανατέθηκε ο σχεδιασμός κάποιων επιμέρους σειρών κατοικιών, κάτι το οποίο οδήγησε στην απόδοση πολυπλοκότητας στην εικόνα του οικισμού. Αποτέλεσμα αυτού ήταν «ο οικισμός να περιέχει παραδείγματα από πολλά διαφορετικά στυλ της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής (Neues Bauen) από τη λειτουργικότητα του Gropius, τη χωρική τέχνη του Scharoun μέχρι τον οργανικό πλούτο των σχημάτων του Häring»⁷⁵.

Λεπτομέρειες σχεδίασης

Στον Scharoun είχε ανατεθεί το έργο της δημιουργίας ενός αρχιτεκτονικού πλαισίου που να εντάσσει αρμονικά όλα τα διαφορετικά στυλ. Εδώ ανέπτυξε για πρώτη φορά βασική του ιδέα για τη «γειτονιά», η οποία σχετίζεται με το χώρο στον οποίο ζουν οι άνθρωποι.

Εικόνα 18: Σχέδιο από το συγκρότημα Siemensstadt

Εικόνα 19: Άποψη από το συγκρότημα Siemensstadt

⁷⁴ Ο.π., Σελ. 49

⁷⁵ Ο.π., σελ. 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

«Το ιδανικό μοντέλο δεν είναι η αυστηρά λειτουργική σειρά σπιτιών, αλλά μια απλή χωρική δομή με βάση το φυσικό τοπίο και η οποία ανάλογα επιδέχεται τον περιορισμό, τη διεύρυνση, την οριοθέτηση και την επέκταση του χώρου»⁷⁶. Ωστόσο, παρ' όλη την ελευθερία στη σύνθεση το πρότυπο διατηρεί τον προσανατολισμό Βορρά-Νότου που απαιτείται από το δόγμα της οικοδόμησης κατοικιών σε σειρά και έτσι διαβεβαιώνει ότι άπλετο φως, ο αέρας και ο ήλιος φτάνουν στα διαμερίσματα. Επίσης, ο Scharoun έπρεπε να διατηρήσει τα ήδη υπάρχοντα δέντρα και από την αρχή τα δέντρα αυτά ενίσχυσαν τον χαρακτήρα του τοπίου του οικισμού.

Ο Scharoun κράτησε για τον εαυτό του το σχεδιασμό της πρόσβασης στο συγκρότημα από την πλευρά της πόλης. Εδώ, νότια της λεγόμενης σιδηροδρομικής γραμμής Siemens αναγκάστηκε να ανταποκριθεί στα υφιστάμενα κτίρια με το κλειστό μοτίβο τους. Ο Scharoun σχεδίασε ένα είδος χωνιού που αποτελείται από τρία πενταόροφα κτίρια και στις δύο πλευρές του δρόμου και στενεύει προς τη διάβαση της σιδηροδρομικής γραμμής. Ο εσωτερικός χώρος καταλαμβάνεται από έναν κήπο με τα υφιστάμενα δέντρα. Ειδικά για το κεντρικό κτίριο, επονομαζόμενο ως «θωρηκτό» στη δυτική πλευρά της οδού Jungfernhaideweg χρησιμοποιεί ένα πολύ πλαστικό σχεδιασμό με κλιμακωτό ύψος, βαθιές περικοπές για τις ταράτσες, μπαλκόνια και κυκλικά παράθυρα τα οποία δίνουν την όψη ενός πλοίου.⁷⁷

Η πραγματική περιοχή κατοικιών ξεκινά πίσω από τη σιδηροδρομική γραμμή. Το 338 μέτρων κτίριο σχεδιασμένο από τον Otto Bartning κατά μήκος της ελαφρώς κυρτής οδού Goebelstraße αποτελεί το σταθερό αρχιτεκτονικό όριο στο Νότο και ενεργεί ως ηχητικό και οπτικό όριο μεταξύ του οικισμού και της σιδηροδρομικής γραμμής. Η σχετικά αδόμητη εμφάνιση της τοιχοποιίας του δημιουργεί επίσης μια οριοθέτηση από τις απέναντι σειρές σπιτιών του Häring. Οι πίσω όψεις των 26 όμοιων μονάδων κατοικίας με ένα κοινό χώρο πράσινο πίσω τους αναδεικνύουν ένα πιο ζωντανό προφίλ με ενοποιημένα μπαλκόνια, τα οποία αντανakλούν στην όψη την ενιαία κάτοψη των διαμερισμάτων δύο δωματίων.⁷⁸

Εικόνες 20,21: Άποψη από το τα μπλοκ του Scharoun στην Charlottenburg-Nord

⁷⁶ Ο.π., σελ. 49

⁷⁷ Ο.π., σελ. 49

⁷⁸ Ο.π., σελ. 50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Οι δύο σειρές κατοικιών σχεδιασμένες από τον Gropius με τα απότομα και αιχμηρά περιγράμματά τους και τη λειτουργική αυστηρότητα των σε σειρά πανομοιότυπων κομψών μονάδων κατοικίας αντιπροσωπεύουν περισσότερο από όλα τα άλλα κτίρια κατοικιών τον προγραμματικό ορθολογισμό του σχεδιασμού των μεγάλων οικισμών του Μοντέρνου Κινήματος (Neues Bauen). Αυτές οι σειρές που βρίσκονται στο όριο της περιοχής στην οδό Jungfernheideweg.⁷⁹

Τα χρώματα των κτιρίων τα οποία περιορίζονται σε ένα ασπρόμαυρο μοτίβο αντικατοπτρίζουν την τεχνική αισθητική του Gropius. Τα χαλύβδινα πλαίσια στα παράθυρα, τις σκάλες και τις λότεζιες, τα διαμερίσματα και τα προστατευτικά κιγκλιδώματα είναι όλα βαμμένα στο γκριζο της πέτρας έτσι ώστε η δομή των στοιχείων αυτών να ξεχωρίζει από το φωτεινό λευκό των προσόψεων.

Μεταξύ των οδών Jungfernheideweg και Geißlerpfad οι σειρές των σπιτιών που έχουν σχεδιαστεί από τον Hugo Häring με προσανατολισμό Βορρά-Νότου και οι έξι σειρές των σπιτιών έχουν σχεδιαστεί από τον Paul Rudolf Henning από το Βορρά συναντιούνται σε μια μεγάλη ταινία πρασίνου που εκτείνεται κλιμακωτά. Αυτή η πράσινη ταινία είναι μια λεωφόρος όπου επρόκειτο να εγκατασταθούν παιδικές χαρές, ένα κέντρο ημερήσιας φροντίδας για τα παιδιά καθώς και χώροι ανάπαυσης. Το «Πράσινο κέντρο» του συγκροτήματος σχεδιάστηκε από τον Leberecht Migge. Τα σημεία όπου οι κήποι από τις σειρές των κατοικιών συναντιούνται λειτουργούν ως κοινοτικοί ανοιχτοί, πράσινοι χώροι, υπό έννοια της ιδέας της γειτονιάς του Scharoun.⁸⁰

Η αρχιτεκτονική του φονξιοναλιστή Häring χαρακτηρίζεται από φυσικά υλικά και χρώματα και ιδιαίτερα "μαλακά" σχήματα καμπύλα μπαλκόνια που προεξέχουν από το μέτωπο του κτιρίου. Είναι ο μόνος που τοποθετεί μπαλκόνια και σκάλες στη δυτική πλευρά. Το ισχυρό κάθετο στοιχείο των παραθύρων του κλιμακοστασίου εναρμονίζεται με το κυρίαρχο μοτίβο των επιπέδων με τα στρογγυλεμένα μπαλκόνια. Αυτό μας κάνει να δούμε τις προσόψεις να ακολουθούν τον ρυθμό των πλαστικών μοτίβων στον άξονα της σκάλας, αλλά όχι στις μονάδες κατοικιών. Ο Häring εξήγησε το ασυνήθιστο σχήμα των μπαλκόνια με λειτουργική πρόθεση. Από τη μία πλευρά ήθελε τα μπαλκόνια ως επέκταση του οικιστικού χώρου να προεξέχουν όσο το δυνατόν περισσότερο, από

Εικόνα 22: Άποψη από το μπλοκ του Gropius

⁷⁹ Ο.π., σελ. 50

⁸⁰ Ο.π., σελ. 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

την άλλη ήθελε να μειώσει τη σκιά που δημιουργούσαν. Τα κίτρινο-καφέ τούβλα, ο μπεζ γύψος, τα λευκά κουφώματα και οι σκούρες καφέ πόρτες εισόδου συγχωνεύθηκαν, με τα ζεστά τους χρώματα και τον περιβάλλοντα πράσινο, σε μια συνολική εικόνα, η οποία αντιτίθεται επιδεικτικά την αυστηρότητα και την ορθολογικότητα των κτιρίων του Gropius.⁸¹

Οι έξι σειρές κατοικιών του Henning έχουν φυσική όψη, χρησιμοποιώντας χρώματα παρόμοια με αυτά που χρησιμοποιούνται από τον Häring. Το κίτρινο στο γύψο, η επένδυση από τούβλα σε διάφορες αποχρώσεις του κίτρινου και τα πλαίσια των παραθύρων σε ανοιχτό κίτρινο δίνουν στην ομάδα, αυτή, των κτιρίων την εικόνα μιας κηπούπολης, ενός καλοκαιρινού θέρετρου, παρά το γεγονός ότι ακολουθούν το μοτίβο των μπλοκ κατοικιών σε σειρά. Η εντύπωση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι τα διαμερίσματα του ισογείου των τριών ανατολικών σειρών ανοίγουν προς το χώρο πρασίνου με βεράντες που είναι τόσο ευρείς όσο και τα ίδια τα σπίτια. Οι σειρές με τα ευρεία προεξέχοντα μπαλκόνια με τα συμπαγή στηθαία τους και τη βαριά σκιά τους στη δυτική πλευρά των κτιρίων αποτελούν ένα πολύ εκφραστικό στοιχείο. Οι δύο σειρές των κατοικιών στα ανατολικά, που χτίστηκαν κατά τη διάρκεια της τελευταίας φάσης της ανάπτυξης (1933-1934) είναι πολύ πιο αυστηρές και δεν έχουν καθόλου μπαλκόνια, λότζιες και βεράντες.⁸²

Οι τρεις σειρές κατοικιών του Fred Forbat ολοκληρώνουν την επέμβαση στα Ανατολικά στην οδό Geißlerpfad. Παρόμοια με τα κτίρια που σχεδιάστηκαν από τον Gropius τα σαφή γεωμετρικά σχήματα των κτιρίων κυριαρχούνται από ένα λειτουργικό στιλ με λευκές προσόψεις και στοιχεία τούβλου σε διάφορες αποχρώσεις του κίτρινου. «Η αρχιτεκτονική του Forbat βασίζεται στην αυστηρότητα, την προσεκτικά διαμορφωμένη απλότητα και στην έμφαση των κλειστών περιγραμμάτων τα οποία ζωντανεύουν από ασύμμετρες πινελιές». Η πολύ μεγάλη βόρεια σειρά παρουσιάζει μια από τις πιο εντυπωσιακές λύσεις πρόσοψης σε μαζική κατασκευή κατοικιών. Κάθετα τοιχώματα και ρηχές καμπύλες πλαισιώνουν σαν προβολές τις εισόδους και τις κάθετες λωρίδες από τα παράθυρα του κλιμακοστασίου. Οι όψεις αυτές, δίνουν σε ολόκληρο το μέτωπο κατά μήκος του δρόμου μια ασυνήθιστη κυματιστού τύπου πλαστική δομή.⁸³

Εικόνα 23: Άποψη από το μπλοκ του Häring

⁸¹ Ελεύθερη μετάφραση από το άρθρο: Housing estates in Berlin Modern Style, Nomination for inscription on the unesco world heritage list, Berlin, January 2006, Σελ. 51

⁸² Ο.π., σελ. 51

⁸³ Ο.π., σελ. 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣΚριτική προσέγγιση της επέμβασης

Το Siemensstadt αποτελεί ένα λειτουργικό συγκρότημα κατοικιών που δείχνει το δρόμο για διεθνή σύγχρονη αστική ανάπτυξη και προωθεί το μοντέλο της διάσπαρτα δομημένης πόλης, της οποίας τα κτίρια παρεμβάλλουν διάστικτοι χώροι πρασίνου.

Η χρήση γραμμικών μπλοκ ελεύθερων στο χώρο που προσανατολίζονται στον άξονα Βορρά - Νότου γίνεται με σκοπό τη μεγιστοποίηση της πρόσβασης του Ηλιακού Φωτός και συνεπώς βελτιστοποίηση των συνθηκών ηλιασμού και αερισμού. Κάθε αρχιτέκτονας εξέφρασε αυτές τις παραμέτρους με δικό του τρόπο, με αποτέλεσμα στο συγκρότημα να συνυπάρχουν διάφορες τάσεις της Μοντέρνας Γερμανικής Αρχιτεκτονικής.

Στην μεγαλύτερη έκταση του οικισμού τα γραμμικά αυτά μπλοκ παρατίθενται σαν παράλληλες λωρίδες με χώρους πρασίνου ανάμεσα και ατομικά μπαλκόνια, προωθώντας έτσι τη σχέση με τη φύση και ενισχύοντας την καθημερινή επαφή των κατοίκων με αυτή.

Ο Hans Sharoun αναπτύσσει και σε αυτή την επέμβαση την ιδέα των μεγάλων συγκροτημάτων με πολλούς χώρους πρασίνου, μοντέλο το οποίο έγινε πρότυπο για την κατασκευή κατοικιών μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Συνολικά, ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάστηκε αυτός ο οικισμός αποτέλεσε σημείο καμπής για τον προβληματισμό σχετικά με τις μεθόδους αστικής ανάπτυξης και δόμησης.

2.2.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΩΣ ΑΣΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ – ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

Το 1919 το Σοσιαλδημοκρατικό δημοτικό συμβούλιο της Βιέννης ξεκίνησε ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα δημοτικών μεταρρυθμίσεων που αποσκοπούν στην αναμόρφωση της κοινωνικής και οικονομικής υποδομής της αυστριακής πρωτεύουσας, με σοσιαλιστικές κατευθύνσεις .

Όταν ήρθαν στην εξουσία στη Βιέννη, οι Σοσιαλδημοκράτες κληρονόμησαν όχι μόνο ένα εξαντλημένο δημοτικό προϋπολογισμό, αλλά μια οξεία έλλειψη στέγης. Αυτό ήταν το αποτέλεσμα κυρίως μιας μακράς ιστορίας της επίσημης παραμέλησης των συνθηκών διαβίωσης των βιομηχανικών εργατών της Βιέννης, οι οποίοι στεγάζονταν σε χώρους που θεωρούνται από τους χειρότερους στην Ευρώπη.

Ως εκ τούτου το επίκεντρο αυτού του προγράμματος και η πιο σημαντική επίτευξη της "Κόκκινης" Βιέννης ήταν η κατασκευή του «Wiener Gemeindebauten, 400 μπλοκ κοινόχρηστης στέγας στην οποία οι κατοικίες των εργαζομένων ενσωματώθηκαν με παιδικούς σταθμούς, βιβλιοθήκες, ιατρικές και οδοντιατρικές κλινικές, καθαριστήρια, συνεργεία, θέατρα, συνεταιριστικές καταστήματα, δημόσιους κήπους, αθλητικές εγκαταστάσεις, καθώς και ένα ευρύ φάσμα άλλων δημόσιων εγκαταστάσεων»⁸⁴.

Για τους σοσιαλδημοκράτες, «το πρόγραμμα στέγας ήταν σχεδιασμένο για να αναμορφώσει την παραδοσιακή λαϊκή εργατική τάξη(Volkskultur) της Βιέννης σε μια νέα κοινωνικοποιημένη και πολιτισμένη εργατική τάξη(Arbeiterkultur)»⁸⁵.

Την εποχή που χτίστηκε, η Gemeindebauten αντιπροσώπευε ένα εξαιρετικό επίτευγμα κάτω από δύσκολες συνθήκες. «Η Βιέννη είχε εξέλθει από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο πτωχευμένη και αποδυναμωμένη, η πρωτεύουσα όχι πλέον μιας αυτοκρατορίας, αλλά μιας ομάδας αγροτικών και αλπικών επαρχιών που ονομάζεται Δημοκρατία της Γερμανο-Αυστρίας»⁸⁶.

⁸⁴ The architecture of Red Vienna 1919 – 1934, Eve Blau, The MIT Press, London 1999, σελ.2

⁸⁵ Ο.π., σελ. 6

⁸⁶ Ο.π., σελ. 4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Οι ιστορικοί της αριστεράς στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων του Leonardo Benevolo, «εκδήλωσαν μεγάλο ενδιαφέρον για τον ετεροδόξο μοντερνισμό του βιεννέζικου οικοδομικού προγράμματος, τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται, ειδικά το σύστημα χρηματοδότησης, καθώς και τις εκτεταμένες κοινωνικές διευκολύνσεις που παρέχονται»⁸⁷.

Ο Manfredo Tafuri θεωρεί ότι η Κόκκινη Βιέννη ήταν ένα απελπιστικό πολιτικό σχέδιο. Τόσο μαρξιστική αλλά και ουτοπική, ήταν μια «κήρυξη πολέμου χωρίς καμία ελπίδα της νίκης», καταδικασμένη σε αποτυχία λόγω της αντίφασης ανάμεσα στους επαναστατικούς στόχους της και τις μεταρρυθμιστικές πολιτικές. «Ποτέ άλλοτε, έγραψε ο Tafuri στην εισαγωγή της Vienna Rossa (1980), δεν ήταν η τεχνολογία, η ιδεολογία και μορφή έτσι σε σύγκρουση, όπως στην Κόκκινη Βιέννη».

Στην πράξη, κατανεμημένα σε όλη την πόλη, η Gemeindebauten παρέχει στη Βιέννη όχι μόνο ένα μεγάλο ποσό νέου ζωτικού χώρου - 64.000 μονάδες στις οποίες μεταστεγάστηκε το ένα δέκατο του πληθυσμού της πόλης - αλλά και μια τεράστια νέα υποδομή κοινωνικών υπηρεσιών και των πολιτιστικών ιδρυμάτων.

⁸⁷ The architecture of Red Vienna 1919 - 1934, Eve Blau, The MIT Press, London 1999, σελ.8

Karl Marx Hof Vienna Karl Ehn

Γενική περιγραφή

Την εποχή που χτίστηκε (1926 - 1930) το Karl-Marx-Hof ήταν το μεγαλύτερο ενιαίο κτίριο στην Κόκκινη Βιέννη. Στο μέγεθος μιας μικρής πόλης, περιλάμβανε μια συνολική έκταση 156.027 τετραγωνικών μέτρων και, όταν κατοικήθηκε, φιλοξένησε πληθυσμό 5.000 ατόμων σε 1.400 διαμερίσματα.

Πρόκειται για ένα συνεχές κτίριο μήκους πάνω από ένα χιλιόμετρο, η κεντρική πλατεία του οποίου κάλυπτε έκταση 10.480 τετραγωνικών μέτρων, οι αυλές του περιλάμβαναν 127.276 τετραγωνικά μέτρα, ενώ η πρόσθια όψη του κατά μήκος της Heiligensraderstrasse είχε μήκος 1.2 χιλιόμετρα.

Μόνο με την κλίμακα του, το Karl-Marx-Hof άλλαξε τη σημασία της ίδιας της έννοιας του περιμετρικού συγκροτήματος, της αυλής και της πρόσοψης. « Το σχέδιο του Ehn περιεγράφηκε από τους αξιωματούχους της πόλης ως «μια δομή σαν κηπούπολη», όπου ο χαρακτήρας του οικισμού και της κηπούπολης συνδυάζονται με πολυώροφα κτίρια. Παρά τις τεράστιες διαστάσεις της, αυτή η δομή θα αντιμετωπιστεί, περισσότερο από άλλα κτίρια, ως ένα είδος κηπούπολης»⁸⁸.

Λεπτομέρειες σχεδίασης

Ο Karl Ehn σε δηλωσή του για το Karl-Marx-Hof αναφέρεται σε αυτό λέγοντας: «Ήταν απαραίτητο (το 1926) να αποφασιστεί το είδος της κατασκευής, είτε ένας οικισμός, μια κηπούπολη, είτε ένα συμπαγές, κλειστό συγκρότημα διαμερισμάτων. Ο Δήμος της Βιέννης αποφάσισε να πραγματοποιήσει τη μορφή ενός κλειστού συγκροτήματος κατοικιών με μεγάλες εσωτερικές αυλές»⁸⁹.

Όταν το σχέδιο του Ehn παρουσιάστηκε τον Ιούνιο του 1927 ήταν ξεκάθαρο ότι το Karl-Marx-Hof, αν και δεν ήταν ένας οικισμός, δεν ήταν ούτε ένα "κλειστό συγκρότημα διαμερισμάτων".

Εικόνα 24: Karl Marx Hof, Vienna

⁸⁸ Ο.π., σελ. 324

⁸⁹ Ο.π., σελ. 325

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Το Karl-Marx-Hof προσαρμόζεται προσεκτικά στις ιδιαιτερότητες της τοποθεσίας του μεταξύ του σιδηροδρομικού σταθμού Heiligenstadt και του μεγαλύτερου αθλητικού σταδίου της πόλης στο λόφο. Διατηρεί την κεντρική πλατεία, αλλά με την τοποθέτηση της σε σχέση με το κτίριο, την ανασυνθέτει ως το κεντρικό προαύλιο του νέου κτιρίου. Η ίδια η πλατεία, ωστόσο, παραμένει δημόσια και προσανατολίζεται επίσης προς το σταθμό και το δρόμο.

«Η κύρια πρόσοψη, η οποία βρίσκεται μπροστά στον σταθμό και στην πλατεία, λειτουργεί τόσο σε αστική όσο και σε εγχώρια κλίμακα. Οι ημικυκλικές αψίδες που μειώνονται σε αριθμό από εννέα σε έξι στο τελικό εκτελούμενο σχέδιο είναι πύλες που μεσολαβούν για το πέρασμα μεταξύ του σιδηροδρομικού σταθμού, της πλατείας και του ποδοσφαιρικού γηπέδου, ενώ τα παράθυρα και τα μπαλκόνια από πάνω σηματοδοτούν τα διαμερίσματα στο εσωτερικό»⁹⁰.

Αν και οι δύο μεγάλες οικιστικές αυλές τοποθετούνται πολύ κοντά την κεντρική πλατεία, δεν μπορεί να γίνει είσοδος από αυτήν. Αντίθετα, η είσοδος στις κεντρικές αυλές γίνεται από δρόμους κατά μήκος του συγκροτήματος. «Οι αυλές συνδέονται με τεράστιες αψιδωτές στοές που καλύπτουν τους δρόμους που διαπερνούν εγκάρσια το συγκρότημα. Μία από αυτές όχι μόνο περνάει από το Karl-Marx-Hof αλλά περνά κάτω από τις σιδηροδρομικές γραμμές πίσω από αυτό για να συνδεθεί με τους μεγάλους αρτηριακούς δρόμους που οδηγούν στο κέντρο της πόλης. Τα νηπιαγωγεία, οι κλινικές, οι βιβλιοθήκες και άλλες εγκαταστάσεις, καθώς και τα καταστήματα και οι καφετέριες, συγκεντρώνονται στα σημεία όπου διασταυρώνονται κεντρικοί δρόμοι και κτίρια και το κτίριο παρεμβαίνει, δημιουργώντας κοινόχρηστους / δημόσιους κόμβους που εξυπηρετούν κατοίκους και μη»⁹¹.

Η εξωτερική όψη του συγκροτήματος χαρακτηρίζεται από έντονη μνημειακότητα που δημιουργείται από τη ρυθμική επανάληψη του όμοιου στοιχείου και της αψίδας. Οι όψεις στο εσωτερικό της αυλής έχουν πιο οικεία κλίμακα.

Εικόνα 25: Όψη του συγκροτήματος Karl Marx Hof

Εικόνα 26: Άποψη της κεντρικής πλατείας και των εσωτερικών αυλών

⁹⁰ Ο.π., σελ. 326

⁹¹ Ο.π., σελ. 326-327

Κριτική προσέγγιση της επέμβασης

Αν και σχεδιασμένο ως ένα περιμετρικό συγκρότημα, το Karl-Marx-Hof δεν είναι ούτε ένα αδιαπέραστο φρούριο, ούτε αποκόπτεται από το αστικό περιβάλλον της τοποθεσίας του. Αντιθέτως, η χωρική του τάξη χαρακτηρίζεται από μια λεπτή αλληλοδιείσδυση του δημόσιου, ιδιωτικού και κοινοτικού χώρου που όχι μόνο επιτρέπει την ρευστή διέλευση μεταξύ πόλης και Hof, αλλά δίνει επίσης ιδιαίτερη έμφαση στα σημεία τομής μεταξύ τους.

Ωστόσο, και αυτός είναι ένας από τους λόγους της εμβληματικής του κατάστασης, ο απόηχος του Karl-Marx-Hof εκτείνεται πολύ πέρα από το άμεσο πλαίσιο της περιοχής του. Τοποθετημένο στο σημείο όπου τα ποτάμια και η σιδηροδρομική κυκλοφορία εισέρχονται στην πόλη από το βορρά, οι κόκκινες καμάρες του, οι κλιμακωτοί πύργοι και οι ιστός για τα ιπτάμενα πανό είναι ορατά χιλιόμετρα μακριά. Συμβολίζοντας τόσο το όριο όσο και την είσοδο, αποτελώντας το σύμβολο όχι μόνο της Red Vienna αλλά και της ίδιας της πόλης.

Το Karl-Marx-Hof έγινε η εικόνα της Red Vienna, επειδή οι στοιχειώδεις μορφές και τα χρώματα του ενέπνευσαν την ίδια την ιδέα της Red Vienna. Η ολοκληρωτική δύναμη της ιδέας γίνεται πραγματικά εμφανής μόνο στο σχέδιο και τη σχέση του με τη χωρική οργάνωση της ιστορικής πόλης της Βιέννης. Λόγω του τεράστιου μεγέθους του, το Karl-Marx-Hof δεν μπορεί πλέον να γίνει αντιληπτό ή κατανοητό ως περιμετρικό μπλοκ. Αντ' αυτού, στο σχέδιο, διαβάζεται ως μια ανάγλυφη ανάγνωση της παραδοσιακής σχέσης μεταξύ της οικοδομημένης και μη οικοδομημένης περιοχής στην πόλη.

Ο Manfredo Tafuri και ο Francesco Dal Co αναγνωρίζουν μια «επική οντότητα» στις ηρωικές μορφές του Karl-Marx-Hof, που την καθιστούσαν «ένα άτομο, μια συμβολική ενότητα που στέκεται με υπερηφάνεια σε αντίθεση με το αστικό πλαίσιο». Για αυτούς ενσαρκώνει «την ουσία ενός σπουδαίου αστικού μυθιστορήματος, που είναι το δράμα που αντισταθμίζει τον αισιόδοξο ήρωα στην κοινωνία.

Karl-Seitzhof Vienna Hubert Gessner

Σε μεταγενέστερα περιφερειακά superblocs, τα οποία χτίστηκαν σε σημαντικά χαμηλότερη πυκνότητα, εξαφανίστηκε μεγάλο μέρος της γραφικότητας προηγούμενων επεμβάσεων.

Γενική περιγραφή

Το Karl-Seitzhof, που ξεκίνησε το 1926, ήταν ένα από τα σημαντικότερα αυτά νέα μεγάλα μπλοκ. Προοριζόταν να είναι «μια πόλη μέσα στην πόλη», το κέντρο μιας νέας περιοχής. Η αρχική ιδέα ήταν να χτιστούν αρκετές μικρότερες κατασκευές σε πολλές διαφορετικές τοποθεσίες σε όλη την περιοχή, όπως και έγινε στα πιο πυκνοκατοικημένα μέρη της πόλης. Αυτό εγκαταλείφθηκε υπέρ ενός ενιαίου μεγάλου συγκροτήματος που θα λειτουργούσε ως πυρήνας της νέας ανάπτυξης.

Διεξήχθη ένας διαγωνισμός για να δημιουργηθεί μια αστική ιδέα για την περιοχή και ο Hubert Gessner ήταν αυτός που κέρδισε. Η βασική αρχή του σχεδιασμού του, εξήγησε ο Gessner, ήταν ότι το Karl-Seitzhof δεν πρέπει να μοιάζει με εργατική αποικία.

«Η χωροταξική οργάνωση καθορίστηκε από μια ευρεία κεντρική λεωφόρο, η οποία αρχικά προοριζόταν να είναι ένας εμπορικός δρόμος με υπαίθρια αγορά στο κέντρο της και καταστήματα από κάθε πλευρά. Το σχέδιο αυτό δεν υλοποιήθηκε, αλλά τα οικιστικά συγκροτήματα που ευθυγραμμίζονται κάθετα προς το δρόμο κατασκευάστηκαν και τοποθετήθηκαν σύμφωνα με τις αρχές Zeilenbau κατά μήκος ενός άξονα βορρά-νότου, έτσι ώστε 1,530 ή το 90% των 1.700 διαμερισμάτων στο Karl-Seitzhof να προσανατολίζονται ανατολικά, δυτικά και νότια»⁹².

Το κεντρικό τμήμα του Karl-Seitzhof ήταν ένα ημικύκλιο που πλασιώνει έναν τυπικό κήπο. Μπαρόκ στο πνεύμα και τη διοίκηση, αυτό το προαύλιο με την καμπυλωτή του πρόσοψη και τις θριαμβευτικές καμάρες υπέβαλλε τα βιομηχανικά κτίρια που το περιβάλλουν.

Εικόνα 27: Karl-Seitzhof_Vienna

Εικόνα 28: Άποψη του Karl-Seitzhof στην ευρύτερη περιοχή

⁹² The architecture of Red Vienna 1919 – 1934, Eve Blau, The MIT Press, London 1999, σελ. 332

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣΚριτική προσέγγιση της επέμβασης

Ο Gessner, όπως και ο Ehn στο Karl-Marx-Hof, υιοθέτησε τη χωρική γλώσσα της εξουσίας, και της κυριαρχίας, στο Seitzhof. Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ των δύο κτιρίων δεν σχετίζεται τόσο με τη μάζα, τις αναλογίες, τη σύνθεση και το χρώμα όσο και με τη θέση τους σε σχέση με τον ιστό της ιστορικής πόλης. Παρά το μέγεθος, τις μνημειώδεις μορφές και την ισχυρή μορφή του σχεδίου, το Karl-Seitzhof έχει μικρή επίδραση στην πόλη πέρα από τα σύνορά της. Μεταμοσχευμένο στην περιφέρεια, το τεράστιο superbloc δεν επηρεάζει ούτε την οργάνωση ούτε τη λειτουργία της ιστορικής πόλης. Δημιουργεί τις δικές του αστικές συνθήκες.

Με τον τρόπο αυτό, ούτε καταπονείται ούτε συζητά με την παλαιά τάξη, αλλά, ξεχωριστά, παραμένει μέσα στον εαυτό της, μια «χτισμένη ουτοπία στην άκρη μιας αστικής πραγματικότητας πολύ περιορισμένη από αυτήν». Επομένως, λόγω της απουσίας και όχι της παρουσίας, ο Karl-Seitzhof αποκαλύπτει τις συνθήκες με τις οποίες λειτουργεί η οργάνωση του superbloc και με τις οποίες το ίδιο το superbloc γίνεται όργανο, μετασχηματιστικό, λειτουργικό. Αποδεικνύει ότι μόνο όταν το superbloc έρχεται σε επαφή με την υπάρχουσα τάξη, όταν η χωροταξική του οργάνωση διασταυρώνει και εμπλέκει το σχέδιο της ιστορικής πόλης, έχει αντίκτυπο στο "τι υπάρχει". Από μόνο του το superbloc δεν μετατρέπει τίποτα.

Εικόνα 29: Η κεντρική είσοδος – πλατεία του συγκροτήματος

2.3. ΝΕΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΙΣΗΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

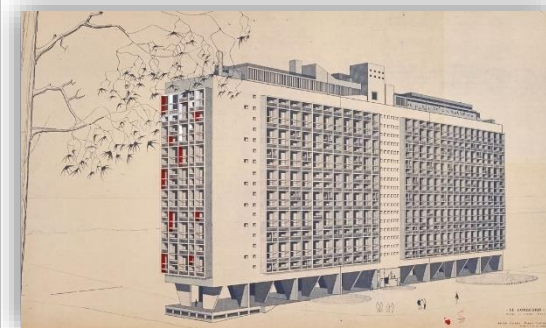
Η μεταπολεμική τάση για μεγάλα συγκροτήματα έχει να επιδείξει μια σειρά αξιόλογων παραδειγμάτων που αποτέλεσαν κτίρια σταθμοί για το σχεδιασμό ανάλογων συγκροτημάτων στο μέλλον. Ανάμεσά τους κυρίαρχη θέση καταλαμβάνουν η Unité d' Habitation του Le Corbusier, το Hanaviertel tower των Van den Broek και Bakema και το Bellevue Bay του Arne Jacobsen.

Μετά το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου, και ενώ οι επιπτώσεις του, κοινωνικές και οικονομικές, είναι ακόμα ορατές στις χώρες τις Ευρώπης γίνονται προσπάθειες ανοικοδόμησης νέων κατοικιών για να καλυφθεί το πρόβλημα στέγασης που είχε δημιουργηθεί. Το 1947, ανατίθεται στον Le Corbusier ο σχεδιασμός ενός συγκροτήματος για τη στέγαση πολλών οικογενειών που έχασαν τα σπίτια τους μετά από τις βομβιστικές επιθέσεις στη Γαλλία. Η Unité d' Habitation, σχεδιασμένη σαν μια «κατακόρυφη κηπούπολη (vertical garden city)» αποτέλεσε το 1952 το πρώτο από μια σειρά νέων έργων στέγασης για τον Le Corbusier.

Η σχεδίαση της Unité d' Habitation ήταν πρωτόγνωρο εγχείρημα, τόσο για το Le Corbusier όσο και για τους τρόπους προσέγγισης ενός τόσο μεγάλου συγκροτήματος για να φιλοξενήσει περίπου 1.600 κατοίκους. Κατά το σχεδιασμό για ένα τόσο μεγάλο αριθμό κατοίκων, το φυσικό ένστικτο οδηγεί σε οριζόντια σχεδίαση που εξαπλώνεται πάνω στο τοπίο. Ο Le Corbusier, όμως, σχεδίασε καθ' ύψος την κοινότητα που θα συναντούσε σε μια γειτονιά με μικτής χρήσης, μοντερνιστική κατοικία.⁹³

Η ιδέα του για το σχεδιασμό της κατακόρυφης κηπούπολης βασίστηκε στο να μεταφέρει τη λογική μιας βίλας σε μεγαλύτερο όγκο, γεγονός που θα επέτρεπε στους κατοίκους να διαθέτουν τους δικούς τους ιδιωτικούς χώρους αλλά ταυτόχρονα να μπορούν να χρησιμοποιήσουν και κοινόχρηστες λειτουργίες και να συγκεντρώνονται όλοι μαζί.

Ο σχεδιασμός απαιτεί μια καινοτόμο προσέγγιση της χωρικής οργάνωσης προκειμένου να φιλοξενήσει 1.600 κατοίκους σε 18 ορόφους με χώρους διαβίωσης και κοινόχρηστους χώρους.

Εικόνα 30: Unité d' Habitation, Προοπτική της ανατολικής πρόσοψης

Εικόνα 31: Unité d' Habitation, Άποψη της ανατολικής πρόσοψης

⁹³ AD Classics: Unite d' Habitation/ Le Corbusier, www.archdaily.com

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Με μήκος 165μ. και ύψος 56μ υψώνεται γύρω από τα περίχωρα δέντρα με τη βάση του τοποθετημένη σε πυλωτή και τις δύο κύριες όψεις του να προσανατολίζονται ανατολικά και δυτικά. Αυτές οι όψεις περιλαμβάνουν μια σειρά από μπαλκόνια και βαθιά παράθυρα που αποκαλύπτουν την απόσταση των εσωτερικών πλακών δαπέδου. Ο Le Corbusier ανέπτυξε αυτό το πλέγμα χρησιμοποιώντας ένα σύστημα αναλογικής μέτρησης βασισμένο στο «Modulor Man» - μια έννοια που συνδυάζει τις αναλογίες μιας ύψιστης ανθρώπινης φιγούρας ύψους έξι ποδιών με τα μαθηματικά της χρυσής τομής.

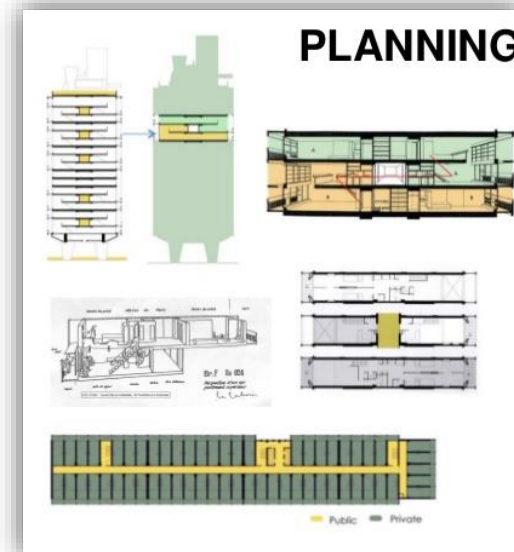
Εσωτερικά, τα διαμερίσματα αναπτύσσονται διώροφα με ένα καθιστικό διπλού ύψους στο ένα άκρο. Ένα επίπεδο κάθε διαμερίσματος εκτείνεται στο πλήρες βάθος 21 μέτρων του μπλοκ, δημιουργώντας μια διάταξη όπου τα ζεύγη σπιτιών αλληλοσυνδέονται γύρω από έναν κεντρικό διάδρομο πρόσβασης. Σε αντίθεση με ένα τυπικό συγκρότημα διαμερισμάτων, αυτή η διάταξη σήμαινε ότι αυτοί οι διάδρομοι πρόσβασης - γνωστοί ως "δρόμοι" - χρειάζονταν μόνο σε κάθε τρίτο όροφο. Υπάρχουν συνολικά πέντε. Ο έβδομος και ο όγδοος όροφος αποτελούνται από κοινόχρηστους χώρους με καταστήματα εστιατόρια γκαλερί και ένα ξενώνα όπου οι κάτοικοι θα μπορούσαν να προσκαλέσουν επισκέπτες, ο οποίος αργότερα μετατράπηκε σε ξενοδοχείο.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι αρκετοί κοινόχρηστοι χώροι συγκεντρώνονται επίσης στην οροφή, όπως ένα παιδικό πάρκο, μια διαδρομή για τρέξιμο και πισίνες για κωπηλασία και κολύμβηση. Συνεπώς, οι λειτουργίες που τοποθετούνται συνήθως στο ισόγειο των κτιρίων έχουν μετακινηθεί πιο ψηλά, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι του κτιρίου αυτού να απολαμβάνουν τις λειτουργίες της πόλης μέσα στη δική τους μονάδα στέγασης.⁹⁴

Η Unité d' Habitation αποτελεί ουσιαστικά μια "πόλη μέσα στην πόλη - city within a city", που είναι χωροταξικά, καθώς και λειτουργικά βελτιστοποιημένη για τους κατοίκους.

Εικόνα 32: Unité d' Habitation, Άποψη της δυτικής πρόσοψης

Εικόνα 33: Unité d' Habitation, Εσωτερικός σχεδιασμός

⁹⁴ Brutalist buildings: Unité d' Habitation, Marseille by Le Corbusier, www.dezeen.com

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2_ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΖΙΚΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΣΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Μετά το Unite d' Habitation την σπουδαιότερη και πιο καινοτόμα λύση στέγασης σε πολυώροφο κτίριο υψηλής πυκνότητας αποτελεί το Hansaviertel tower των Van den Broek και Bakema.

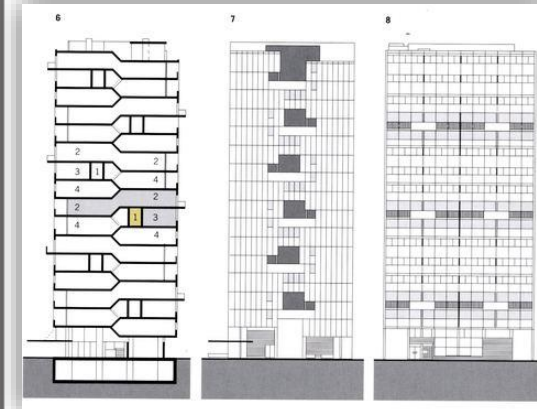
Χτισμένο ως μέρος της Έκθεσης του Βερολίνου International Building (IBA 1957), το **Hansaviertel tower** παρουσιάζει μια εξέλιξη στο σχεδιασμό των τύπων σε σχέση με ότι είχε αναπτυχθεί μέχρι τότε.

Το κτίριο των 16 ορόφων είναι σχεδιασμένο σε διαφορετικά επίπεδα που συνθέτουν ένα πολύπλοκο ιστό 73 μονοόροφων ή δυόροφων διαμερισμάτων (24 διαμερίσματα ενός δωματίου 36 τ.μ. και 48 διαμερίσματα τριών δωματίων 92 τ.μ., καθώς και για τον επιστάτη, 55 τ. μ. διαμέρισμα δύο δωματίων.

Σχεδιασμένες σε δυο διαφορετικά επίπεδα οι 6-μετρες διαμπερείς μονάδες διαμερισμάτων βλέπουν στη δύση και στην ανατολή κατα μήκος ενός εσωτερικού κλιμακοστασίου. Το επίπεδο της εισόδου δίνει πρόσβαση στην κουζίνα και σε ένα ευρύχωρο καθιστικό, ενώ ο δεύτερος όροφος περιλαμβάνει την κρεβατοκάμαρα, το μπάνιο και ένα χώρο μελέτης.

Το χωρικό σύστημα που δημιουργείται περιλαμβάνει μόνο έξι εσωτερικούς διαδρόμους κυκλοφορίας στην κατεύθυνση βορρά-νότου, βελτιστοποιώντας τον εξαερισμό και το φωτισμό της κατασκευής. Οι στοές κατά μήκος της πρόσοψης διαθέτουν ένα σαφές και λογικό σύστημα που είναι η προβολή της παιχνιδιάρικης κάτοψης του κτιρίου.

Το Hansaviertel tower μοιράζεται πολλά από τα βασικά χαρακτηριστικά του Unité d' Habitation: τα δύο επιπέδων διαμερίσματα, τα μπαλκόνια μέσα στο πλαίσιο του κτιρίου, την εναλλαγή διαδρόμων με μονάδες διαμερισμάτων πάνω και κάτω, αλλά με πρόσβαση από το διάδρομο, μερική αποκόλληση από το επίπεδο του εδάφους και χρήση του επιπέδου της οροφής από τους ενοίκους. Ο πύργος αυτός, όμως, ίσως προσφέρει μια πιο ρεαλιστική λύση για τη διάταξη και τη σχέση του δυόροφου διαμερίσματος και του διαδρόμου. Επίσης, όσο ικανοποιητικός μπορεί να είναι ο χώρος διπλού ύψους στο Unite, το οικονομικό μειονέκτημα του είναι προφανές. Η βαθμιδωτή τομή του Hansaviertel tower έχει παρόμοια εναλλαγή επιπέδου, αλλά μόνο κατά το ήμισυ του ορόφου και αν και δεν υπάρχει χώρος διπλού ύψους, υπάρχει κάποια αίσθηση της χωρικής διαστολής κατά μήκος στη μέση της διαδρομής μεταξύ του άνω και κάτω επιπέδου.

Εικόνα 34: Hansaviertel tower, Εσωτερικός σχεδιασμός

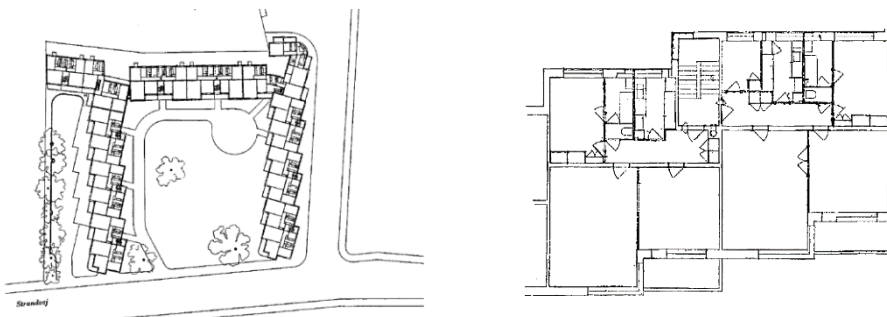
Εικόνα 35: Hansaviertel tower, Εξωτερική άποψη

Το συγκρότημα κατοικιών Bellavista σχεδιασμένο από τον Arne Jacobsen είναι ένα παράδειγμα της Bauhaus αρχιτεκτονικής στη Δανία.

Το συγκρότημα στρέφει την πλάτη του προς την πόλη και προσανατολίζεται τόσο κτιριακά, όσο και σε σχέση με τον τρόπο εισόδου, θέας και ελεύθερων χώρων, προς τη θάλασσα.

Οι δημόσιοι ελεύθεροι χώροι του συγκροτήματος είναι: Χώρος κίνησης και στάθμευσης αυτοκινήτων, ελεύθερος χώρος πρασίνου-για χρήση κυρίως από τις μονοκατοικίες και ο χώρος πρασίνου μπροστά από τις οικίες, που δεν σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα αλλά η διαμόρφωσή και φροντίδα του εξαρτάται από τους κατοίκους.

Η πρόσβαση στα διαμερίσματα γίνεται από εσωτερικές σκάλες και ανελκυστήρες, ενώ η είσοδος στις μονοκατοικίες γίνεται από τον εσωτερικό δρόμο κίνησης των αυτοκινήτων. Με τον τρόπο αυτό διαχωρίζεται σε αρκετά μεγάλο βαθμό ο δημόσιος από τον ιδιωτικό χώρο κάθε οικίας.

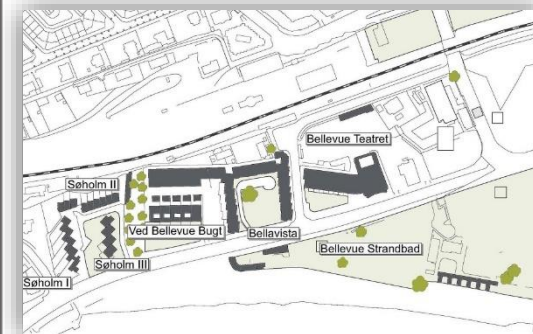
Εικόνες 36,37: Bellavista, Κατόψεις

Στο πρόγραμμα Bellevue Bay αντιπαράτίθενται δύο διαφορετικά μοντέλα κατοίκησης: ένα συγκρότημα κατοικιών τριών ορόφων με πιλοτή και μονόροφες μονοκατοικίες προς τη θάλασσα. Η συνθετική οργάνωση των όγκων έγινε για να μεγιστοποιηθεί η θέα προς τη θάλασσα.

Όλες αυτές οι επεμβάσεις αποτέλεσαν κτίρια σταθμούς που θα εμπνεύσουν και θα επηρεάσουν μελλοντικές αρχιτεκτονικές μελέτες.

Εικόνα 38: Bellavista, Εξωτερική άποψη

Εικόνα 39: Bellevue Bay

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3_ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στην αλληλεπίδραση της κατοίκησης με την πόλη τόσο σε θεωρητικό όσο και σε σχεδιαστικό επίπεδο. Αναλογιζόμενοι τη σχέση αυτή θα ανακαλύψουμε νέες δυνατότητες σχεδιασμού με στόχο την αναζωογόνηση και όχι τον κατακερματισμό των πόλεων.

Η κατοικία αναμφισβήτητα αποτελεί στοιχείο που δομεί την πόλη, είτε την αντιμετωπίσουμε ως μοναδικό και αυτόνομο αντικείμενο, σύμφωνα με τον Μοντερνισμό, είτε ως στοιχείο που αποτελεί τον ιστό της πόλης, όπως συμβαίνει στις ευρωπαϊκές πόλεις του μετά-μοντέρνου.

«Η πόλη εμφανίζεται ως μία μορφική δομή, που μπορεί να κατανοηθεί μέσα απ' τη συνεχή ιστορική της ανάπτυξη. Από αυτή την άποψη η αρχιτεκτονική δεν αντιμετωπίζεται ούτε ως το μοναδικό καλλιτεχνικό γεγονός που προτείνεται απ' την πρωτοπορία, ούτε ως ένα βιομηχανικά παραγόμενο αντικείμενο, αλλά κυρίως ως μια διαδικασία μες στο χρόνο απ' τη μονάδα κατοικίας ως την πόλη συνολικά».⁹⁵

3.1. TEAM 10, Η ΜΙΚΡΟΚΛΙΜΑΚΑ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Οι Team 10 είναι μια ομάδα αρχιτεκτόνων, με κυριότερους εκπρόσωπους τους Alison και Peter Smithson, Aldo Van Eyck, Jacob Bakema, Shadrach Woods, Γιώργος Κανδύλης κ.α., που συνδέονταν με την κοινή τους δυσαρέσκεια προς το Ciam⁹⁶ ως θεσμό και τη λειτουργική προσέγγιση των μελών του στον σύγχρονο πολεοδομικό σχεδιασμό. Αντιτίθενται στην πρόταση τους για μια ορθολογική μέθοδο διαίρεσης πόλεων σε αυτόνομες περιοχές, όπου κάθε περιοχή θα αποτελούταν από μια από τις τέσσερις λειτουργίες, της κατοικίας, της εργασίας, της αναψυχής και της μεταφοράς.

⁹⁵ Rafael Moneo, On Typology, Oppositions 8/1977

⁹⁶ Διεθνές Συνέδριο της Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3_ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ

Στη θεωρία τους για την πόλη οι Team 10 προτείνουν να αποκατασταθεί η αίσθηση της μικροκλίμακας που ο Μοντερνισμός είχε χάσει δίνοντας μεγάλη έμφαση στη έννοια του δρόμου και της γειτονιάς, στοιχεία που είχαν εξασθενήσει. Εισηγάγαν την ομαδική προσέγγιση ως «νέο τρόπο σκέψης» για τη σύγχρονη αστικοποίηση μέσω των αντιλήψεών τους για «επαναπροσδιορισμό των αστικών περιοχών» και των «ανθρωπίνων σχέσεων».⁹⁷

Βασικός σκοπός τους όμως δεν είναι να μείνουν στη θεωρία αλλά να οικοδομήσουν μέσα σε νέα πρότυπα. Για αυτούς, η «οικοδόμηση» έχει μια ιδιαίτερη σημασία καθώς αποτελεί ευθύνη του αρχιτέκτονα έναντι του ατόμου ή των ομάδων για τις οποίες οικοδομεί. Δεν υπάρχει αφηρημένο masterplan, μόνο τα «ανθρώπινα γεγονότα» και η υλικοτεχνική αντιμετώπιση της κατάστασης. Η Ομάδα 10 είναι της άποψης ότι μόνο με τέτοιο τρόπο μπορεί να προκύψει σημαντική ομαδοποίηση των κτιρίων, όπου κάθε κτίριο είναι ένα ζωντανό ον και μια φυσική επέκταση των άλλων.⁹⁸

Εξήγησαν τους αυτοκινητόδρομους ως τη ραχοκοκαλιά του αστικού συστήματος. Όλοι οι δρόμοι πρέπει να ενσωματωθούν σε ένα σύστημα, αλλά η ραχοκοκαλιά του συστήματος πρέπει να είναι αυτοκινητόδρομοι, όπου το ίδιο το μέγεθος τους στις οικιστικές περιοχές τους καθιστά ικανούς να επιτελέσουν οπτική και συμβολική ενοποιητική εργασία κάνοντας έτσι όλο το σύστημα να λειτουργήσει. Ο δρόμος γι' αυτούς υποδηλώνει μια κοινότητα φυσικών επαφών, την περιοχή μιας κοινωνικής γνωριμίας και η πόλη στο σύνολό της αποτελεί μια πνευματική κοινότητα - μια ιεραρχία ανθρώπινων ενώσεων.⁹⁹

⁹⁷ Team 10: an archival history, Annie Pedret, Routledge Press, Canada 2013, σελ. 3

⁹⁸ Smithson, 1968

⁹⁹ CIAM, Aix-en-Provence, 1953

Γενικά, οι τεχνικές κατασκευής πόλεων που μπορούν να καταστήσουν την κοινότητα πιο κατανοητή είναι :¹⁰⁰

- ο Να αναπτυχθούν τα οδικά και επικοινωνιακά συστήματα ως την αστική υποδομή. - Οι αυτοκινητόδρομοι ως ενωτική δύναμη.-
- ο Να συνειδητοποιήσουμε την επίπτωση της ροής και της κίνησης στην ίδια την αρχιτεκτονική.
- ο Να αποδεχθούμε τη διασπορά που εμπεριέχεται στην έννοια της κινητικότητας και να αναθεωρήσουμε τα αποδεκτά πρότυπα πυκνότητας και τον εντοπισμό των λειτουργιών σε σχέση με τα μέσα επικοινωνίας. -Ανάπτυξη μιας αισθητικής κατάλληλης για μηχανικές τεχνικές κατασκευής και κλίμακες λειτουργίας.-
- ο Να ξεπεραστεί η «πολιτισμική απαξίωση» των περισσότερων μαζικών κατοικιών βρίσκοντας λύσεις οι οποίες προβάλλουν μια τεχνολογική εικόνα του εικοστού αιώνα της κατοικίας. - άνετη, ασφαλής και όχι φεουδαρχική.-
- ο Να δημιουργηθούν συνθήκες που δεν είναι επιβλαβείς για την ψυχική υγεία και την ευημερία. - Κριτήρια για τον καθορισμό του περιβάλλοντος υπονόμησης (π.χ. το επίπεδο θορύβου, το ρυπογόνο και μολυσμένο περιβάλλον, ο υπερπληθυσμός κ.α.) -

Οι δρόμοι, με πολλές μικρές τοπικές και μερικές μεγαλύτερες τοπικές εγκαταστάσεις στα διάκενα και τον κυκλικό κόμβο αποτελούν μια αναγνωρίσιμη περιοχή. Οι περιοχές που διασκορπίζονται με πολλές και πιο πολύπλοκες εγκαταστάσεις από αυτές που θα υποστήριζαν ξεχωριστά, αποτελούν μια πόλη. Το σπίτι, ο δρόμος, η περιοχή είναι «στοιχεία της πόλης».

¹⁰⁰ Team 10 Primer, Alison Smithson, MIT Press, 1968, σελ. 52

Κατά τη διάρκεια των ετών οι Team 10 προσπάθησαν να εξηγήσουν σε μεγάλο βαθμό την προσέγγισή τους για την κατοικία. «Είναι αδύνατο για κάθε άνθρωπο να κατασκευάσει το σπίτι του για τον εαυτό του. Εναπόκειται στον αρχιτέκτονα να καταφέρει ο άνθρωπος να κάνει το σπίτι του σπίτι του.»¹⁰¹

Προσδίδουν ιδιαίτερη έμφαση στην ομαδοποίηση της κατοικίας και της στέγασης. Είναι άχρηστο θα θεωρήσουμε το σπίτι κάτι άλλο εκτός από μέρος μιας κοινότητας λόγω της αλληλεπίδρασης αυτών μεταξύ τους. Οποιαδήποτε κοινότητα πρέπει να είναι εσωτερικά βολική - να έχει ευκολία στην κυκλοφορία. Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από τον τύπο μεταφοράς, η πυκνότητα πρέπει να αυξηθεί καθώς αυξάνεται ο πληθυσμός. Πρέπει λοιπόν να μελετήσουμε την κατοικία και τις ομάδες που είναι απαραίτητες για την παραγωγή βολικών κοινοτήτων. Η καταλληλότητα οποιασδήποτε λύσης μπορεί να έγκειται στον τομέα της αρχιτεκτονικής εφεύρεσης αντί της κοινωνικής ανθρωπολογίας.¹⁰²

Επιπλέον, έδωσαν μεγάλη έμφαση στην συμβολική έννοια της «πόρτας». Το Κατώφλι(Doorstep) με βάση την προσέγγισή τους είναι η περιοχή μετάβασης μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού. Υπάρχει μια πολύ βαθιά σκέψη του Van Eyck, η οποία εξηγεί την ιδέα αυτή: «Πάρτε ένα παράδειγμα: ο κόσμος του σπιτιού -μαζί μου- μέσα και έξω από εσάς ή αντίστροφα. Υπάρχει επίσης ο κόσμος του δρόμου, η πόλη- μαζί σας- μέσα και έξω από μένα ή αντίστροφα. Δύο κόσμοι συγκρούονται, δεν υπάρχει μετάβαση.» «Λοιπόν ίσως η μεγαλύτερη πραγματικότητα μιας πόρτας είναι το τοπικό περιβάλλον για μια υπέροχη ανθρώπινη χειρονομία: συνειδητή είσοδο και αναχώρηση. Αυτή είναι η πόρτα, κάτι που πλασιώνει την έλευση και τη μετάβασή σας, γι' αυτό είναι μια ζωτική εμπειρία. Μια πόρτα είναι ένας χώρος για μια πράξη που επαναλαμβάνεται εκατομμύρια φορές σε μια ζωή μεταξύ της πρώτης εισόδου και της τελευταίας εξόδου. Νομίζω ότι είναι συμβολικό.»¹⁰³

¹⁰¹ Team 10 Primer, Alison Smithson, MIT Press, 1968, σελ. 74

¹⁰² Ο.π., σελ. 75

¹⁰³ «Σύσκεψη Otterloo», Van Eyck

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3_ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ

Ο πολεοδομικός σχεδιασμός και η αρχιτεκτονική είναι τα μέρη μιας συνεχούς διαδικασίας. Ο προγραμματισμός είναι η συσχέτιση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, η αρχιτεκτονική είναι η στέγαση αυτών των δραστηριοτήτων και ο πολεοδομικός σχεδιασμός δημιουργεί το περιβάλλον στο οποίο μπορεί να συμβεί αρχιτεκτονική.

Στην πράξη, φυσικά, οι αρχές των Team 10 δεν ήταν ποτέ τόσο σαφείς και οι πιο προκλητικές προτάσεις έφεραν τους σπόρους της εσωτερικής αμφιβολίας. Όταν οι Smithsons, για παράδειγμα, έβαλαν στην πράξη το όραμά τους, δημιουργήθηκαν προβλήματα. Παρά το κοινοτικό τους ήθος, το πιο γνωστό αστικό έργο τους, το Robin Hood Gardens, ένα ζευγάρι πολυκατοικιών που ολοκληρώθηκαν στο East End του Λονδίνου το 1972, απομακρύνεται οδυνηρά από το περιβάλλον. Οι ανυψωμένοι διάδρομοι που θεωρούνταν ως επεκτάσεις των οδών κάτω απ' αυτούς έγιναν λυπημένοι, άψυχοι χώροι και η ομοιομορφία των προκατασκευασμένων προσόψεων των κτιρίων ήταν πιο αποξενωτική από ό, τι είχε σχεδιάσει ο Le Corbusier.

Γενικότερα, η Team 10 δεν πέτυχε ποτέ τους στόχους της. Παρά τις διακηρύξεις για την εξάπλωση του έργου τους στις καθημερινές πραγματικότητες, λίγα από τα μέλη της διέφυγαν από την πανύψηλη σκιά του παλιού φρουρίου. Τα μέλη της δεν μπορούν να προβλέψουν πόσο γρήγορα θα χάσουν την εύστοχη και μεθοδική προσέγγιση της αρχιτεκτονικής τους.

Εικόνα 40: Robin Hood Gardens, Εξωτερική όψη

Εικόνα 41: Robin Hood Gardens, Άποψη των δύο πύργων

3.2. ALDO ROSSI, Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΩΣ ΕΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Η πόλη πάντα ήταν χαρακτηρισμένη έντονα από τον χώρο της κατοικίας. Μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχουν και δεν υπήρξαν ποτέ πόλεις απ' όπου έλειπε ο χώρος κατοικίας. Η μελέτη των προβλημάτων της αρχιτεκτονικής της κατοικίας θα μπορούσε από μόνη της να μας επιτρέψει να δούμε τη σχέση ανάμεσα σε μερικά δεδομένα και τις λύσεις που επεξεργάστηκαν οι αρχιτέκτονες στο παρελθόν και το παρόν.

Ο Aldo Rossi, στη θεωρία του για την κατοίκηση και την πόλη αναφέρει την κατοικία ως τον « αστικό συντελεστή που προέχει στη σύνθεση της πόλης».

Καμία ιστορική ανάλυση, καμία περιγραφή της σημερινής κατάστασης δεν επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι ο χώρος κατοικίας είναι κάτι το άμορφο ή ότι δεν είναι τίποτα παραπάνω από μία ζώνη που η μετατροπή της είναι εύκολη και άμεση. Η μορφή με την οποία πραγματοποιούνται οι κτιριακοί τύποι κατοικίας, η τυπολογία που τους χαρακτηρίζει, είναι στενά συνδεδεμένη με τη μορφή της πόλης.¹⁰⁴

Από την άλλη πλευρά το σπίτι, που παρουσιάζει το συγκεκριμένο τρόπο ζωής ενός λαού και είναι μια συγκεκριμένη εκδήλωση ενός πολιτισμού, μεταβάλλεται πολύ αργά.

«Στην τέχνη της αρχιτεκτονικής, το σπίτι είναι αυτό που καλύτερα χαρακτηρίζει τα έθιμα, τα γούστα και τις συνήθειες ενός λαού. Ο ρυθμός, όπως και η διαρρύθμισή του , αλλάζουν πάρα πολύ αργά», Viollet Le Duc

¹⁰⁴ Η αρχιτεκτονική της πόλης, Aldo Rossi, University Studio Press, 1991, σελ. 88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3_ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ

Η τοποθεσία του χώρου κατοικίας εξαρτάται λοιπόν από πολλούς παράγοντες: γεωγραφικούς, μορφολογικούς, ιστορικούς, οικονομικούς. Πιο καθοριστικοί από τους γεωγραφικούς φαίνεται να είναι οι οικονομικοί. Η εναλλαγή των χώρων κατοικίας, η ειδική τυπολογική τους σύνταξη φαίνεται να είναι επηρεασμένη από οικονομικούς λόγους και κινείται από τον μηχανισμό της εκμετάλλευσης. Εκεί όπου δεν υπάρχει ο μηχανισμός της εκμετάλλευσης θα υπάρχει πάντα η τάση να εκδηλώνονται διαφορετικές προτιμήσεις που δύσκολα ικανοποιούνται, αν θελήσει κανείς να επιλέξει τον τόπο της κατοικίας του. Αυτά τα προβλήματα πρέπει να αναχθούν στο πιο γενικό πλαίσιο των επιλογών της αστικής δυναμικής.¹⁰⁵

Τα συγκροτήματα κατοικιών είναι ένας τύπος που δημιουργήθηκε ως μια ανάγκη της κοινωνίας για τη δημιουργία μαζικών χώρων κατοικίας για την κάλυψη των συνεχώς αυξημένων στεγαστικών αναγκών των πόλεων. Η επιτυχία τους και η ομαλή τους ένταξη στην καθημερινή ζωή και τους ρυθμούς της πόλης είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ύπαρξη δημόσιων υπηρεσιών και συλλογικών παροχών, γεγονός που αποτελεί επίσης και την αιτία διασποράς των χώρων κατοικίας στην πόλη.

Συγκρίνοντας την κατοικία με άλλους αστικούς συντελεστές μπορούμε να αντιληφθούμε τη σπουδαιότητά της. Το οδικό δίκτυο παρά την τεχνική του αποτελεσματικότητα ως μέσο σύνδεσης των διάφορων τμημάτων μιας πόλης, δεν μπορεί ακόμα να ορίσει τη μορφή της πόλης, ούτε να προσδιορίσει το σχήμα μιας πόλης, αλλά ούτε και να το ακολουθήσει. «Υπάρχει δηλαδή ένα ειδικό στοιχείο στο πρόβλημα του χώρου κατοικίας, που είναι στενά συνδεδεμένο με το πρόβλημα της πόλης, με τον τρόπο ζωής της, με τη φυσική μορφή, με την εικόνα της, δηλαδή με τη δομή της»¹⁰⁶, γεγονός που την ξεχωρίζει ανάμεσα στους άλλους αστικούς συντελεστές.

Το αποτέλεσμα είναι ότι η μελέτη του χώρου κατοικίας μπορεί να είναι μια καλή μέθοδος για τη μελέτη της πόλης και αντίστροφα.

¹⁰⁵ Ο.π., σελ. 90

¹⁰⁶ Ο.π., σελ. 92

3.3. IBA, ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Η IBA¹⁰⁷ δημιουργήθηκε μετά από μια σειρά αποτυχιών στο σχεδιασμό της πόλης, με σκοπό αντί να γκρεμίσουν και να αντικαταστήσουν την παλιά πόλη να την επισκευάσουν και να την αναζωογονήσουν.

Το χρονικό:

Τη δεκαετία του 1970 η τάση του μεταπολεμικού αστικού σχεδιασμού οδηγεί σε αποτυχημένες προσπάθειες αντικατάστασης της πόλης μικρής κλίμακας με εκτάσεις από πύργους διαμερισμάτων και δίκτυα νέων αυτοκινητόδρομων.

Οικογένειες εκδιώχθηκαν, παλιά κτίρια κατεδαφίστηκαν και οι πρώτοι πύργοι κατασκευάστηκαν. Όμως η αριστερή νεολαία καθώς και οι οικογένειες και οι ιδιοκτήτες καταστημάτων που είχαν υποστεί έξωση ξεσηκώθηκαν για να ανατρέψουν το έργο.

Τα κτίρια που είχαν αδειάσει για να κάνουν χώρο για τον νέο αυτοκινητόδρομο ήταν κενά και έτσι καλλιτέχνες και άλλοι ακτιβιστές τα διέρρηξαν, πήραν τον έλεγχο και τα έκαναν βιώσιμα. Το Κίνημα καταλήψεων του Βερολίνου γεννήθηκε.

Η κυβέρνηση της πόλης ήταν συγκλονισμένη από το μέγεθος της εξέγερσης και παρέδωσε τα όπλα.

Η IBA:

Το 1979, οι σχεδιαστές της πόλης του Βερολίνου ίδρυσαν την IBA, με το φιλόδοξο στόχο της επίλυσης όλων αυτών των προβλημάτων. Το επίκεντρο ήταν η κατοίκηση.

Υπήρχαν δύο μορφές: Η IBA Neubau που θα γέμιζε κενά οικοπέδα με νέα κτίρια από μια διεθνή ομάδα αρχιτεκτόνων, και η IBA Altbau που θα επιδιόρθωνε τα παραμελημένα προ του πολέμου κτίρια. Επίσης, βομβαρδισμένες γειτονιές θα ανακατασκευάζονταν.

¹⁰⁷ Διεθνείς Κτιριακές Εκθέσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3_ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ

Μια βασική έννοια που αναπτύχθηκε από τον Γερμανό αρχιτέκτονα Γιόζεφ Paul Kleihues για την IBA του 1987 ήταν «η Κριτική Ανασυγκρότηση» - ουσιαστικά, τα νέα κτίρια θα εναρμονίζονταν με τα παλιά.

Αυτή η ιδέα ήταν ριζοσπαστική για εκείνη την εποχή. Οι Ανατολικοί Βερολινέζοι είχαν σχέδια να ισοπεδώσουν την περιοχή Mitte και να την αντικαταστήσουν με πολυκατοικίες. Η IBA του 1987 αξιοποίησε την ενέργεια του κινήματος καταλήψεων ανακατασκευάζοντας παλιά κτίρια και εν συνεχεία την παραδίδοντας τα τους στους κατοίκους τους.

Επίσης αποτέλεσε έναυσμα για τη σταδιοδρομία μιας νέας γενιάς αρχιτεκτόνων οι οποίοι απέρριψαν τα αφηρημένα πλαίσια του μοντερνισμού. Αν και συχνά χλευάστηκε ως ένα όργιο καρτουνιστικού μεταμοντερνισμού, η IBA 1987 περιέλαβε ποικίλες μορφές οικοδόμησης, καθώς οι σχεδιαστές όπως OM Ungers, Arata Isozaki, Rem Koolhaas και Álvaro Siza πειραματίστηκαν με την χαρακτηριστική πενταόροφη πολυκατοικία του Βερολίνου.¹⁰⁸

Μερικά ορόσημα της IBA:

- ο Το Μπλοκ κατοικιών στην Kochstraße και την Wilhelmstraße: Εμπνευσμένος από τον ζωγράφο Giorgio De Chirico, ο Ιταλός Aldo Rossi δημιούργησε κτίσματα από απλές, απογυμνωμένες αρχιτεκτονικές μορφές.
- ο Kreuzberg Tower: Εδώ, η πρόσοψη από τούβλο χωρίζεται από μυτερά γυάλινα κλιμακοστάσια και από μια γιγαντιαία τσιμεντένια κολώνα που σηματοδοτεί την γωνία. Ο John Hejduk ήταν ένας ακαδημαϊκός της Νέας Υόρκης που άφησε πίσω του λίγα κατασκευαστικά έργα.
- ο Το 2009, ένας προγραμματιστής ξεκίνησε την αναδιαμόρφωση αυτού του ποιητικού γκρι συγκροτήματος κατοικιών κοντά στο Checkpoint Charlie, και το πανδαιμόνιο οδήγησε σε μια εκστρατεία για την προστασία όλων των ορόσημων της IBA του 1987.
- ο Haus am Checkpoint Charlie: Εμπνευσμένο από τις θεωρίες λογοτεχνικής αποδόμησης του Γάλλου φιλόσοφου Jacques Derrida (Ζακ Ντεριντά) της, ο Peter Eisenman επικάλυψε το

Εικόνα 42: Kreuzberg Tower and Wings by John Hejduk

Εικόνα 43: Haus am Checkpoint Charlie, Peter Eisenman

¹⁰⁸ Article, Save Berlin: How IBA 1987 saved Berlin by Dan Borden, 2011

σπίτι του με χρωματιστές κορνίζες και ένα μετακινούμενο πλέγμα, προτείνοντας δύο κτίρια που συγκρούονται.

Το πνεύμα της IBA 1987 ζει ακόμα, καθώς οι σχεδιαστές εφαρμόζουν την κριτική Ανασυγκρότησης για την ανοικοδόμηση του πρώην Ανατολικού Βερολίνου.¹⁰⁹

Η IBA σήμερα:

Οι διεθνείς κτιριακές εκθέσεις είναι μια ειδική μορφή αστικής και περιφερειακής ανάπτυξης και επανεμφανίζονται συνεχώς, χωρίς όμως να ακολουθούν τυποποιημένη μορφή ή διαδικασία. Ενώ η πρώτη IBA πρωτοτύπησε, ειδικά από την άποψη της αρχιτεκτονικής της, οι διεθνείς κτιριακές εκθέσεις έχουν αλλάξει σημαντικά από την άποψη της χωρικής διάστασης και της κοινωνικής τους σημασίας: Σήμερα οι IBA αποτελούν πολιτιστικές εκθέσεις που, πέρα από τις αισθητικές και τεχνολογικές πτυχές, ασχολούνται με σύνθετα κοινωνικά, οικονομικά και οικολογικά ζητήματα.

¹⁰⁹ Ο.π.

3.4. ΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Οι βιωματικές εμπειρίες όλων των προηγούμενων ετών θα οδηγήσουν στα τέλη της δεκαετίας του '60, στην Ευρώπη, σε επανεκτίμηση παλαιών τυπολογιών και συγκροτημάτων. Η κριτική στην μοντέρνα πολεοδομία θα οδηγήσει στην ερμηνεία του οικοδομικού τετραγώνου υπό νέους όρους.

Το οικοδομικό τετράγωνο αποτελεί ένα καθοριστικό στοιχείο αστικότητας. Αναμφισβήτητα αναγνωρίζεται ως ένα από τα βασικότερα δομικά στοιχεία της πόλης που επηρεάζει τη μορφή και κυρίως τη λειτουργικότητά της. Ως τέτοιο δομικό στοιχείο λοιπόν συμβάλει στη διαμόρφωση του κενού και του πλήρους και καθορίζει την αλληλεπίδραση του μέσα και του έξω.

Η επανεκτίμηση της αξίας της συλλογικής ζωής και του τρόπου ένταξής της συλλογικής κατοίκησης στην πόλη οδήγησε αναπόφευκτα στη μελέτη του οικοδομικού τετραγώνου και σε νέες δυνατότητες αξιοποίησής του.

Byker wall, Newcastle, Ralph Erskine

Το συγκρότημα Byker wall, σχεδιασμένο από τον Ralph Erskine, στο Newcastle της Αγγλίας αποτελεί ένα ιδιαίτερο παράδειγμα διαμόρφωσης του οικοδομικού τετραγώνου. Κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '70 και μπορεί να περιγραφεί ως ένα μακρύ, αδιάσπαστο συγκρότημα 628 διαμερισμάτων και μεζονετών που εκτείνεται σε απόσταση 1,3μιλίων κατά μήκος του ορίου του οικοδομικού τετραγώνου. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα τείχος το οποίο αποτελεί ένα μόνο μέρος μιας συνολικής περιοχής 200 στρεμμάτων. Η νέα αυτή μορφή, σχεδιάστηκε για να προστατεύσει την περιοχή από έναν νέο αυτοκινητόδρομο, ο οποίος τελικά δεν κατασκευάστηκε ποτέ.¹¹⁰

Εικόνα 44: Byker wall, Ralph Erskine

¹¹⁰ Byker wall, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Byker_Wall

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ορισμένες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου υποβλήθηκαν σε εκτεταμένα προγράμματα εκκαθάρισης των παραγκουπόλεων. Η κατεδάφιση και ανακατασκευή του Byker ξεκίνησε το 1969 και περίπου 3.000 άνθρωποι απομακρύνθηκαν από την περιοχή πριν από την κατασκευή του.¹¹¹

Στόχος ήταν το τείχος, κατασκευασμένο περιμετρικά των ορίων του οικοδομικού τετραγώνου να λειτουργήσει ως ηχητικό φράγμα για το υπόλοιπο Byker.

Εκτός από τον αυτοκινητόδρομο, η πρόθεση του Erskine ήταν να προστατεύσει το ακίνητο από τα καιρικά φαινόμενα. Στην πρόταση του λοιπόν βασίστηκε σε έναν επιπλέον σκοπό, το τείχος να λειτουργήσει ως καταφύγιο εναντίον των επικρατούμενων ανέμων, δημιουργώντας ένα μικροκλίμα.

Με βάση την επικείμενη κατασκευή του αυτοκινητόδρομου, η βόρεια πλευρά του τείχους ήταν επενδυμένη σε σκληρό τούβλο με μικρά παράθυρα για να περιορίσει το θόρυβο από την αναμενόμενη κυκλοφορία. Αντίθετα, μεγάλα παράθυρα και μπαλκόνια χτίστηκαν στη νότια όψη για να επιτρέψουν την είσοδο του φυσικού φωτός.¹¹²

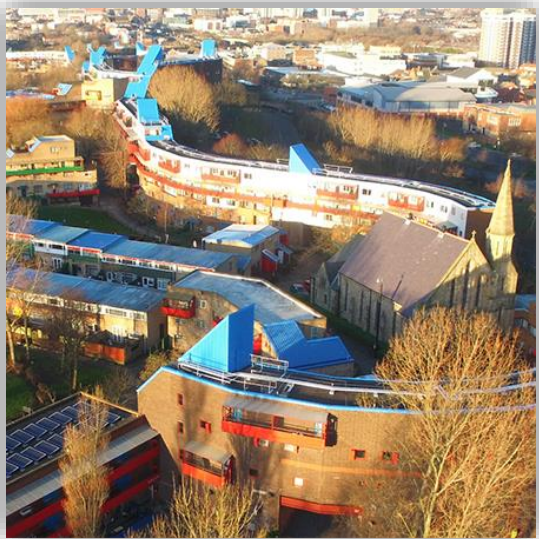
Όσον αφορά την έννοια της συλλογική κατοίκηση, ο Erskine υποστήριζε την ιδέα ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να προάγει την κοινωνική δραστηριότητα. Στόχος του ήταν να δημιουργηθεί μια αίσθηση κοινότητας και έτσι απέφυγε να δημιουργήσει εσωτερικούς διαδρόμους, δίνοντας βάθος στις κατοικίες του τείχους. Έτσι κάθε διαμέρισμα θα εκμεταλλευόταν και τα οφέλη του φυσικού φωτός από το νότο.

¹¹¹ Article, How Newcastle's 'street in the sky' was built - and why the Byker Wall isn't going anywhere fast by Chris Knight

¹¹² Ο.π.

Εικόνα 45: Συνολική άποψη του Byker wall, Newcastle

Εικόνα 46: Εξωτερική άποψη του Byker wall, Newcastle

Ο σχεδιασμός του επιβραβεύτηκε από τον Οργανισμό Αγγλικής Πολιτισμικής Κληρονομιάς με την αναγνώρισή του, το 2007, ως διατηρητέο κτήριο τύπου II. Δίνοντας τους λόγους για την ένταξή του στον κατάλογο, ο Οργανισμός Αγγλικής Πολιτισμικής Κληρονομιάς ξεχώρισε την επέμβαση τόσο για τον «πρωτοποριακό σχεδιασμό της ... με επιρροή σε όλη την Ευρώπη», όσο και για την «πρωτοποριακή ... προσέγγιση της συμμετοχής του κοινού».

Και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Erskine, κατέβαλε πολύ σημαντικές προσπάθειες για να εμπλέξει την αρχική κοινότητα Byker στο σχεδιασμό της νέας ανάπτυξης. Όταν περιέγραψε το όραμά του στο Δημοτικό Συμβούλιο του Newcastle το 1968, κατέστησε σαφές ότι «η κύρια μέριμνα θα είναι για όσους έχουν ήδη κατοικήσει στο Byker και την ανάγκη τους επιστρέψουν χωρίς να σπάσουν τους οικογενειακούς δεσμούς». Αυτό έγινε μέσω ενός πιλοτικού σχεδίου στο οποίο συμμετείχαν 46 νοικοκυριά που εργάζονταν με αρχιτέκτονες στο σχεδιασμό των μελλοντικών οικιών τους. Όμως, παρ' όλες τις προσπάθειες να εμπλακούν και να διατηρήσουν την αρχική κοινότητα, μόλις χτίστηκε το κτήριο Byker, λιγότερο από το 20% των αρχικών κατοίκων είχαν αναστηλωθεί.¹¹³

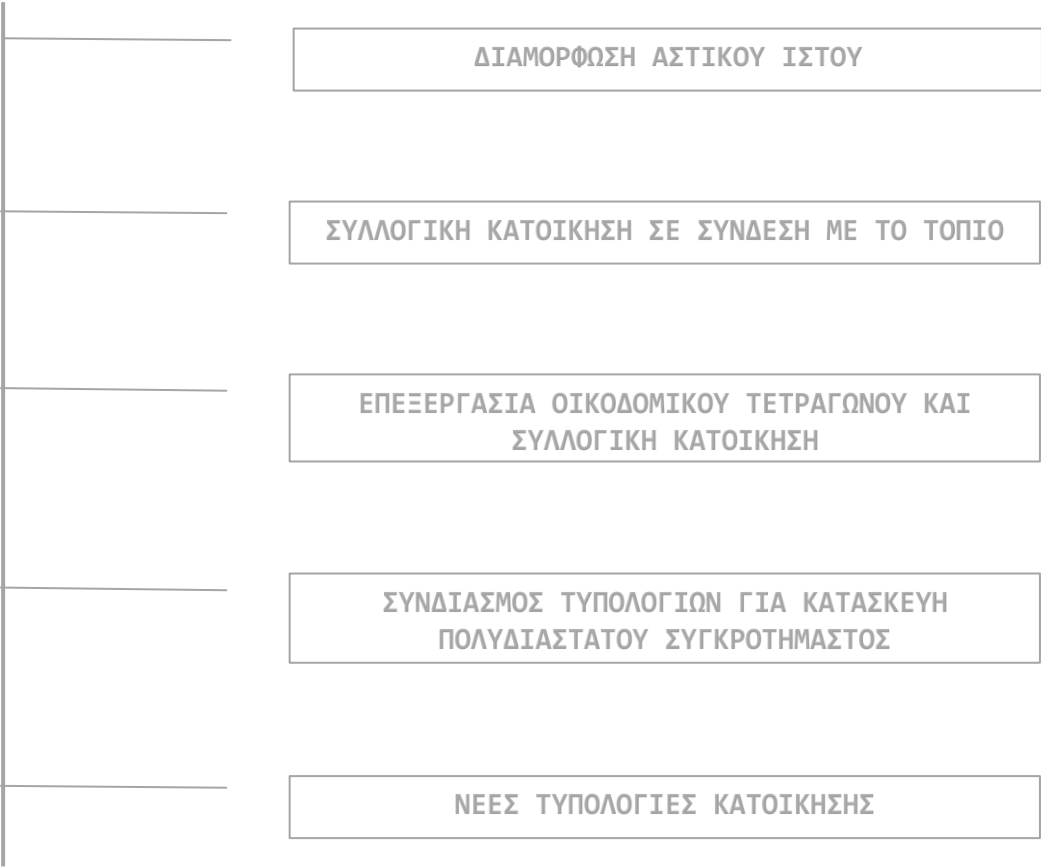
Μπορεί η τελική κατασκευή να μην κατάφερε να εκπληρώσει το αρχικό όραμα των σχεδιαστών της όμως αναμφισβήτητα αποτελεί ένα νέο πρωτοποριακό τύπο για την εποχή που θα επηρεάσει μεταγενέστερες κατασκευές στην Ευρώπη.

¹¹³ Article, Byker Wall: Newcastle's noble failure of an estate - a history of cities in 50 buildings, day 41 by Anna Minton

Μετά την ανάλυση της πορεία διαμόρφωσης του τύπου της συλλογικής κατοίκησης και την επιρροή των προηγούμενων ετών όπως αυτή αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, θα αναφερθούμε σε σύγχρονα παραδείγματα συλλογικής κατοίκησης. Μέσα από μια κατηγοριοποίηση συγκροτημάτων θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε διαφορετικούς τύπους και μορφές κατοίκησης αναλύοντας χαρακτηριστικά παραδείγματα που συμβάλουν στην συνεχή εξέλιξη των δυνατοτήτων της συλλογικής κατοίκησης μέχρι και σήμερα.

Σ
Υ
Λ
Λ
Ο
Γ
Ι
Κ
Η

Κ
Α
Τ
Ο
Ι
Κ
Η
Σ
Η

4.1. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ

4.1.1. ALVARO SIZA, QUINTA DA MALAGUEIRA

Ο Alvaro Siza ανέπτυξε κάποιες θεωρίες σχετικά με την πόλη και την αρχιτεκτονική, τον αστικό ιστό και το κτίριο αντικείμενο.

Οι απόψεις του αντιτίθενται στην γενικότερη άποψη της σύγχρονης αρχιτεκτονικής όπου κάθε κτίριο ανεξάρτητα από τη χρήση του επιδιώκει να επιβάλλει την παρουσία του στην πόλη ως μοναδικό και αυτοαναφερόμενο. Θεωρεί πως «ένα μοναδικό κτίριο πρέπει ταυτόχρονα να είναι συσχετισμένο με τα άλλα» και πως «η πόλη είναι κυρίως φτιαγμένη από έναν ομοιόμορφο ιστό, επαναλήψιμο, όπου μόνο μερικά κτίρια είναι αξιοσημείωτα απ' τη λειτουργία τους, γι' αυτό που αναπαριστούν»¹¹⁴.

«Η εύρεση του χαρακτήρα αυτής της ισορροπίας ανάμεσα σε αντικείμενο και πόλη, ο χαρακτήρας της επέμβασης, είναι από τα πιο σημαντικά καθήκοντα του αρχιτέκτονα».

Η Quinta da Malagueira είναι μια περιοχή κατοίκηση στα περίχωρα της Evora, μιας παλιάς ρωμαϊκής πόλη περίπου 40.000 κατοίκων που βρίσκεται περίπου 140 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Λισαβόνας.

Στο σύνολό της η κατασκευή αποτελεί ένα μεγάλης έκτασης, χαμηλής δόμησης, υψηλής πυκνότητας σύμπλεγμα με περίπου 1200 κατοικίες που χτίστηκαν σε μια περιοχή 27 στρεμμάτων ανάμεσα σε δύο υφιστάμενες κοινότητες.

Εικόνα 47: Quinta da Malagueira, Evora, Portugal

¹¹⁴ Συνέντευξη του Alejandro Zaera με τον Alvaro Siza στο EL croqui 68/69+95 / Alvaro Siza 1958 2000 σελ. 6-31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Ο σχεδιασμός των οικιστικών μονάδων βασίζεται σε ένα μοντέλο στέγασης αυλή. Οι μονάδες μπορεί να είναι ένα ή δύο ορόφους, με αυλή στο μπροστινό ή στο πίσω μέρος. Αυτοί οι δύο τύποι σπιτιών με αυλή και οι παραλλαγές τους επιτρέπουν διαφορετικές επιλογές μονάδας. Επίσης, η επέκταση μιας μονάδας έχει ληφθεί υπόψιν, με την κατασκευή κοιτώνων στο δεύτερο όροφο, επιτρέποντας την πραγματοποίηση αλλαγών σύμφωνα με τις ανάγκες του ιδιοκτήτη.

Η διάταξη των εν λόγω δομών τις κάνει να προσαρμόζονται στη « λοφώδη τοπογραφία διασφαλίζοντας ότι τα στενά, πλακόστρωτα δρομάκια κατά μήκος των οποίων διανέμονται τα σπίτια πάντα ακολουθούν την κλίση του εδάφους προσδίδοντας μια κινητικότητα στο σύνολο.

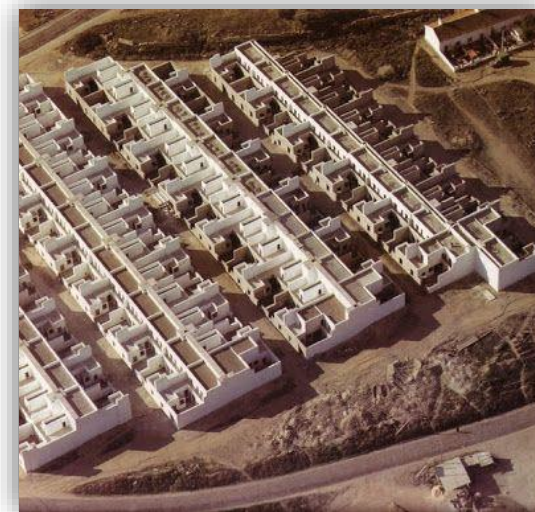
Το σύστημα αρθρώνεται σε κεντρικούς δρόμους, δρόμους, και στις κύριες τοπικές δραστηριότητες που έχουν προγραμματιστεί κατά μήκος της πρόσβασης, που έχει προγραμματιστεί ως λεωφόρος.

Η σύνδεση με το κέντρο της περιοχής γίνεται κατά μήκος των ιστορικών δρόμων, ξεκινώντας από την πλατεία Giralda και διασχίζοντας το μεσαιωνικό τείχος προς την κατεύθυνση της Malagueira μέσω της παράτασης της Salesianos Street.

Κατά μήκος αυτής της κύριας πρόσβαση ο σχεδιασμός τοπίου συνέβαλε στην ποιότητα των ανοιχτών χώρων, για παράδειγμα, με την παρουσία του νερού. Η δημιουργία μιας λίμνης στο χαμηλότερο επίπεδο του εδάφους και η κατασκευή ενός κήπου με σιντριβάνια, συμβάλλουν στην αύξηση της υγρασίας του αέρα κατά τη διάρκεια του ζεστού και ξηρού καλοκαιριού.

Το έργο επιδεικνύει μια διαδικασία σχεδιασμού για τη κατασκευή σε πυκνοδομημένο αστικό περιβάλλον που Siza χαρακτηρίζει ως « ένα σύνολο από ερείπια ».

Αραιές κυβικές μορφές χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη της γεωμετρίας. Η επαναληψιμότητα είναι χαρακτηριστική στα περισσότερα στεγαστικά του σχέδια, επιτυγχάνοντας όμως ταυτόχρονα υψηλού βαθμού αρχιτεκτονική ποικιλία.

Εικόνα 48: Quinta da Malagueira, Άποψη του συγκροτήματος

Εικόνα 49: Quinta da Malagueira, Οικιστικές μονάδες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Η πόλη για τον Siza αποτελεί ένα ζωντανό οργανισμό που μεταλλάσσεται επομένως η απλότητα σε μια σύνθεση θα τη επιτρέψει να εξελιχθεί και να αφομοιωθούν πάνω της όλες οι αλλαγές. Δημιουργεί « ένα υπόβαθρο για προσωπική έκφραση » .

« Δεν με ενδιαφέρει η επιβολή της τελειότητας ή του στυλ, αλλά μια κατασκευή για την υποστήριξη της αστικής ζωής και των μεταβολών της ».

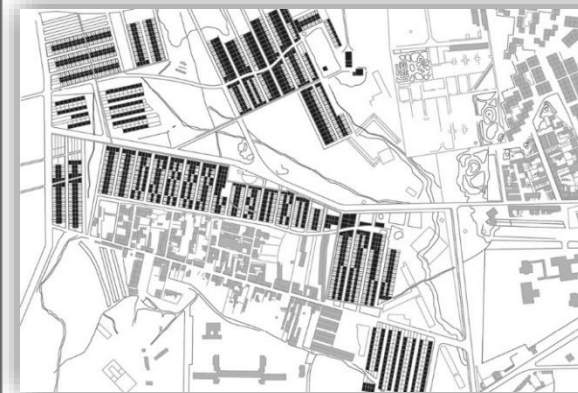
Η επανάληψη για τον Siza είναι πάνω από όλα εναλλαγή, δηλαδή αποδέχεται ή καλύτερα προκαλεί τις διάφορες ποικιλίες.

Η επανάληψη είναι επίσης παρούσα ως εικόνα της κοινότητας όπως στα αίθρια στην Enora που τονίζουν την συλλογική ταυτότητα.

Δυο ισχυρά τοπόσημα που υπάρχουν στην περιοχή τον εμπνέουν για την οργάνωση του συνόλου και τη δημιουργία και ιεράρχηση των χαράξεων: το μεγάλο οριζόντιο αναγεννησιακό υδραγωγείο, και τα τμήματα του τείχους που διασχίζουν λοξά την είσοδο της περιοχής.

Το υδραγωγείο θα χρησιμεύει ως πηγή έμπνευσης για την κατασκευή υποδομών που θα διατρέξουν το νέο οικισμό στον αέρα και όχι υπόγεια πάνω σε τοίχους από τσιμεντόλιθο.

Το σχέδιο του ιστού δομείται πάνω σε δυο άξονες κάθετους μεταξύ, Ανατολής-Δύσης και Βορρά-Νότου. Ο πρώτος επεκτείνει μία από τις κεντρικές αρτηρίες της παλιάς πόλης και αποτελείται από δύο γραμμές: μία σκεπασμένη προορισμένη για τους πεζούς και μια για τα αυτοκίνητα καθώς και όλες τις υποδομές (νερό, γκάζι, ηλεκτρισμό, τηλέφωνο, συλλογικές κεραίες τηλεόρασης). Αποτελεί κανάλι κίνησης των υποδομών πάνω στο οποίο συνδέονται οι κατοικίες. Ο δεύτερος άξονας χαράχτηκε πάνω το ίχνος υπάρχοντος δρόμου που στοχεύει πάνω στην περικλειστή ενότητα μιας πολύ μεγάλης Quinta, μιας αγροικίας με περιβόλια, που έγινε δημόσιος κήπος.

Εικόνα 50: Quinta da Malagueira, Masterplan

4.2. ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΕ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΤΟΠΙΟ

4.2.1. YPENNBURG, MVRDV

Η κεντρικά σχεδιασμένη ανάπτυξη της Ολλανδίας οδήγησε την δεκαετία του 1990 στην κατασκευή ενός γιγαντιαίου συμβιβασμού: εκατομμύρια προαστιακών κατοικιών είναι υπό κατασκευή, συνδυάζοντας χαμηλή δόμηση με σχετικά πυκνές προδιαγραφές οδηγώντας σε περιβάλλοντα που δεν είναι ούτε αστικά ούτε αγροτικά αλλά ούτε και ημιαστικά, αλλά μάλλον σε σπίτια με πολύ μικρούς κήπους και κλειστοφοβικό περιβάλλον. Οι αρχιτέκτονες λοιπόν κλήθηκαν να αναρωτηθούν πώς θα μπορούσαν να ξεφύγουν από αυτή την κλειστοφοβία, ενώ πρέπει να εργαστούν λαμβάνοντας υπόψιν όλους τους περιορισμούς της περιοχής.

Μέσα στα 7.000 νέα σπίτια που κατασκευάστηκαν στο Ypenburg, ένα προάστιο κοντά στη Χάγη, η περιοχή Waterwijk κατέχει μια ιδιαίτερη θέση. Σε σύγκριση με άλλες εφαρμογές ο γενικότερος στόχος του Waterwijk είναι να δημιουργήσει ένα περιβάλλον που θα εστιάζει στη σχέση με το νερό ως έναν τρόπο για να αυξήσουν το θέλγητρό του στη γειτονιά και να είναι σε θέση να ανταγωνιστεί καλύτερα με τους άλλους οικισμούς.¹¹⁵

Αυτή η προσέγγιση εφαρμόστηκε μετατρέποντας το χώρο στέγασης σε ένα αρχιπέλαγος νησιών με σπίτια πάνω σε αυτά. Το ερώτημα για τους MVRDV ήταν πώς να πραγματοποιήσουν ή να ενισχύσουν ένα αρχιπέλαγος σαν αυτό, με τις καθοδηγούμενες από την αγορά τεχνικές δυνατότητες;

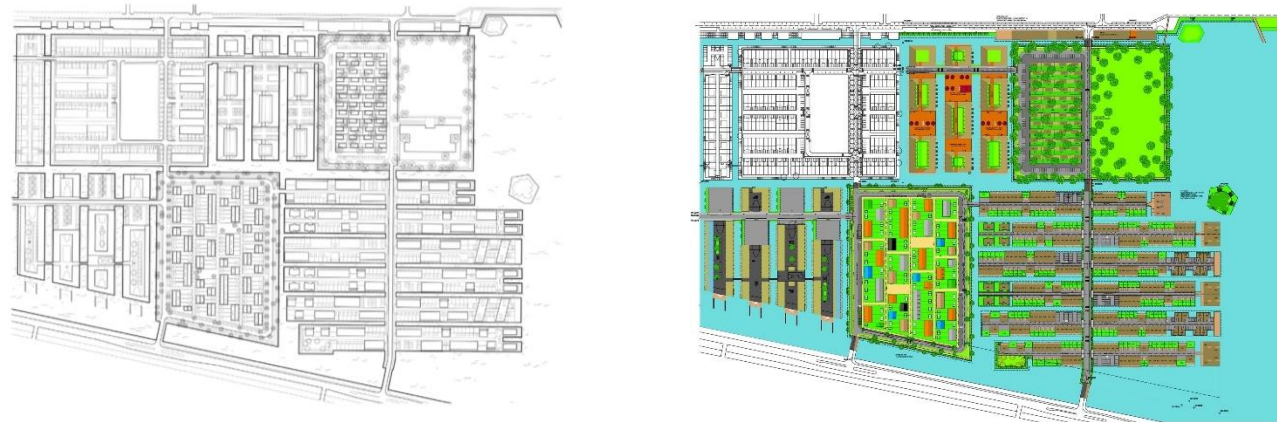
Εικόνα 51: Ypenburg, Masterplan

¹¹⁵ MVRDV Official site, <https://www.mrvd.nl/projects/152/ypenburg>

Η ποικιλομορφία της ανάπτυξης προσεγγίζει κινδύνους εξάπλωσης. Αυτό οδήγησε σε μια επιλογή, από όσο το δυνατόν περισσότερους διαφορετικούς χώρους διαβίωσης σε κάθε ομάδα νησιών: σπίτια με αίθριο, σπίτια με κήπο, σπίτια γύρω από μια αυλή, διαμερίσματα και σπίτια από καλάμι. Η διαφορά στο χαρακτήρα μεγιστοποιείται με διαφορετικές επιλογές των πράσινων εγκαταστάσεων, διαφορετικών οικολογικών μέτρων, διαφορετικό φωτισμό, διαφορετικούς τύπους πεζοδρομίου και με τα διαφορετικά υλικά για τα σπίτια του κάθε νησιού.¹¹⁶

Το μέγεθος, 900 συνολικά σπίτια, επιτρέπει τον πειραματισμό. Είναι αλήθεια ότι το 10 τοις εκατό του προϋπολογισμού ενός έργου μπορεί να διατεθεί για πειραματισμό; Σύμφωνα με τις αρχές της οικονομίας, ο πειραματισμός μπορεί να συμβεί όσο τα υπόλοιπα σπίτια φέρουν μικρότερο κίνδυνο. Με την εξοικονόμηση του κόστους σε ένα νησί, με λιγότερους αποβάθρες, με λιγότερες υποδομές, και λιγότερες λεπτομέρειες, οι MVRDV έχουν τη δυνατότητα να επενδύσουν σε ένα άλλο νησί που ενδείκνυται για τα νέα πειραματικά περιβάλλοντα.¹¹⁷

Διαφορετικοί αρχιτέκτονες έχουν εργαστεί στο πλαίσιο του γενικού σχεδίου, για να μεγιστοποιηθεί η αρχιτεκτονική ποικιλομορφία του.

Εικόνες 52,53: Ypenburg, Κατόψεις του συγκροτήματος

Εικόνες 54,55: Ypenburg, Απόψεις επιμέρους τμημάτων της επέμβασης

¹¹⁶ MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/152/ypenburg>

¹¹⁷ Ο.π.

4.2.2. HET FUNEN, FRITS VAN DONGEN

Το Het Funen, μια πρώην βιομηχανική ζώνη στην άκρη του κέντρου της πόλης του Άμστερνταμ, αποτελεί ένα καινοτόμο σχέδιο αστικής ανάπτυξης που συνδυάζει κατοίκηση και εργασία σε υψηλές πυκνότητες κέντρου πόλης αλλά με επαρκή χώρο πρασίνου.

Μορφολογικά, αποτελεί μία επέμβαση που ενσωματώνει τις ιδιότητες των διαφορετικών τυπολογιών: κατασκευή ενός μπλοκ στην περίμετρο κατά μήκος των δύο πλευρών, και μια νέα ερμηνεία του μοντέλου «πόλη κήπος» στο πίσω μέρος τους. Τα μπλοκ της περιμέτρου προφυλάσσουν τον εσωτερικό χώρο και ταυτόχρονα χρησιμεύουν ως ένα αντανakλαστικό έλασμα θορύβου για τη σιδηροδρομική γραμμή πίσω τους.¹¹⁸

Ο εσωτερικός χώρος αποτελείται από ένα τοπίο πάρκου με μια μεγάλη ποικιλία μικρότερων τύπων κτιρίων, το καθένα με ένα ξεχωριστό πρόγραμμα και ταυτότητα. Αυτές οι «Κρυμμένες Απολαύσεις» έχουν σχεδιαστεί από διάφορους αρχιτέκτονες.

Εικόνες 56,57,58: Het Funen, Απόψεις των ανοιχτών χώρων του συγκροτήματος

Εικόνα 59 : Het Funen, Συνολική άποψη του συγκροτήματος

Εικόνα 60 : Het Funen, Masterplan

¹¹⁸ FRITS VAN DONGEN Official Site, <https://www.fritsvandongen.nl/en/funen/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Το γυαλί, κλιμακωμένο και αυτό σαν φράγμα του ήχου συνδέθηκε με το κτίριο σαν ένα δεύτερο δέρμα. Τα χρωματιστά πάνελ αναδημιουργήσει το ρυθμικό αποτέλεσμα ενός στροβοσκόπιο, υπογραμμίζοντας έτσι την αίσθηση της ταχύτητας.

Εικόνες 61,62,63: Het Funen, Γυάλινη όψη του συγκροτήματος

Η νότια όψη στην Cruquiuskade αντιπροσωπεύει την «αστική πτυχή» της επέμβασης, με διαμερίσματα στην πλευρά του καναλιού και ένα εμπορικό χώρο στο επίπεδο του δρόμου. Οι βόρειες και δυτικές όψεις σχηματίζουν το γραφικό σκηνικό για την κεντρική περιοχή. Εδώ τα πολυώροφα «πάνελ» της τοιχοποιίας και τα ξύλινα πλαίσια των παραθύρων και των θυρών διανέμονται σε όλες τις προσόψεις σαν μια σκακιέρα. Τρία μεγάλα ανοίγματα στη δομή προσφέρουν θέα στο λιμάνι και τη σιδηροδρομική γραμμή από το εσωτερικό.¹¹⁹

Υπό μια ορισμένη έννοια, το Het Funen μπορεί να θεωρηθεί ως μια τεράστια κατασκευή με εσωτερική αυλή, όπως παρουσιάζεται στην «κόκκινη Βιέννη»¹²⁰, συναγωνίζοντας με μοντέλα κήπων όπως αυτά που υπερασπίστηκε ο Raymond Unwin, αλλά με πολύ μεγαλύτερη πυκνότητα και με μια άνευ προηγουμένου διαφοροποίηση των τύπων στέγασης. Οι αγροτικές ιδιότητες όπως η ηρεμία και το πράσινο συνδυάζονται αρμονικά με ένα υψηλό επίπεδο εγκαταστάσεων και με ποικιλία κατοικημένων καθώς και εργασιακών περιβαλλόντων που χαρακτηρίζουν την πόλη.¹²¹

¹¹⁹ FRITS VAN DONGEN Official Site, <https://www.fritsvandongen.nl/en/funen/>

¹²⁰ Βλ. κεφ.2.2.2

¹²¹ Het Funen, archiweb, <https://www.archiweb.cz/en/b/het-funen>

Εικόνες 64,65: Het Funen, Όψεις κτιρίων του συγκροτήματος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Η ποικιλομορφία και η διαφοροποίηση του έργου είναι το προϊόν μιας διαστρωματωμένης διαμόρφωσης αλληλοσυνδεόμενων δομών που δανείστηκαν από τις κλασσικές αστικές ενότητες.

Σε επίπεδο κατασκευής, βλέπουμε μια αυστηρή δομή που έχει μια τεκμηριωμένη μορφή κήπου-πόλης. Η απομόνωση της αυλής επιτρέπει τη δημιουργία ενός εσωτερικού κόσμου, ενώ η διαφάνειά των όψεων, με τη σειρά της, εξασφαλίζει ότι τα σπίτια στην αυλή έχουν υπέροχη πανοραμική θέα στην παλιά πόλη.

Σε επίπεδο δημόσιου χώρου, βλέπουμε μια πράσινη διάταξη που διεισδύει στην γειτονιά κατά μήκος των δρόμων αργής κυκλοφορίας και των κήπων μέσα στην κεντρική εσωτερική αυλή, ενώ ο σχεδιασμός κυκλοφορίας εναλλάσσεται με αυτή τη δομή. Με αυτόν τον τρόπο, οι δημόσιοι χώροι που μοιάζουν με αστικές και αγροτικές περιοχές εναλλάσσονται μεταξύ τους.

4.3. ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΥ ΤΕΤΡΑΓΩΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ

4.3.1. OLYMPIAKWARTIER, MVRDV

Το Olympiakwartier είναι μια αστική γειτονιά στην περιοχή Almere, κοντά στο Άμστερνταμ το σχέδιο της οποίας είναι βασισμένο σε μια σειρά από χάντρες.

Η Ένωση Στέγαση Stadgenoot ανέθεσε στους MVRDV να είναι οι σχεδιαστές για 60,000m² χώρο εργασίας, 120,000m² κατοικίας (1.000 κατοικίες), 15,000m² εκπαίδευση, 2,000m² επαγγελματικός χώρος, 2.640 θέσεις στάθμευσης και διάφορους δημόσιους χώρους.

Η συνολική σύνθεση έχει χωριστεί σε 82 κτιριακούς όγκους από τους οποίους οι MVRDV θα σχεδιάσουν τους 40. Προκειμένου να επιτευχθεί μια μεγάλη αστική πολυπλοκότητα μέσα στο σχέδιο, 42 από τα συνολικά 82 κτίρια θα σχεδιαστούν από 24 διαφορετικά αρχιτεκτονικά γραφεία από την Ευρώπη, την Ιαπωνία και την Αμερική.

Η ανάπτυξη της περιλαμβάνει εννέα αστικά συγκροτήματα που αποτελούνται από μια ποικιλία διαφορετικών τύπων κτιρίων ή και επαναλαμβανόμενων που οι αρχιτέκτονες συγκρίναν με ένα περιδέραιο από χάντρες. Τα στοιχεία μπορούν να είτε ακριβά και ξεχωριστά, είτε φθηνά, μεγάλα ή μικρά και να επαναλαμβάνονται σε διαφορετικά χρώματα ή υλικά.¹²²

Το σχέδιο επιτρέπει την ξεχωριστή ανάπτυξη των στοιχείων μέσα στο κάναβο που δημιουργείται: Βασικό χαρακτηριστικό της σύνθεσης είναι η μίξη χρήσεων κατοικίας και γραφείων που δημιουργούν μια σύνθετη αστική «εικόνα». Σημαντικό στοιχείο είναι επίσης ότι στην πλειοψηφία τους οι χώροι γραφείων και κατοικιών είναι σχεδιασμένοι έτσι ώστε να επιδέχονται αλλαγές και να προσαρμόζονται σε νέες μελλοντικές χρήσεις. Τέλος μέρος του γενικού σχεδίου είναι μια σειρά εμπορικών χώρων, αρκετών δημόσιων χώρων πρασίνου και μιας προβλεπόμενης αστικής πλατείας.¹²³

Εικόνα 66 : Olympiakwartier, Masterplan

Εικόνα 67 : Olympiakwartier, Συνολική άποψη του συγκροτήματος

¹²² MVRDV Official site, <https://www.mrvdv.nl/projects/65/olympia-quarter>

¹²³ Ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Κάθε κτίριο έχει ένα ισχυρό χαρακτήρα και προσφέρει είτε ξεχωριστά διακοσμημένους χώρους διαβίωσης για τους κατοίκους ή μια σαφή ταυτότητα από τις εταιρείες σχεδίασης. Τα σχέδια των MVRDV απλώνονται πάνω από την περιοχή και προσφέρουν στιγμές ηρεμίας μέσα στα συχνά εκφραστικά σχέδια των προσκεκλημένων αρχιτεκτόνων, φέρνοντας την γειτονιά σε ισορροπία.

Μια κεντρική δομή στάθμευσης εξυπηρετεί την αστική έννοια. Με την αποφυγή της υπόγειας στάθμευσης, μεγάλα δέντρα μπορούν να αναπτυχθούν στους κοινόχρηστους κήπους. Η κεντρική αυτή δομή στάθμευσης εγγυάται την άνετη κυκλοφορία των πεζών στην υπόλοιπη περιοχή. Ο συνδυασμός του φυσικού αερισμού, το ηλιακό φως και της πράσινης εσωτερικής αυλής κάνουν τη δομή ευχάριστη στη χρήση και με υψηλή ενεργειακή απόδοση. Η κλίμακα του χώρου στάθμευσης, μειώνει τον συνολικό αριθμό των χώρων στάθμευσης στην περιοχή.¹²⁴

Μετά από τη μελέτη αυτής της αστικής παρέμβασης συμπεραίνουμε πως πρωταρχικό μέλημα των αρχιτεκτόνων είναι η προσφορά των απαραίτητων **ανέσεων** στους πεζούς και μια άψογη **ισορροπία** μεταξύ δομημένου και αδόμητου χώρου. Η περιοχή μελέτης προβλέπεται να μετατραπεί σε πόλη φιλική, κυρίως προς τους πεζούς, υπακούοντας σε μια **περιβαλλοντική στρατηγική** που στοχεύει στη μείωση την κατανάλωση ενέργειας και τη ρύπανση του περιβάλλοντος.

Έτσι επιτυγχάνουν να δημιουργήσουν ελεύθερους δημόσιους χώρους που αποτελούν **δίκτυο σύνδεσης και όχι αποκοπής του αστικού ιστού**.

Ιδιαίτερα εμφανής είναι η εσωστρέφεια και η ομογένεια των οικοδομικών τετραγώνων που σχεδιάζουν οι MVRDV στο Olympiakwartier.

Εικόνες 68,69: Olympiakwartier, Τρισδιάστατες απεικονίσεις κτιρίων που σχεδιάστηκαν από τους Mvrdv

¹²⁴ MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/65/olympia-quarter>

4.3.2. ROTTERDAMERSTRASSE HOUSING, HERMAN HERTZBERGER

Στο συγκεκριμένο συγκρότημα ο Herman Hertzberger σχεδιάζει ένα συγκρότημα κατοικιών το οποίο αναπτύσσεται σε οικοδομικό τετράγωνο.

Αποτελεί ένα περιμετρικό συγκρότημα στο εσωτερικό του οποίου διαμορφώνεται ένα μεγάλος ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος. Ο χώρος αυτός χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη κοινωνικών δραστηριοτήτων για τους κατοίκους καθώς και για παιδικές χαρές, και μπορεί να παρακολουθείται από όλες της πλευρές του συγκροτήματος λόγω της περίκεντρης διάταξής του.

Οι είσοδοι των κατοικιών γίνονται από την εσωτερική πλευρά του συγκροτήματος, που έχει αναλάβει τη λειτουργία των δρόμων που παραδοσιακά βρίσκονται γύρω από το εξωτερικό τμήμα του συγκροτήματος. Οι ιδιωτικοί κήποι έχουν μετατοπιστεί στην εξωτερική πλευρά επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι η συνήθης αρχή των περιμετρικών συγκροτημάτων με κήπους στο εσωτερικό που περικλείεται από δρόμους έχει αναποδογυριστεί.

Εικόνα 70: Rotterdamstrasse Housing, Συνολική άποψη

Εικόνα 71: Rotterdamstrasse Housing, Εξωτερική άποψη του συγκροτήματος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Οι κοινόχρηστες σκάλες που οδηγούν προς την κεντρική πλατεία παίζουν κομβικό ρόλο καθώς δημιουργούν τις βάσεις για μπαλκόνια με θέα στην εσωτερική αυλή.

Κατά το σχεδιασμό του δεν ασχολείται μόνο με τη κατασκευή του συγκροτήματος αλλά και με την ένταξη του οικοδομικού τετραγώνου στην περιοχή.

Επιδιώκει την δημιουργία αστικότητας στο εσωτερικό καθώς η επέμβαση διασχίζεται από ένα από τους δρόμους της περιοχής εντάσσοντας την λύση στον ιστό. Ακόμα ο ανοιχτός εσωτερικός χώρος αυτός αποτελείται από διαδρομές για τους πεζούς που επιτρέπουν την κίνηση σε αυτόν.

Ο αρχιτέκτονας λοιπόν προσπαθεί να δημιουργήσει πορείες και δρόμους στο εσωτερικό του οικοδομικού τετράγωνο και να σιγουρευτεί ότι η αστική πυκνότητα, λόγω της μεγάλης έκτασης που καταλαμβάνει το συγκρότημα στην περιοχή, έχει διασφαλιστεί.

Εικόνα 72: Rotterdamstrasse Housing,
Άποψη των κοινόχρηστων σκαλών

Εικόνα 73: Rotterdamstrasse Housing,
Άποψη του εσωτερικού κοινόχρηστου
χώρου

4.4. ΣΥΝΔΙΑΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ ΓΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ

4.4.1. GWL TERREIN, KCAP (KEES CHRISTIANSE)

Το δημοτικό συμβούλιο του Westerpark αποφάσισε, το 1989, να αναπτύξει την πρώην τοποθεσία της δημοτικής επιχείρησης πόσιμου νερού («GWL») στο Άμστερνταμ σε κατοικημένη περιοχή. Το συγκρότημα θα αποτελούσε μια φιλική προς το περιβάλλον κατοικημένη περιοχή χωρίς αυτοκίνητα.

Τα σχέδια όχι μόνο επηρέασαν τη χρήση των αυτοκινήτων αλλά και την ιδιοκτησία αυτοκινήτων - οι μόνοι χώροι στάθμευσης που δημιουργήθηκαν, δημιουργήθηκαν στην άκρη του συγκροτήματος. Το συγκρότημα περιλαμβάνει ιδιοκτησίες τόσο για ενοικίαση όσο και για αγορά, με έμφαση σε μεγαλύτερες κατοικίες για οικογένειες. Υπάρχουν άνετοι υπαίθριοι χώροι, διαμερίσματα με κήπους στην οροφή, ιδιωτικοί κήποι για τις ισόγειες ιδιοκτησίες και ένας πράσινος δημόσιος χώρος που προορίζεται όχι μόνο για τους κατοίκους αλλά και για όσους ζουν στις πυκνοκατοικημένες παρακείμενες γειτονιές.¹²⁵

Λόγω της ισχυρής συνοχής και της υψηλής πυκνότητάς του, η επέμβαση αναπτύσσεται ως ένα ενιαίο, μεγάλης κλίμακας αστικό στοιχείο. Ταυτόχρονα, αποτελεί μια ανοιχτή ζώνη με οικιστικά τετράγωνα μέσα στο πράσινο, «μια όαση ηρεμίας μέσα στο μητροπολιτικό χάος». Η τοποθεσία που αναπτύσσεται το GWL-Terrein σηματοδοτεί το όριο μεταξύ των παραδοσιακών κατοικιών της γειτονιάς Staatslieden και των επιχειρήσεων και της βιομηχανίας στα δυτικά.¹²⁶

Εικόνες 74,75:GWL Terrein πριν και μετά την επέμβαση

¹²⁵ GWL terrain: an urban eco area, <https://gwl-terrein.nl/bezoekers/gwl-terrain-an-urban-eco-area/>

¹²⁶ GWL-Terrein Amsterdam [NL], https://www.kcap.eu/en/projects/v/gwl_terrein/

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

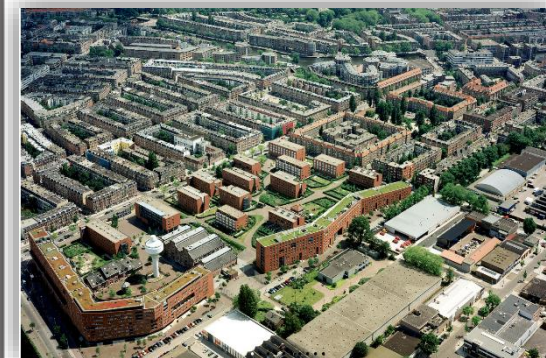
Το οικιστικό πρόγραμμα περιλαμβάνει μια οικολογική γειτονιά 29.000 τ.μ. για 600 οικιστικές μονάδες, με ενσωμάτωση υφιστάμενων ιστορικών κτιρίων και επεξεργασία τριών κτιρίων. Εκτός από τα ιστορικά κτίρια και ένας πύργος νερού διατηρήθηκε. Αυτά τα στοιχεία αποτελούν τώρα την «εντυπωσιακή καρδιά της γειτονιάς»¹²⁷.

Ο χώρος έχει πυκνότητα 100 κατοικιών ανά εκτάριο και περιλαμβάνει κοινόχρηστες κατοικίες, κτίρια κατοικία-εργασίας, ένα κοινοτικό κέντρο και διάφορες άλλες χρήσεις και παροχές. Στις δυτικές και βόρειες πλευρές του, ο χώρος περικλείεται από ένα αναδιπλούμενο οικιστικό μπλοκ που υψώνεται από τέσσερις ορόφους στο νότο έως εννέα στο βορειοανατολικό τμήμα. Αυτή η επιμήκης ενότητα περιλαμβάνει περίπου το 57% των κατοικιών και αποτελεί το όριο μεταξύ των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και της κατοικημένης περιοχής. Επίσης, προστατεύει την περιοχή από τον δυτικό άνεμο και από τον θόρυβο του οδικού άξονα Haarlemmerweg. Μαζί, τα 14 μπλοκ τεσσάρων έως πέντε ορόφων περιβάλλουν ένα πάρκο. Στέκονται σαν πράσινα νησιά με ιδιωτικούς κήπους που περιβάλλεται από φράκτες¹²⁸.

Όσον αφορά τον **οικολογικό χαρακτήρα** της, η επέμβαση σχεδιάζεται γύρω από έξι βασικά περιβαλλοντικά ζητήματα: τα δομικά υλικά, την ενέργεια, το νερό, τη βλάστηση, τα απόβλητα και την κυκλοφορία.¹²⁹

Υλικά: Χρησιμοποιήθηκαν υλικά φιλικά προς το περιβάλλον. Για παράδειγμα, επιλέχθηκε τούβλο αντί για πλαστική μόνωση επειδή είναι πιο ανθεκτικό και επιλέχθηκε ξύλο πεύκης αντί για τοπικό σκληρό ξύλο επειδή είναι πιο βιώσιμο.

Ενέργεια: Από άποψη σχεδιασμού, η περιοχή χρησιμοποιεί την ηλιακή ενέργεια προσανατολίζοντας την πλειοψηφία των κτιρίων προς την κατεύθυνση βορρά-νότου. Αλλά η μεγαλύτερη εξοικονόμηση ενέργειας προέρχεται από την κατασκευή μιας ειδικής μονάδας συμπαραγωγής για την περιοχή, η οποία χρησιμοποιεί την υπερβολική θερμότητα από τη διαδικασία παραγωγής ενέργειας για τη θέρμανση των σπιτιών.

Εικόνα 76 :GWL Terrein, Συνολική άποψη του συγκροτήματος

¹²⁷ GWL-Terrein Amsterdam [NL], https://www.kcap.eu/en/projects/v/gwl_terrein/

¹²⁸ Ο.π.

¹²⁹ GWL Terrain: Amsterdam's first car-free neighborhood, <http://sustainableamsterdam.com/2016/02/gwl-terrain-amsterdams-first-car-free-neighborhood/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Νερό: Μια βασική καινοτομία είναι μια δομή που συγκεντρώνει τα όμβρια ύδατα της περιοχής και τα ελευθερώνει απευθείας στο έδαφος ή ανοίγει κανάλια, παρακάμπτοντας το σύστημα αποχέτευσης. Εκ των υστέρων, το μέτρο αυτό θεωρήθηκε ως ένα από τα λιγότερο επιτυχημένα, διότι οι δεξαμενές που συλλέγουν νερό συχνά φράσσουν και οι περισσότερες δεν χρησιμοποιούνται πλέον.

Πράσινο: Ο χώρος σχεδιάστηκε για να διαθέτει άφθονους χώρους πρασίνου με τη μορφή ιδιωτικών, κοινόχρηστων και δημόσιων κήπων. Υπάρχουν επίσης πράσινες στέγες, οι οποίες συμβάλλουν στη συλλογή των ομβρίων υδάτων και στην καταπολέμηση της επίδρασης της θερμότητας.

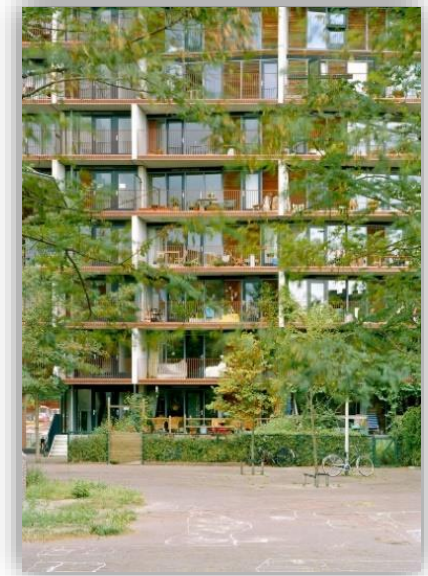
Απόβλητα: Το GWL Terreïn ήταν μια από τις πρώτες περιοχές του Άμστερνταμ για την εφαρμογή υπόγειων αποβλήτων και τη διάθεση υάλου και χαρτιού.

Κυκλοφορία: Ολόκληρη η περιοχή σχεδιάστηκε ως μια ασφαλής περιοχή χωρίς αυτοκίνητα, η οποία είναι προσβάσιμη μόνο από τις υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης. Η ιδέα ήταν να δημιουργηθεί ένας χώρος στον οποίο να είναι ασφαλές για τα παιδιά να παίζουν. Η επέμβαση παρέχει μόνο ένα περιορισμένο αριθμό σημείων στάθμευσης στα άκρα του συγκροτήματος.

Μορφολογικά επιδίδεται σε συνδυασμό τυπολογιών δημιουργώντας ένα πολυδιάστατο συγκρότημα. Επιτυχία του συγκροτήματος αποτελεί το γεγονός ότι οι κοινόχρηστοι χώροι προωθούν τις κοινωνικές συναναστροφές βασικό στόχο της συλλογικής κατοίκησης. Επίσης αποτελεί ένα εξαιρετικό μοντέλο-πρότυπο για το πως μια πόλη μπορεί να μετατρέψει μια πρώην βιομηχανική περιοχή σε βιώσιμη γειτονιά.

Εικόνα 77 :GWL Terreïn, Άποψη του συγκροτήματος

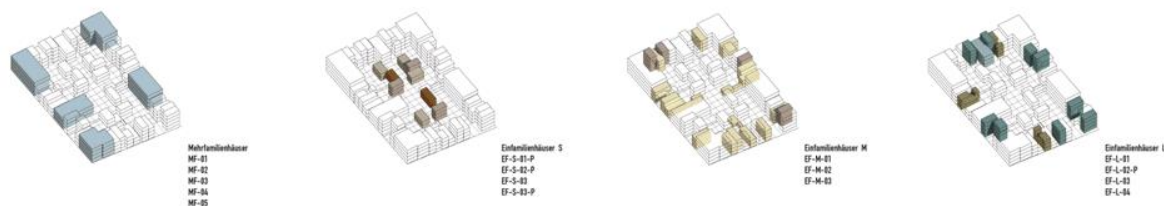

Εικόνα 78 :GWL Terreïn, Όψη του συγκροτήματος

4.4.2.URBAN HYBRID, MVRDV

Οι MVRDV ανακοινώθηκαν από την πόλη Emmen της Ελβετίας ως νικητές του διαγωνισμού Feldbreite για ένα συγκρότημα κατοικιών, το οποίο αποτελείται από 95 σπίτια 16 διαφορετικών τύπων. Η πρόταση τους για το Urban Hybrid συνδυάζει χαρακτηριστικά της πόλης - κεντρική τοποθεσία, ιδιωτικότητα, υπόγειο πάρκινγκ - με τα χαρακτηριστικά της προαστιακής ζωής: κήπους, πολυεπίπεδη διαβίωση και μια κοινότητα γειτονιάς.

Αντί για το συγκρότημα κατοικιών που ζητήθηκε στη σύντομη διακήρυξη του διαγωνισμού, οι MVRDV δημιούργησαν ένα μικτό αστικό συγκρότημα με πολυκατοικίες στις γωνίες, μικρότερα μπλοκ κατοικιών κατά μήκος των οδών και σπίτια με κήπους και αίθρια εσωτερικά του συγκροτήματος.¹³⁰

Εικόνα 79 : Urban Hybrid, Τύποι κατοικίας

Οι 16 διαφορετικοί τύποι κατοικιών, οι οποίοι ποικίλουν σε μέγεθος από 30 έως 130 m² και από έναν έως τέσσερις ορόφους, θα προσελκύσουν φυσικά μια μικτή ομάδα κατοίκων, ένας σημαντικός παράγοντας για τη δημιουργία ενός ζωντανού αστικού περιβάλλοντος. Το έργο αποτελείται από 9000 τ.μ. κατοικιών, 2034 τ.μ. υπηρεσίες και υπόγειο χώρο στάθμευσης 2925 τ.μ.¹³¹

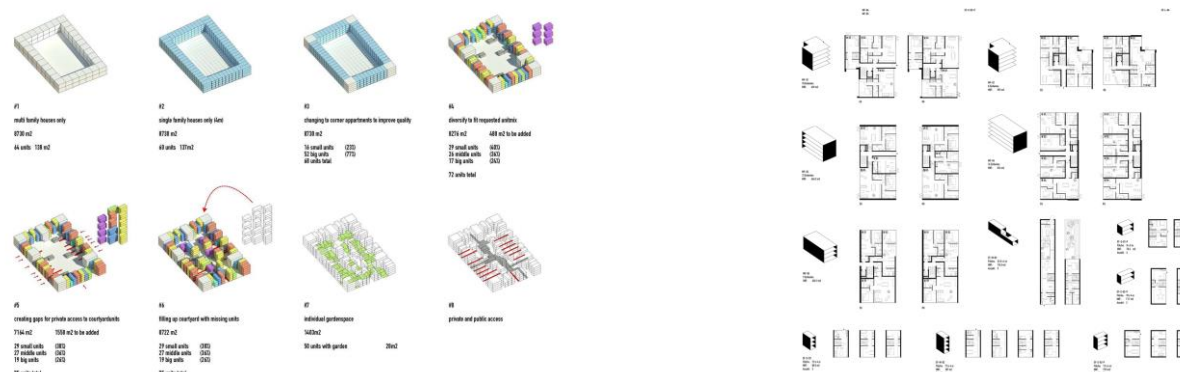
¹³⁰ MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/14/urban-hybrid>

¹³¹ Ο.π.

Εικόνες 80,81: Φωτορεαλιστικές απεικονίσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Εικόνες 82,83: Urban Hybrid, Τυπολογίες των κατοικιών

Κάθε σπίτι ή διαμέρισμα θα έχει το δικό του χρώμα πρόσοψης, δίνοντας έμφαση στην ατομική του ιδιοκτησία. Μια ποικιλία παστέλ χρωμάτων επιλέχθηκε με βάση τα συγκεκριμένα χρώματα που παραδοσιακά βρίσκονται στα ιστορικά κέντρα των ελβετικών πόλεων στην περιοχή της Λουκέρνης, όπως το Beromünster.¹³²

Το εξωτερικό του συγκροτήματος αποτελεί μια ποικιλόμορφη αστική όψη ενώ το εσωτερικό προσφέρει την ποιότητα ενός πράσινου και οικείου χωριού. Το εσωτερικό του συγκροτήματος χωρίζεται τόσο σε ιδιωτικούς όσο και σε δημόσιους χώρους, με διαχωριστικούς τοίχους και τμήματα των τοίχων που μπορούν να περιστραφούν και να χρησιμοποιηθούν ως τραπέζια πινγκ-πονγκ.

Ο σχεδιασμός τοπίου επιχειρεί να εξαλείψει τα όρια μεταξύ του εξωτερικού και του εσωτερικού του συγκροτήματος δημιουργώντας την αίσθηση ενός ενιαίου πάρκου. Επιπλέον, προβλέπεται μεγάλη ποικιλία οπωροφόρων δένδρων στο εσωτερικό του συγκροτήματος, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο χώρο. Οι οροφές των κτιρίων θα φυτευτούν και θα χρησιμοποιηθούν ως επιπλέον υπαίθριος χώρος.

Εικόνες 84,85: Φωτορεαλιστικές απεικονίσεις

¹³² Article, Urban Hybrid Housing Winning Proposal / MVRDV by Alison Furuto

4.5. ΝΕΕΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ

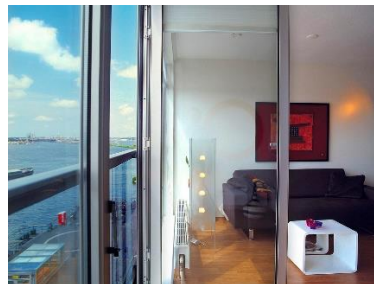
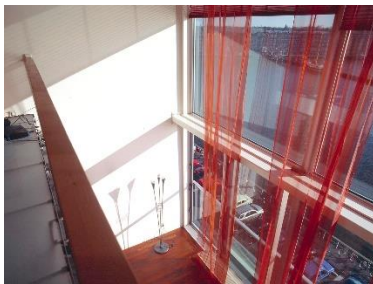
4.5.1. **SILODAM, MVRDV**

Στο δυτικό τμήμα του λιμανιού του Άμστερνταμ μια εκτεταμένη αστική επιχείρηση αναδιαμορφώνει ένα κτίριο που λειτουργούσε ως κτίριο φράγματος και σιλό σε ένα «πολύχρωμο συγκρότημα μέσα στο νερό». Ένα μικτό πρόγραμμα στέγασης, γραφείων, χώρων εργασίας, εμπορικών και δημόσιων χώρων διαρρυθμίζεται σε ένα αστικό κτίριο βάθους 20 μέτρων και ύψους 10 ορόφων.¹³³

Το πρόβλημα μιας ταχέως μεταβαλλόμενης αγοράς στέγης προσεγγίστηκε με μια σειρά διαφορετικών τύπων κατοικιών. Συνολικά φιλοξενεί 157 κατοικίες. Τα διαμερίσματα διαφέρουν σημαντικά στο μέγεθος, την τιμή και την οργάνωση, γεγονός που εσκεμμένα προσελκύει μια μεταβαλλόμενη δημογραφία και προωθεί την ατομικότητα.

Δημιουργήθηκαν μια σειρά γειτονιών από 8 έως 12 διαμερίσματα και μπλοκ διαμερισμάτων που περιβάλλουν ένα διάδρομο, έναν κήπο, μια γκαλερί και μια κεντρική αίθουσα.¹³⁴

Η οργάνωση του εσωτερικού σχεδιασμού οδηγεί σε συγκεκριμένα διαμερίσματα: διαμερίσματα με πανοραμική θέα, με θέα και στις δύο πλευρές, διαμερίσματα διπλού ύψους, διαμερίσματα με αίθριο, διαμερίσματα με θέα στο λιμάνι. Επιπλέον, οι απαιτήσεις σε φυσικό φωτισμό οδήγησαν σε διαφορετικό αριθμό παραθύρων για καθένα από αυτούς τους τύπους.

Εικόνες 86,87,88: Silodam, Εσωτερικές απόψεις των διαμερισμάτων

Εικόνα 89: Silodam, Mvrdv

Εικόνα 90: Silodam, Η όψη του συγκροτήματος προς το λιμάνι

¹³³ MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam>

¹³⁴ Ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ _ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Το σημείο εκκίνησης για το σχεδιασμό των MVRDV ήταν η επιθυμία να φιλοξενηθεί μια μεγάλη ποικιλία σπιτιών, συγκεντρώνοντας οικογένειες διαφορετικών εισοδημάτων, ηλικιωμένους κατοίκους, γραφεία και καλλιτέχνες.

«Οι πελάτες μας ζήτησαν να κατασκευάσουμε ένα κτίριο για πολλούς διαφορετικούς τύπους κατοικιών και πολλά διαφορετικά μοντέλα χρηματοδότησης, έτσι θέλαμε να διερευνήσουμε τις διαφορές στις οικονομικές κατηγορίες - όχι μόνο να φτιάξουμε μεγαλύτερα και μικρότερα διαμερίσματα που ήταν τα ίδια, αλλά να διαφέρουν συνολικά, με πολύ διαφορετικούς χώρους μέσα»¹³⁵

«Έχει γίνει μια διατομή της κοινωνίας του Άμστερνταμ, έτσι θα βρείτε οικογένειες, ηλικιωμένους, ανθρώπους με πολλά διαφορετικά χόμπι, στάσεις και τρόπους ζωής, και όλοι είναι ενωμένοι σε ένα κτίριο»¹³⁶

Η De Vries εξηγεί ότι κάθε σύμπλεγμα κατοικιών είχε τον δικό του τύπο πρόσοψης. «Προσπαθήσαμε να κρατήσουμε απλό το εξωτερικό του κτιρίου - ένα είδος μεγάλου μπλοκ που βρίσκεται μέσα στο νερό»¹³⁷

Στο εσωτερικό, οι διάδρομοι σχεδιάστηκαν για να λειτουργούν σαν εσωτερικοί δρόμοι. Υπάρχουν επίσης διάφοροι χώροι συνάντησης διάστικτοι γύρω από το κτίριο, συμπεριλαμβανομένης μιας μικρής αποβάθρας κάτω από αυτό.

Το Silodam αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα διαχείρισης της ιδέας της απομόνωσης. Ο χώρος δεν ρέει απλά σε οριζόντια κατεύθυνση αλλά εκτείνεται και κάθετα μεταξύ των ορόφων γεγονός που μπορεί να αναγνωριστεί και στην πρόσοψη με κάθε μέρος του συγκροτήματος να εκφράζεται με διαφορετικό σχεδιασμό και χρώματα.

Επιτυχία της επέμβασης αποτελεί το γεγονός ότι κατάφερε με επιτυχία να συνδυάσει διαφορετικές τυπολογίες προοριζόμενες για διαφορετικές δημογραφικές ομάδες γεγονός που προσδίδει στο συγκρότημα τη μορφή μιας μικρογραφίας της πόλης.

¹³⁵ Nathalie de Vries interview: MVRDV's Silodam block, Dezeen movie

¹³⁶ Ο.π.

¹³⁷ Ο.π.

Εικόνες 91,92: Silodam, Απόψεις της αποβάθρας

4.5.2. TOOLENBURG ZUID, SCHIPHOL, STEVEN HOLL

Το Toolenburg-Zuid αποτελεί μια πρόταση της ομάδας Steven Holl Architects για έναν διαγωνισμό στην περιοχή Schiphol στην Ολλανδία, όπου βρίσκεται και το διεθνές αεροδρόμιο. Το σχέδιό τους προτείνει έναν αυτοσυντηρούμενο χώρο διαβίωσης για τον σύγχρονο διεθνή πολίτη. Η νέα πόλη που σχεδιάζεται έχει σκοπό να ικανοποιήσει την ποικιλία των συνθηκών διαβίωσης των σύγχρονων οικογενειών μέσω ενός ευέλικτου κατασκευαστικού σχεδίου, το οποίο θα προσαρμόζεται σε διαφορετικά προγράμματα και τρόπους ζωής, αυξάνοντας έτσι την ωφέλιμη διάρκεια ζωής στα κτίρια.

Η πρόταση περιλαμβάνει έξι τύπους κτιρίων: Cactus Towers, Polder Voids, Co-Housing Arms, Floating Villas, Checkerboard Villas και House-Factories, οι οποίοι δημιουργούν το δικό της οικοσύστημα, σε αρμονία με το φυσικό τοπίο, μέσω της συλλογής όμβριων υδάτων για άρδευση, της άντλησης νερού εντός του συγκροτήματος με χρήση ηλιακής ενέργειας, και την εκμετάλλευση της αιολικής και γεωθερμικής ενέργειας της περιοχής.¹³⁸

Εικόνες 93,94: Προοπτικές απόψεις της επέμβασης

Το Toolenburg-Zuid αναπτύσσεται ως μια ζωτική και δυναμική οικιστική κοινότητα, που μέσω του γενικού σχεδιασμού και των κτιρίων ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις ανάγκες των αναδυόμενων πολιτιστικών και περιβαλλοντικών τάσεων.

¹³⁸ Steven Holl Architects Official site, <http://www.stevenholl.com/projects/toolenburg-zuid>

Εικόνα 95: Toolenburg-Zuid, Masterplan

Εικόνα 96: Μακέτα της επέμβασης

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η κατοικία ως βασικός χώρο διαβίωσης αλλά και ως συστατικό της πόλης που δομεί τον ιστό της θα αποτελεί πάντοτε ένα στοιχείο συζήτησης και προβληματισμού για τους αρχιτέκτονες.

Στην παρούσα μελέτη, προσεγγίσαμε και αναλύσαμε προτάσεις που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη κοινωνική διάσταση της κατοικίας μέσα από το συλλογικό και παρατηρήσαμε ότι ακολουθούν τις καινοτομίες της εποχής τους με σκοπό να δώσουν λύσεις στα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί και να αντιμετωπίσουν την κοινωνική πραγματικότητα της υπερπλήρους σοσιαλιστικής πόλης.

Σχεδιάζονται νέοι τύποι κατοικιών με βάση την εμπειρία της πραγματικής ζωής, καθώς και δημόσιοι κοινόχρηστοι χώροι. Δημιουργούνται “πόλεις μέσα στις πόλεις”, οι οποίες είναι χωροταξικά, καθώς και λειτουργικά βελτιστοποιημένες για τους κατοίκους και ενσωματώνουν ένα σύστημα διανομής αγαθών και υπηρεσιών που παρέχουν ανεξάρτητη υποστήριξη στη μονάδα κατοικίας και ανταποκρίνονται στις ανάγκες των κατοίκων τους και στη διασφάλιση της λειτουργικής αυτονομίας τους σε σχέση με το εξωτερικό.

Αυτές οι συλλογικές κοινότητες μαζικής κατοίκησης συνοψίζουν ιδέες αποσυμφόρησης του αστικού χώρου με φουτουριστικές προτάσεις περί πυκνότητας κατοίκησης και τεχνολογικής αντιμετώπισης με στόχο την υγιεινή, τη φύση, την αυτονομία. Ενοποιούν τις έννοιες που εκτυλίσσονται γύρω από την ιδέα του σύγχρονου τρόπου ζωής. Μετατρέπουν μια ιδέα της αρχιτεκτονικής σε προϊόν της λογικής, ένα εργαλείο για να οριοθετήσουν το κοινωνικό σύστημα ως ένα σύστημα της λογικής. Ενσωματώνουν τις αρχές της λειτουργικότητας και της οικονομίας, αναγνωρίζοντας την αρχιτεκτονική, προκειμένου να φέρουν το αστικό περιβάλλον και να προσφέρουν καλύτερες ευκαιρίες για ομάδες ανθρώπων.

Η δημιουργία μιας νέας μηχανικής κίνησης, η οργάνωση των λειτουργιών, ο σχεδιασμός ενός ολοκληρωμένου συστήματος, αποτελούν δυνατότητες που χρησιμοποιούνται με πειθαρχημένο τρόπο και αντανακλούν την τεράστια επιθυμία να παρέμβουν στη διαδικασία της αρχιτεκτονικής και της σύγχρονης κοινωνίας. Επιπλέον, υλοποιούν τον νέο τύπο “γειτονιάς”, με σκοπό την καλύτερευση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων σήμερα, όπου ο μεγάλος αριθμός του πληθυσμού στα αστικά κέντρα αποτελεί το βασικότερο πρόβλημα για την ποιότητα ζωής, λαμβάνοντας υπόψη

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

τους το διαφορετικό κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο των ανθρώπων, με σκοπό να αποτυπωθεί αυτή η διαφορετική κοινωνική δομή των ανθρώπων σε αυτές.

Είναι προφανές, λοιπόν, πως η κατοίκηση στην πόλη είναι και θα είναι ένα από τα σημαντικότερα, όχι μόνο αρχιτεκτονικά, αλλά και κοινωνικά ζητήματα. Τι είναι αυτό που χρειάζεται ο κάτοικος της πόλης για να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής του; Από τη μια έχουμε μια τάση φυγής από τα αστικά κέντρα και από την άλλη τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και του αστικού τοπίου. Το σημαντικότερο όμως που συνδυάζει τα δύο παραπάνω είναι η μεταφορά ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής στα αστικά κέντρα, με τη δημιουργία κοινοτήτων, γειτονιών, όπου η κατοίκηση είναι συλλογική και οι άνθρωποι μέσα από μια κοινή προσπάθεια καταφέρνουν να διαμορφώσουν νέες μορφές οργάνωσης, νέες αρχές και νέους τρόπους ζωής.

ΒΙΒΛΙΑ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Κατοίκιση και κατοικία : διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής, Άννη Βρυχεία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003
- Η εξέλιξη των ιδεών για την κατοικία: 1870-1970, Kenneth, Frampton, Αρχιτεκτονικά Θέματα, τεύχος 8, εκδόσεις Δουμάνη, Αθήνα, 1974
- Η Εργατική Κατοικία κατά τον Πρώτο Αιώνα της Εκβιομηχάνισης στη Δυτική Ευρώπη: Η Περίπτωση της Γερμανίας, Κερεσσετζή, Σύλβια, Τεχνικά Χρονικά, 2000
- Φρίντριχ Ένγκελς, «Για το ζήτημα της κατοικίας», Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2012
- Μοντέρνα αρχιτεκτονική : ιστορία και κριτική, Kenneth Frampton , Θεμέλιο, 2009
- Friedrich Engels, Die Lage der arbeitenden Klasse in England, Leipzig, Germany, 1845
- Βιομηχανική Επανάσταση, Βιομηχανική Πόλη, Λαζαρίδης, Π., Benevolo, L., Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1978
- Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982
- Moderate decentralization, Urban Utopias in the Twentieth Century, Robert Fishman, The MIT Press, England, 1982
- Ιστορία της Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής: Κινήματα Ιδέες και Δημιουργοί στο Δεύτερο Μισό του 20^{ου} Αιώνα, σελ. 293-294, Josep Maria Montaner, 2014
- Η Αρχιτεκτονική της πόλης, Aldo Rossi, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991
- The architecture of Red Vienna 1919 – 1934, Eve Blau, The MIT Press, London 1999
- Για μια Αρχιτεκτονική, Le Corbusier, μτφρ. Τουρνικιώτης Π., εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα, 2004
- Η Χάρτα των Αθηνών, Le Corbusier, μτφρ. Κουρεμένος Σ., εκδόσεις ύψιλον/βιβλία, Αθήνα, 2003

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Team 10: an archival history, Annie Pedret, Routledge Press, Canada 2013
- Team 10 Primer, Alison Smithson, MIT Press, 1968
- Πόλη κατοικία αρχιτεκτονική: Κανδύλης, Josic, Woods, Λαζαρίδης, Π. Γ., Αθήνα: Παρατηρητής
- Αρχιτεκτονική και Κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas, Λέφας, Π., εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2008
- Ιστορική εξέλιξη της κατοικίας, Δημητρέλης, Λ.-Δ., Οργανισμός Δημητρέλη, 1985
- Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής: με έμφαση στον 19ο και 20ο αιώνα, Λάββας, Γ. Π., University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2002
- Συνέντευξη του Alejandro Zaera με τον Alvaro Siza στο EL croqui 68/69+95 / Alvaro Siza 1958 2000
- Winy, M. (., & Victor, J. (. (2005). KM3, Excursions on capacities: MVRDV. Barcelona: ACTAR

ΑΡΘΡΑ

- Αρχιτεκτονικές Ματιές, Η «Χάρτα της Αθήνας» και το ιστορικό της πλαίσιο (Α μέρος) - <http://www.greekarchitects.gr>
- Αρχιτεκτονικές Ματιές, «Διερεύνηση της επιρροής του μοντέρνου κινήματος στον σχεδιασμό και την ανέγερση των προσφυγικών κατοικιών στην Αθήνα και τον Πειραιά (1930-1940)» - <http://www.greekarchitects.gr>
- Housing estates in Berlin Modern Style, Nomination for inscription on the unesco world heritage list, Berlin, January 2006
- Save Berlin: How IBA 1987 saved Berlin by Dan Borden, 2011

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- How Newcastle's 'street in the sky' was built - and why the Byker Wall isn't going anywhere fast by Chris Knight
- Byker Wall: Newcastle's noble failure of an estate - a history of cities in 50 buildings, day 41 by Anna Minton
- Urban Hybrid Housing Winning Proposal / MVRDV by Alison Furuto

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- AD Classics: Unite d' Habitation/ Le Corbusier, www.archdaily.com
- Brutalist buildings: Unité d' Habitation, Marseille by Le Corbusier, www.dezeen.com
- Byker wall, Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Byker_Wall
- MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/152/ypenburg>
- FRITS VAN DONGEN Official Site, <https://www.fritsvandongen.nl/en/funen/>
- Het Funen, archiweb, <https://www.archiweb.cz/en/b/het-funen>
- MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/65/olympia-quarter>
- GWL terrain: an urban eco area, <https://gwl-terrein.nl/bezoekers/gwl-terrain-an-urban-eco-area/>
- GWL-Terrein Amsterdam [NL], https://www.kcap.eu/en/projects/v/gwl_terrein/
- GWL Terrain: Amsterdam's first car-free neighborhood, <http://sustainableamsterdam.com/2016/02/gwl-terrain-amsterdams-first-car-free-neighborhood/>
- MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/14/urban-hybrid>
- MVRDV Official site, <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam?photo=2257>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Nathalie de Vries interview: MVRDV's Silodam block, Dezeen movie
- Steven Holl Architects Official site, <http://www.stevenholl.com/projects/toolenburg-zuid>

Εικόνα 1: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Phalanst%C3%A8re>

Εικόνα 2: http://81.47.175.201/flagship_visions/index.php/utopia/337-the-phalanstery-charles-fourier

Εικόνα 3: <https://poderesunidos.wordpress.com/2010/02/09/falansterios-charles-fourier/>

Εικόνα 4: <https://eichenlaub.tumblr.com/post/32440546472/detail-from-a-plan-for-a-garden-city-ebenezer/amp>

Εικόνα 5: https://www.researchgate.net/figure/Howards-three-magnets-diagram-Source-Uxchester-gardencity-Wolfson-Economics-Prize_fig1_334609864

Εικόνα 6: https://www.researchgate.net/figure/Garden-City-and-surroundings-as-proposed-by-Ebenezer-Howard-1898_fig1_280246037

Εικόνα 7: https://www.researchgate.net/figure/Figura-2-Lamina-7-Group-of-Slumless-Smokeless-Cities-Ebenezer-Howard-Fuente_fig2_309851279

Εικόνα 8: <https://www.flickr.com/photos/quadralectics/4371267974>

Εικόνα 9: http://www.mediaarchitecture.at/architekturtheorie/garden_cities/

Εικόνα 10: <https://i.pinimg.com/originals/2c/09/cd/2c09cd5d9fab2ee2519283cacb415178.jpg>

Εικόνα 11: <https://artchist.wordpress.com/2016/09/29/the-hufeisensiedlung-in-berlin-by-bruno-taut-martin-wagner/#jp-carousel-7607>

Εικόνα 12: https://www.archweb.it/dwg/arch_arredi_famosi/Bruno_Taut/Hufeisensiedlung

Εικόνα 13: http://a5.images.divisare.com/image/upload/c_fit,f_jpg,q_80,w_1200/v1467903330

Εικόνα 14: <https://artchist.wordpress.com/2016/09/29/the-hufeisensiedlung-in-berlin-by-bruno-taut-martin-wagner/#jp-carousel-7574>

Εικόνα 15: <https://artchist.wordpress.com/2016/09/29/the-hufeisensiedlung-in-berlin-by-bruno-taut-martin-wagner/#jp-carousel-7583>

Εικόνα 16: <https://artchist.wordpress.com/2016/09/29/the-hufeisensiedlung-in-berlin-by-bruno-taut-martin-wagner/#jp-carousel-7581>

Εικόνα 17: <https://artchist.wordpress.com/2016/09/29/the-hufeisensiedlung-in-berlin-by-bruno-taut-martin-wagner/#jp-carousel-7603>

Εικόνα 18: <https://www.berlin.de/ba-charlottenburg-wilmersdorf/ueber-den-bezirk/sonstiges/ortsteile/mdb-ringsiedl.jpeg>

Εικόνα 19: <https://terraincritical.files.wordpress.com/2010/08/siemensstadt1.jpg>

Εικόνες 20,21: <https://terraincritical.wordpress.com/2010/08/12/scharoun-and-siemensstadt/>

Εικόνα 22: <https://terraincritical.files.wordpress.com/2010/08/dsc01433.jpg>

Εικόνα 23: <https://terraincritical.files.wordpress.com/2010/08/dsc01435.jpg>

Εικόνα 24: <https://pixels.com/featured/2-karl-marx-hof-vienna-xavier-durn.html>

Εικόνα 25: https://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx-Hof

Εικόνα 26: <https://fineartamerica.com/featured/1-karl-marx-hof-vienna-xavier-durn.html>

Εικόνα 27: <http://www.dasrotewien.at/seite/karl-seitz-hof>

Εικόνα 28: <https://www.flickr.com/photos/hstachel/7106487345>

Εικόνα 29: <https://de.wikipedia.org/wiki/Karl-Seitz-Hof>

Εικόνα 30: <https://de.phaidon.com/agenda/architecture/articles/2019/january/22/le-corbusiers-grand-designs-the-unite-d-habitation/>

Εικόνα 31: <https://www.flickr.com/photos/cittadioro/3807420852>

Εικόνα 32: <https://www.plataformaarquitectura.cl/cl/771341/clasicos-de-arquitectura-unite-dhabitation-le-corbusier>

Εικόνα 33: <https://www.slideshare.net/MayurWaghulde3/united-habitation-le-corbusier>

Εικόνα 34: <https://plans.arch.ethz.ch/archives/project/housing-tower-hansaviertel>

Εικόνα 35: <https://hiveminer.com/Tags/berlin%2Cbroek/Timeline>

Εικόνες 36,37: <https://plansofarchitecture.tumblr.com/post/123694682120/arne-jacobsen-bella-vista-1932-1937-copenhagen>

Εικόνα 38: https://da.wikipedia.org/wiki/Fil:Arne_Jacobsen_Bellavista_2005-04.jpg

Εικόνα 39: <https://circarq.wordpress.com/2017/08/10/arne-jacobsen-en-bellevue/>

Εικόνα 40: <https://www.baunetz.de/mobil/meldung.html?cid=4801497>

Εικόνα 41: <https://www.archipicture.eu/Architekten/Grossbritannien/Smithson%20A+P>

Εικόνα 42: <https://dailyphotostream.blogspot.com/2013/03/kreuzberg-tower.html>

Εικόνα 43: http://architectuul.com/architecture/view_image/checkpoint-charlie-museum/9202

Εικόνα 44: <https://www.chroniclelive.co.uk/news/local-news/byker-wall-residents-celebrate-transfer-1368008>

Εικόνα 45: <https://www.webbaviation.co.uk/aerial/picture.php?/19166>

Εικόνα 46: <https://www.barbourproductsearch.info/landmark-byker-wall-estate-recharged-by-solar-news039889.html>

Εικόνα 47: <https://portuguesearchitectures.wordpress.com/2014/07/06/1977habitacao-social-quinta-da-malagueirasiza-vieira/>

Εικόνα 48: <http://pranchetadearquitecto.blogspot.com/2015/08/urbanismo-quinta-da-malagueira-evora.html>

Εικόνα 49: <https://portuguesearchitectures.wordpress.com/2014/07/06/1977habitacao-social-quinta-da-malagueirasiza-vieira/>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 50: <https://portuguesearchitectures.wordpress.com/2014/07/06/1977habitacao-social-quinta-da-malagueirasiza-vieira/>

Εικόνες 51-55: <https://www.mvrdv.nl/projects/152/ypenburg>

Εικόνες 56-65: <https://www.fritsvandongen.nl/en/funen/>

Εικόνα 66: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Olympiakwartier.jpg>

Εικόνες 67-69: <https://www.mvrdv.nl/projects/65/olympia-quarter>

Εικόνες 70-73: <https://www.ahh.nl/index.php/en/projects2/14-woningbouw/77-rotterdammerstrasse-housing-dueren-germany>

Εικόνες 74,75: <http://sustainableamsterdam.com/2016/02/gwl-terrain-amsterdams-first-car-free-neighborhood>

Εικόνα 76: https://www.kcap.eu/en/projects/v/gwl_terrein/

Εικόνες 77,78: <https://www.world-architects.com/es/kcap-architectsandplanners-rotterdam/project/gwl-terrein>

Εικόνα 79: <https://www.dezeen.com/2013/07/11/mvrdv-wins-swiss-housing-competition/>

Εικόνες 80-82: <https://www.mvrdv.nl/projects/14/urban-hybrid>

Εικόνα 83: <https://www.dezeen.com/2013/07/11/mvrdv-wins-swiss-housing-competition/>

Εικόνες 84,85: <https://www.mvrdv.nl/projects/14/urban-hybrid>

Εικόνες 86-92: <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam>

Εικόνες 93-95: <http://www.stevenholl.com/projects/toolenburg-zuid>

Εικόνα 96: <http://forum.skyscraperpage.com/showthread.php?t=145254>